

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** М. Закіров, д-р політ. наук, завідділу політологічного аналізу. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна (заст. голов. ред.), канд. наук із соц. комунікацій, завідділу оперативної інформації, Т. Дубас, завідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 3 2019

ЗМІСТ

Коротко про головне

Президент України підпише зміни до Конституції щодо визначення стратегічного курсу України на членство у ЄС і НАТО3

Аналітика

Політичні акценти

Потіха А.

Старт виборчої кампанії Президента України П. Порошенка в оцінках експертів і політиків.....4

Закіров М.

Закріплення в Конституції України стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства у ЄС і НАТО: в оцінках експертів і політиків.....10

Дем'яненко М.

Ситуація в правому секторі українського політикуму в умовах президентської кампанії-2019.....16

Тарасенко Н.

Президентські перспективи кандидатів «біло-блакитного табору» в оцінках експертів.....22

Рудь І. Мирний план спецпредставника ОБСЄ в Україні М. Сайдіка: ключові тези та оцінки політиків і експертів.....	32
Примітки на полях	
Жангожа Р. Инвестиционный климат в сегодняшнем Узбекистане.....	37
До нових стандартів самоврядування	
Пальчук В. ОТГ – активні учасники процесу формування культури поводження з твердими побутовими відходами.....	41
Економічний ракурс	
Кулицький С. Ділові очікування підприємців і населення та їхній вірогідний вплив на динаміку української економіки у 2019 р. (Початок, продовження див. у № 4)..	51
Рябоконт А. Государственный долг Украины как ключевой вопрос обозримого будущего.....	63
<u>Наука – суспільству</u>	
Основні напрями діяльності НАН України.....	68
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	80
Наукові видання НАН України.....	85
Діяльність науково-дослідних установ.....	85
Астрономічна наука.....	86
Здобутки української археології.....	88
Результати геологічних розвідок.....	89
<u>Проблеми розвитку соціальних комунікацій</u>	
Горова С. Глобалізм та інформатизація в розвитку світоглядних орієнтирів сучасності.....	91
<u>До уваги держслужбовця</u>	
Головащук А. Нові надходження біобібліографічних покажчиків до фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.....	96

Коротко про головне

Президент України підпише зміни до Конституції щодо визначення стратегічного курсу України на членство у ЄС і НАТО

Президент України П. Порошенко підпише закон про внесення змін до Конституції України щодо визначення стратегічного курсу нашої держави на членство у Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору. Про це глава держави заявив під час виступу на XIV щорічній інвестиційній конференції Dragon Capital.

«П'ять років тому я брав участь у вашій щорічній конференції як тоді ще народний депутат України. У ці п'ять років вмістилася ціла епоха. Ми з вами, з нашими партнерами і колегами з усього світу, які є інвесторами в Україну, є учасниками вражаючого транзиту України від постколоніальної країни і частини так званого "руського мира" до держави й суспільства, які готуються і, я впевнений, досягнуть критеріїв, які дозволять Україні подати заявку на вступ до Європейського Союзу і підписати План дій щодо членства в НАТО», – сказав Президент.

Глава держави підкреслив, що про серйозність намірів України свідчать зміни до Конституції, які були проголосовані минулого тижня й надають силу Основного закону нашої європейській і євроатлантичній стратегії. «Верховна Рада вже підтримала цю ініціативу Президента і... я зміни до Конституції підпишу, – наголосив П. Порошенко та висловив надію, що це відбудеться публічно. – Це буде надзвичайно важливий етап і крок в історії нашої держави».

Президент також наголосив, що взяв на себе публічне зобов'язання в 2023 р. подати заявку на приєднання до Євросоюзу та отримати План дій щодо членства в НАТО.

Глава держави звернувся до інвесторів і закликав їх підтримати Україну в її євроатлантичних прагненнях. «Ви зараз маєте широкі зв'язки в європейських політичних та ділових колах. І я маю надію, що ви станете лобістами України в цьому важливому стратегічному процесі, – сказав П. Порошенко. – По-перше, кожен з інвесторів має прямий меркантильний інтерес: наше приєднання до цих двох міжнародних союзів однозначно покращить інвестиційний клімат в Україні. А, по-друге, ви всі люди, які стоять на європейських цивілізаційних цінностях. Ніхто з вас не хоче, щоб сюди знову прийшла Росія або Україна повернулася під російське колоніальне ярмо» *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2019. – 12.02).*

Аналітика

Політичні акценти

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Старт виборчої кампанії Президента України П. Порошенка в оцінках експертів і політиків

В Україні вже завершився період висунення кандидатів на пост Президента України. Загалом понад 90 осіб виявили бажання взяти участь у перегонах, але багатьом з них Центральна виборча комісія відмовила в реєстрації через неналежне оформлення документів або через несплату грошової застави в розмірі 2,5 млн грн. Станом на 8 лютого ЦВК зареєструвала 44 кандидати на пост Президента. Серед них і діючий Президент України П. Порошенко, який на дострокових виборах 2014 р. переміг у першому турі голосування, одержавши майже 55 % голосів виборців.

У цьому році П. Порошенко також планує виграти президентські вибори. Про це пишуть і говорять тривалий час. Проводяться виборчі наради його команди ще з літа 2016 р. Спочатку ці наради мали формальний характер: на них обговорювалася свіжа соціологія, озвучували прізвища інших можливих кандидатів. Тепер перед П. Порошенком стоять цілком конкретні завдання. Його команда формує виборчий штаб і працює на перемогу. У свою чергу П. Порошенко заявив про офіційний початок своєї передвиборної кампанії, під час форуму «Команда Порошенка», який відбувся 9 лютого в Києві. «Сьогодні, зараз офіційно починається моя передвиборна кампанія. Щоб завершити побудову сильної держави, щоб підготувати Україну до вступу в ЄС і НАТО, щоб не дати популістам помножити на нуль усе, що вимучили наші люди й наш народ, я прийняв рішення кандидувати вдруге на посаду Президента України», – зазначив П. Порошенко (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/02/9/7206213>. 2019. 9.02).

Основними завданнями на другу каденцію він назвав боротьбу з бідністю, підготовку України до вступу в ЄС і НАТО, забезпечення миру на вигідних для України умовах і відновлення територіальної цілісності країни. За словами глави держави, тільки повномасштабне членство у ЄС і НАТО повністю гарантує державну незалежність України. «Лише повномасштабне членство у ЄС і НАТО остаточно й безповоротно гарантує нашу державну незалежність, нашу національну безпеку. Але не тільки незалежність, не тільки безпеку, а свободу і добробут», – запевнив П. Порошенко (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/02/9/7206207>. 2019. 9.02).

При цьому він не оминув питання економічного й соціального розвитку. Президент упевнений, що найгірше в економічній кризі,

викликаній агресією РФ, уже позаду. «Надію вселяє те, що найгірше вже точно позаду, що криза, спричинена війною, економічною агресією та блокадою з боку Росії, відступає, відновлення економічного зростання відкриває можливості для відновлення рівня життя», – наголосив П. Порошенко.

Він також запевнив, що гарантує продовження політики децентралізації: «Я твердо гарантую незмінність політики децентралізації. Її буде збережено і поглиблено», – підкреслив глава держави.

Разом з тим він найбільше уваги приділив агресії Росії та недопущенню її втручання в українські вибори. П. Порошенко сподівається, що українці не дадуть змоги Росії втрутитися у вибори. «Вибори 2019 р. для Путіна – це як генеральна битва за Україну, яку він маніакально прагне повернути назад. Росія намагається втрутитися в наші вибори, так само як робила це на виборах у США, Франції, Німеччині, під час референдуму в Британії, Нідерландах. Українці більше вам цього не дозволять», – заявив П. Порошенко.

При цьому він негативно відгукнувся на заяви деяких кандидатів, готових іти на компроміс з Росією. Він вважає, що українцям не потрібен Президент, який «стане перед Кремлем на коліна». «Ви бачите серед кандидатів тих, хто хоче приспати країну казками про чудовий мир з Путіним або байками про дешевий газ, вдвічі дешевший, в чотири рази дешевший, в шість разів дешевший, а то й повністю безкоштовний. Брехнею, кажуть, весь світ обійдеш, але є друга частина прислів'я: назад не повернешся. До побачення», – зазначив П. Порошенко.

Як відомо, П. Порошенко про свої наміри балотуватися на пост Президента оголосив ще 29 січня на форумі «Від Крут до Брюсселя. Ми йдемо своїм шляхом», який відбувся в МВЦ у Києві. «Почуття глибокої відповідальності перед країною, перед сучасниками, перед минулими і прийдешніми поколіннями спонукали мене ухвалити рішення кандидувати ще раз на посаду Президента України», – заявив діючий глава держави (URL: <https://tsn.ua/politika/61-den-do-vivoriv-poroshenko-yde-u-prezidenti-vakarchuk-ne-pidtrimuye-zhodnogo-kandidata-1288341.html>. 2019. 29.01).

Він тоді зазначив, що таке рішення ухвалив, оскільки країна потребує подальшого розвитку стратегічного курсу на Європейський Союз і НАТО, і попросив у виборців мандат на те, «щоб гарантувати незворотність європейської та євроатлантичної інтеграції, незалежності України».

Як інформують ЗМІ, на форумі були присутні лідер кримських татар М. Джемільєв, экс-генсек НАТО і діючий радник українського Президента А. Фог Расмусен, письменник Л. Подерев'янський, Д. Чекалкін і экс-президент В. Ющенко, головний равин України Я. Дов Блайх, экс-лідер «Правого сектору» Д. Ярош, народний депутат Б. Береза, митрополит Єпіфаній, польський політик і депутат Європарламенту П. Коваль, родина Президента України та багато інших політиків, журналістів, митців.

Під час форуму на підтримку П. Порошенка виступили спікер Верховної Ради А. Парубій, Прем'єр-міністр України В. Гройсман, перший заступник голови парламенту І. Геращенко, Генеральний прокурор України Ю. Луценко, міський голова Дніпра Б. Філатов. Також коротке відеозвернення записав і мер Києва В. Кличко, незважаючи на те що він перебував на лікуванні в Австрії та не зміг бути присутнім на форумі.

Експерти по-різному оцінюють наміри П. Порошенка йти в президенти на другий термін. Багато хто вважає, що він має великі шанси, адже інші кандидати не спромоглися запропонувати доступний план розвитку країни, крім популістських обіцянок. Натомість інші експерти не бачать перспектив і в П. Порошенка, який не виконав своїх попередніх обіцянок та нічого нового не може запропонувати. Він і сам побоюється результатів голосування, тому не хоче підставляти партію і йде в Президенти як самовисуванець. Адже, маючи партію та найбільшу фракцію в парламенті «Блок П. Порошенко “Солідарність”», нинішній Президент міг би цим скористатися. Формально він іде на вибори як самовисуванець. Щоправда, не як пересічний самовисуванець, а як елітний. Адже серед його агітаторів опинилися і Прем'єр-міністр, і спікер парламенту, і Генпрокурор, і багато інших українських високопосадовців (URL: https://goloskarpat.info/analytics/5c520c1c47dee/?utm_content=. 2019. 30.01).

За словами експертів, жоден кандидат на пост Президента в Україні сьогодні не має тих організаційних можливостей, які має П. Порошенко. Армія, спецслужби, уряд, підтримка губернаторів. Але парадокс полягає саме в тому, що навіть при тотальному контролі всіх і вся, як це було за часів того ж В. Януковича, українці можуть продемонструвати свій характер. Наприклад, вийти на Майдан для того, щоб відстояти результати виборів. Жодний «колективний Порошенко» цьому точно не завадить. І президентська команда має про це пам'ятати.

Експерти наголошують, що риторика П. Порошенка, який балотується на пост Президента, нічим не відрізняється від риторики діючого Президента України П. Порошенка. Він декларує боротьбу з корупцією, бідністю, російською агресією та має намір розвивати європейську та євроатлантичну інтеграцію. Він залишається вірним собі та своєму курсу. Новим стало лише те, що П. Порошенко пообіцяв у 2024 р. – на кінець свого можливого другого президентського терміну – подати заявку на членство України в Європейському Союзі, а також те, що країні потрібний «холодний мир» з Росією.

При цьому експерти звертають увагу на те, що П. Порошенко більше не згадує про необхідність деолігархізації української економіки та можливого ув'язнення Генпрокурором трьох його друзів. Хоча саме це він пообіцяв українцям п'ять років тому. Олігархи за малим винятком усі перебувають на своїх місцях, а деяких з них ЗМІ називають тепер бізнес-партнерами П. Порошенка. Генпрокурор, замість того щоб слідкувати за виконанням закону, у тому числі і його друзями, грає роль VIP-агітатора П. Порошенка.

Експерти сумніваються в тому, що діючий глава держави змінить свої методи агітації та продовжуватиме діяти як і раніше. Оскільки він, здається, має намір зберегти ту систему, яка склалася під час президентства Л. Кучми. Ту систему, проти якої виступив Євромайдан і проти якої боролися й продовжують боротися українці.

На думку експертів, команда П. Порошенка не приховує, що виборча кампанія розігруватиметься за сценарієм: хто проти нас, той проти України. Теза про «колективного Путіна», яку просувають найближчі соратники українського Президента, за їхнім задумом, не залишить українцям вибору. Хто не хоче другого президентства П. Порошенка – той ворог української держави. «Чи вдасться П. Порошенку переконати українців у тому, що тільки він один – увесь у білому, а всі навколо – ні, важко сказати. Посил про “колективного Путіна” розрахований на ті 40 % громадян, які, судячи із соціопитувань, ще не визначилися зі своїм вибором. Але для розвитку теми про зв’язки головних конкурентів нинішнього Президента з Москвою П. Порошенкові знадобляться вагомі аргументи й докази. Чи готовий до цього П. Порошенко та його команда, покажуть наступні два місяці президентської кампанії», – зазначає експерт DW (URL: https://goloskarpat.info/analytics/5c520c1c47dee/?utm_content=. 2019. 30.01).

У свою чергу директор соціологічної служби «Український барометр» В. Небоженко також вказує на негативні сторони виборчої кампанії П. Порошенка. Зокрема, він вважає, що штаб П. Порошенка використовуватиме технологію залучення технічних кандидатів, які відбиратимуть голоси у Ю. Тимошенко і В. Зеленського, але це не спрацює. Усі вони будуть змушені критикувати діючого главу держави через специфіку його виборчої кампанії. «Стратегія політтехнологів Порошенка полягає в тому, що він єдиний патріот, а решта – недопатріоти або вороги. Таким чином зміщуються проблеми корупції, бідності, війни. Але меседжі Порошенка про армію, мову і віру не змінили актуальний порядок денний. Тому всі кандидати, навіть технічні, які повинні відтягувати голоси у Тимошенко, будуватимуть кампанію на критиці діючого Президента», – зазначив В. Небоженко (URL: <https://nk.org.ua/politika/chomu-provalilasya-ideya-polittechnologiv-poroshenka-versiya-eksperta-176913>. 2019. 14.01).

Разом з тим, як зазначив експерт, Ю. Тимошенко, В. Зеленському, А. Гриценку, О. Ляшку також доведеться боротися один з одним. Велика кількість кандидатів відбиратиме по відсотку перш за все у цієї четвірки. Хоча найважче буде саме П. Порошенку. «Буде година ненависті до Порошенка. Це означає наступний тупик: коли почнуться парламентські вибори, люди будуть сильно налаштовані проти того, що пов’язано з Порошенком, що його партії буде складно потрапити до Верховної Ради. Порошенку потрібно було зосередитися в боротьбі проти Тимошенко. А технічні кандидати відберуть у неї небагато, оскільки не Тимошенко, а Порошенко – діючий Президент», – наголосив політолог.

На його думку, вує це лише загострить ситуацію в країні, адже президентська кампанія буде надто радикалізована. Не виключено підриви виборчих дільниць, зіткнення, насильство. «Буде радикалізація і театралізація виборчого процесу. Напади на кандидатів, імітація замахів. Порошенко – талановитий актор. Але йому протистоїть не менш талановитий комік Зеленський. Він не забирає голоси в Порошенка, але дискредитує двома-трьома словами образ єдиного патріота, мовознавця і релігієзнавця. Знуцання із серйозного Порошенка – це більше, ніж невдоволення його політикою», – підкреслив В. Небоженко.

Про велику кількість кандидатів на виборах Президента як технологію заявив і політолог М. Давидюк. На його думку, це зроблено, щоб внести деструктив і хаос, розмити негатив основних гравців. «Вскаламутити інформаційний простір так, щоб найбільш упізнавані мали найбільше шансів. Хоча ті не є ідеальними. Візьми будь-якого перехожого з вулиці і він виглядатиме правдивішим за першу п'ятірку», – зазначив експерт (URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_nazvali-tehnologiyu-yaka-dopomagaye-poroshenkovi-i-timoshenko/883915. 2019. 5.02).

За його словами, велика кількість кандидатів мають проблеми із законом. На них є справи у НАБУ чи Генпрокуратурі. «На фоні криміналітету топ-5 кандидатів виглядають більш-менш інтелігентно і впевнено. Поставте їх на фоні вчителів чи лікарів – стануть найбільшими корупціонерами. У переважній більшості вони представники системи, які йдуть туди грабувати. Тому такий вибір назвати вибором не можна. Майже всі кандидати фінансуються трьома-чотирма олігархами, зокрема російським олігархом Путіним. Тому така велика кількість – це не якість. Технічні кандидати відтягуюватимуть голоси, вилитимуть компромат у ЗМІ», – заявив М. Давидюк.

Експерти організації «ОПОРА» повідомили, що більшість тих, хто планував іти в Президенти розгорнули виборчу кампанію ще до того, як були зареєстровані кандидатами. Абсолютні лідери за масштабами й інтенсивністю агітаційної діяльності в січні 2019 р. були П. Порошенко і Ю. Тимошенко. Також активними, але менш територіально розгалуженими були агітаційні кампанії О. Ляшка та А. Садового.

Щодо порушень виборчого законодавства, то, за інформацією спостерігачів, команда діючого Президента залучала до анкетування громадян працівників бюджетних установ на оплачуваній основі. «Виборча команда П. Порошенка, який на той момент не був у статусі зареєстрованого кандидата, організувала проведення загальнонаціонального соціологічного опитування, що фактично є формою вуличної агітації. До такої діяльності на оплачуваній основі залучалися не тільки прихильники кандидата чи нейтральні особи, а й працівники бюджетних установ. Така діяльність свідчить про неправомірне витрачання виборчих коштів, а також ознаки зловживання адміністративним ресурсом», – вказали експерти «ОПОРИ» (URL:

https://censor.net.ua/ua/news/3109334/poroshenko_i_tymoshenko_provodyly_v_si_chni_agitatsiyinu_diyalnist_naiaktyvnishe_opora. 2019. 31.01).

За даними спостерігачів громадянської мережі, під час моніторингу регіональних візитів кандидатів і потенційних кандидатів виявили 10 випадків передачі ними товарів громадянам від свого імені або від імені партії. Сюди ж належать випадки участі політичних лідерів у офіційному врученні товарів, закуплених за бюджетні кошти. Найчастіше такий формат агітаційної роботи використовували О. Ляшко (чотири епізоди) і П. Порошенко (три епізоди)», – заявили експерти організації.

За інформацією ЗМІ, у перший місяць виборчого процесу спостерігачі «ОПОРИ» направили 239 звернень і заяв до територіальних підрозділів Національної поліції України. «Абсолютна більшість із них стосувалася поширення друкованих матеріалів без відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, відповідальних за випуск осіб і замовника відповідних матеріалів. Більшість зафіксованих випадків поширення друкованих матеріалів без вихідних даних стосувалася агітаційної діяльності А. Садового й А. Гриценка», – повідомили експерти «ОПОРИ».

Проте в ЗМІ є досить багато й позитивних відгуків на адресу П. Порошенка. Зокрема, як зазначив екс-депутат Київради, підприємець О. Давиденко, на сьогодні в українському політикумі цьому кандидату немає рівних. За коефіцієнтом корисної дії (ККД) саме П. Порошенко показав себе найкращим Президентом України. «За ККД – він кращий. Подобається вам це чи ні – на сьогодні в українському політикумі йому немає рівних ні у внутрішній, ні в зовнішній політиці. Об'єктивно. При перманентній війні з Росією. При розрізненості і різношерстості наших людей. ...При втраті частини територій і повне банкрутство країни на момент його приходу на посаду. Він таки зумів стабілізувати країну і консолідувати людей», – наголосив експерт (URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ekspert-nazval-kandidata-prezidenty-luchshim-1548847366.html>. 2019. 30.01).

На його переконання, серед головних досягнень П. Порошенка найважливіші такі: асоціація з Євросоюзом, безвіз, створення боєздатної армії, отримання томосу, декомунізація, створення НАБУ й Держбюро розслідувань, міжнародна коаліція проти Росії. «Усе це асоціюється і завжди асоціюватиметься саме з його президентством. І що ще важливо. Він працює з ранку до ночі. З раннього понеділка до пізнього неділі», – вважає О. Давиденко.

Він запевняє, що кращим з кандидатів на сьогодні є саме діючий Президент. «Так, він не ідеальний, не кришталевий і не пухнастий. Ніхто не збирається із цим сперечатися. Але ж і ми всі не стали ідеальними за ці п'ять років. І ми не стали ідеальними громадянами для своєї країни. Ми хочемо ідеального Президента і чесну владу, а самі хочемо і далі жити як звикли. Кардинально помінятися в дорослому і свідомому віці – це теж довгий і нелегкий шлях проб, помилок, ломки звичок і стереотипів, роботи над собою. Цей шлях варто пройти не тільки йому, але і всім нам. На сьогодні

П. Порошенко – це найкращий наш Президент і кращий вибір», – заявив О. Давиденко.

Та чи підтримають таку думку виборці, покажуть результати голосування, а поки що рейтинг в П. Порошенка на кінець січня покращився. Як інформують ЗМІ, Центр соціальних і маркетингових досліджень «Социс», Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) та Центр ім. О. Разумкова провели соціологічне дослідження щодо рейтингу кандидатів на пост Президента. У той же день соціологічна група «Рейтинг» теж оприлюднила результати опитування серед громадян України.

Відповідно до даних соціологічних компанії – «Социс», КМІС і Центр ім. О. Разумкова – цілком упевнені, що підуть голосувати 31 березня, 50,9 % опитаних, а 30,9 % – скоріше впевнені в цьому. Серед тих, хто піде на дільниці і визначився з вибором, 23 % підтримують шоумена й актора В. Зеленського; ще 16,4 % виборців проголосували б за П. Порошенка, а 15,7 % – за Ю. Тимошенко (URL: https://24tv.ua/vibori_2019_ukrayina_reyting_kandidativ_u_prezident_i_ukrayini_2019_n1105207. 2019. 31.01).

При цьому 20,5 % українців вважають, що на президентських виборах у 2019 р. переможе П. Порошенко; 19,9 % упевнені в перемозі Ю. Тимошенко; лише 10,8 % опитаних вірять у перемогу В. Зеленського. Опитування провели з 16 по 29 січня 2019 р. Усього опитали 11 тис. респондентів.

Соціологічна група «Рейтинг» також опублікувала результати опитування щодо президентських виборів у 2019 р.: 44 % опитаних взяли б участь у виборах найближчого часу; 35 % – «скоріше так»; 10 % – «точно ні»; 11 % – важко відповісти, або «скоріше ні». Відповідно до результатів опитування, 14,1 % громадян України підтримують В. Зеленського, 13,1 % підтримують Ю. Тимошенко, 10,8 % українців підтримують кандидатуру П. Порошенка.

Проте багато експертів і політиків не довіряють оприлюдненим рейтингам і вважають, що результати виборів можуть бути неочікуваними. У такому випадку можемо лише констатувати, що боротьба за голоса виборців лише починається і жоден з претендентів не може бути впевнений у своїй перемозі.

М. Закіров, заввідділу СІАЗ НБУВ

Закріплення в Конституції України стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства у ЄС і НАТО: в оцінках експертів і політиків

На минулому тижні як прихильники, так і суперники нинішнього глави Української держави мали змогу вчергове пересвідчитися, що П. Порошенко не лише декларує свої наміри, а й намагається послідовно та наполегливо втілювати їх у життя. Зокрема, 7 лютого 2019 р. Верховна Рада України

внесла зміни до Конституції України щодо стратегічного курсу країни на членство у Європейському Союзі та НАТО.

Про свою ініціативу щодо закріплення в Конституції курсу країни на інтеграцію України у Євросоюз і НАТО П. Порошенко повідомив ще під час робочої поїздки до Запорізької області 22 червня 2018 р. «Я сподіваюся, що як Верховна Рада підтримала цей закон (закон про національну безпеку. – Прим. авт.), також вона підтримає і мої пропозиції щодо закріплення європейської та євроатлантичної інтеграції в Основному законі нашої країни – Конституції», – зазначив П. Порошенко (URL: <https://ukr.segodnya.ua/politics/kurs-na-chlenstvo-v-es-i-nato-nuzhno-zakreplit-v-konstitucii-poroshenko-1149089.html>).

Треба зауважити, що, за повідомленням Deutsche Welle у вересні минулого року, навіть серед прихильників євроінтеграції України в Брюсселі пропозиції П. Порошенка про закріплення в Конституції України стратегічного курсу на членство у ЄС і НАТО не викликали значного ентузіазму. Деякі з них узагалі ставили під сумнів необхідність закріплення подібних намірів у Основному законі країни. Зокрема, постійний доповідач Європарламенту щодо України М. Галер зазначив: «Ми переконані, що більшість людей дивиться в напрямку Європи. І ми маємо це переконання незалежно від того, закріплено це в Конституції чи ні».

Інші, навпаки, вважали за необхідне підкреслити повагу до самостійності народів у визначенні засобів закріплення обраного курсу. Так, соціал-демократ, член комітету Європарламенту із закордонних справ К. Флекенштайн називає беззаперечним правом українців вирішувати, що прописувати у своїй Конституції. Разом з тим, на думку євро парламентаря, в існуючих умовах значно важливіше було б зосередитися на конкретних справах, що наблизатимуть Україну до європейських цінностей і стандартів життя. «Я надаю перевагу тому, щоб ми замість розмов про мрії про завтра зосереджувалися на сьогоднішній роботі. Є достатньо роботи, аби спершу імплементувати у Уоуду про асоціацію», – наголошував К. Флекенштайн.

Саме на важливості всебічного втілення в життя Угоди про асоціацію наголошувала і євродепутат Р. Гармс із фракції Зелених. «Реалізація того, про що вже домовилися, є шляхом, яким Україна врешті-решт зможе досягти членства у ЄС», – підкреслювала член делегації Європарламенту з асоціації з Україною в інтерв'ю DW (URL: <https://www.dw.com/uk>).

Європейські парламентарі підкреслювали необхідність прийняття інших важливих для подальшого розвитку України законів. Зокрема, на думку Р. Гармс, Україні необхідний новий закон про вибори. «Реформа виборчого права стабілізувала би демократію в Україні та укріпила би фундамент для курсу на Євросоюз», – наголошувала євродепутат. У свою чергу постійний доповідач Європарламенту щодо України М. Галер нагадав, що значно важливішим за будь-які декларації намірів є впровадження реальних реформ. Часто трапляється, коли реальність відрізняється від конституції. Тому недостатньо просто мати «гарний текст». «Я хотів би тієї

реальності, яка приведе Україну до ЄС і НАТО. Вона буде лише тоді, коли основоположні демократичні та інституційні реформи будуть незворотними», – наголошував депутат (URL: <https://www.dw.com/uk>).

Окремі зарубіжні експерти схилилися до думки, що в ініціативі П. Порошенка поряд із загальнополітичними цілями є і певні особисті політичні інтереси. Зокрема, експерт брюссельського представництва Німецького фонду Маршалла Сполучених Штатів Америки Б. Лете називає ініціативу П. Порошенка хорошою, оскільки «вона накладає до певної міри правове, але здебільшого моральне зобов'язання вшанувати спадок революції на Майдані 2014 р.». Разом з тим він пропонував дивитися на ініціативу П. Порошенка через призму президентських виборів, які мають відбутися навесні 2019 р. Причому йдеться про певний образ П. Порошенка не лише серед виборців, а й у європейських столицях. «Фактично, Президент України говорить: якщо ви хочете більше Європи в Україні, то я є тим кандидатом, якого варто підтримувати», – пояснює експерт.

Разом з тим добре обізнані в українських справах європейські політики звертали увагу й на можливі ризики внесення в парламент закону про зміни до Конституції України щодо стратегічного курсу країни на членство у Європейському Союзі та НАТО. Так, постійний доповідач Європарламенту щодо України М. Галер висловив надію, що у Верховній Раді під час голосування в другому читанні знайдуться 300 голосів «за». «Якщо ж не знайдуться, то це виставить у негативному світлі справжнє позиціонування (Щодо підтримки європейської та євроатлантичної інтеграції в Україні. – Прим. авт.)», – попереджав німецький політик (URL: <https://www.dw.com/uk>).

Проте час показав, що незважаючи на висловлені зарубіжними експертами побоювання, принаймні в питанні щодо стратегічного курсу України, у парламенті є консенсус. Уже 22 листопада 2018 р. Верховна Рада 311 голосами ухвалила в першому читанні президентський законопроект про зміни до Конституції України щодо стратегічного курсу країни на членство у Європейському Союзі та НАТО. Перед цим Конституційний Суд України визнав його таким, що відповідає конституції України. Треба зауважити, що за Регламентом у першому читанні для схвалення достатньо було лише 226 голосів. Тобто вже тоді Верховна Рада України продемонструвала високий рівень підтримки ініціативи П. Порошенка.

Саме до такої єдності закликав народних депутатів і Голова Верховної Ради України А. Парубій, відкриваючи 7 лютого 2019 р. ранкове пленарне засідання. Він звернувся до народних депутатів із закликом «відставити усі політичні дискусії і непорозуміння» для ухвалення «історичного рішення». «Це історичний день, коли ми маємо ухвалити віхові конституційні зміни. Це стратегічні рішення, які визначають майбутнє України – закріплення в тексті Конституції рішення щодо стратегічного курсу України на членство у Європейському Союзі та НАТО», – наголосив А. Парубій.

У свою чергу Президент України П. Порошенко у своєму виступі наголосив, що це історичний день для нашої країни, і закликав до єдності. «І

саме єдність сьогодні потрібна Україні, саме єдність потрібна під час нашого історичного голосування. Я переконаний, що ця єдність буде продемонстрована... Так само, як ми продемонстрували досягнення інших цілей, у які мало хто вірив, так само нашими спільними зусиллями Україна забезпечить членство в НАТО, членство у ЄС. Ми йдемо своїм шляхом і цей шлях до членства України у ЄС і НАТО», – наголосив П. Порошенко (URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-u-parlamentu-shodo-zakriplennya-u-konstitu-52978>).

Поіменне голосування про проект закону про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України у Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, № 9037) у цілому продемонструвало майже одностайну позицію: «за» – 35, «утрималося» – 0, «не голосувало» – 16 (URL: https://www.rada.gov.ua/archive/2019/02/07?type_sort=DESC&page_count=100). У повному складі проти закону про внесення змін до Конституції України проголосувала фракція партії «Опозиційний блок», включаючи колишніх її членів (тепер позафракційних).

Того ж дня, закриваючи вечірнє пленарне засідання, Голова Верховної Ради України А. Парубій підписав ухвалені зміни до Конституції щодо стратегічного курсу України на набуття повноправного членства у Європейському Союзі та НАТО. Голова Верховної Ради підкреслив: «Попри президентські вибори, попри суперечки і емоції ми ще раз показали: Верховна Рада України займає державницьку єдину позицію, коли йдуть виклики перед Україною, коли йдеться про майбутнє нашої державності. Ми зробили цивілізаційний вибір. Я переконаний: тепер він незворотний, ніхто не зможе його змінити». На його переконання, з роками цей крок буде оцінено майбутніми поколіннями українців. «Тому я невідкладно підписую закон України за № 9037 про внесення змін до Конституції України щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства у Європейському Союзі та НАТО і передав на підпис Президентів», – наголосив Голова парламенту та привітав усіх українців з надзвичайно важливим і успішним історичним днем (URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/167244.html>).

Отже, навіть ті депутати, які визнавали, що це може бути частиною передвиборної кампанії Президента, погодилися з важливістю такого кроку. Зокрема, про це з трибуни парламенту говорили керівники фракцій «Самопоміч», «Батьківщина» та Радикальної партії. Проте вони все ж таки голосували «за», оскільки знали, що це відповідає настроям в українському суспільстві, які протягом останніх років демонструють сталу тенденцію до зростання популярності ідеї європейської і євроатлантичної інтеграції.

Так, згідно з останніми опитуваннями соціологічної групи «Рейтинг», 53 % українців виступають за вступ до ЄС і лише 13 % – за вступ до Митного союзу з Росією. Крім того, соціологи спеціально вимірюють ставлення до ЄС серед прихильників головних українських партій, які мають фракції у

Верховній Раді. Підтримка вступу до ЄС серед виборців БПП становить 84 %, «Самопоміч» – 74 %, «Батьківщини» – 60 %, Радикальної партії – 50 %. І навіть серед прихильників «Опозиційної платформи» ЄС підтримують 26 %. Вступ до НАТО користується меншою підтримкою, ніж вступ до ЄС, але це теж популярна ідея. За останніми опитуваннями «Рейтингу», 44 % українців виступали за вступ, а 30 % на референдумі сказали б «ні» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47155927>). Вочевидь завдяки цим настроям виборців і достатньо легко пройшло голосування за важливе рішення, якому не завадило навіть те, що опоненти П. Порошенка розуміли, що це буде ще один плюс до його роботи й певний агітаційний ресурс.

Проте, як було зазначено вище, не всі українські політики підтримали зазначене рішення і виступили з різкою критикою. Народний депутат України, голова фракції «Опозиційний блок» В. Новинський заявив, що зміни до Конституції щодо ЄС і НАТО в обхід всеукраїнського референдуму – це пряма узурпація влади Президентом П. Порошенком. «Влада в Україні належить не Президентові, не коаліції, а українському народу. Тому виключно народ має право змінювати зовнішньополітичний курс держави... Питання вступу до ЄС і НАТО – це предмет конфлікту, а не згода в суспільстві. Ні перспектив вступу в ЄС, ні в НАТО в Україні в найближчі десятиліття не з'явиться, це виключно популізм Президента, що йде, який всіма правдами і неправдами чіпляється за владу», – заявив В. Новинський (URL: https://24tv.ua/ukrayina_tag1119).

Голова Політради партії «Опозиційна платформа – За життя» В. Медведчук зазначив: «Я думаю, що подібними змінами, які сьогодні внесла ВР, котра користується рівнем довіри, що не перевищує 5 % серед населення України, вона зробила піар-хід в інтересах влади. Влада вирішила під час виборчої кампанії продемонструвати свої устремління, а найголовніше, за допомогою подібних змін щодо курсу в НАТО і ЄС отримати довіру тієї частини населення, яка дійсно ці дії підтримує» (URL: <https://ua.112.ua/interview/viktor-medvedchuk-zminamy-v-konstytutsiiu-vlada-ridihrala-svoiemu-elektoratu-ale-obrazyla-inshu-polovynu-ukraintsiv-479783.html>).

У свою чергу деякі українські експерти підкреслили виключно декларативний характер внесених змін. Зокрема, політолог, керівник Центру «Третій сектор» А. Золотарьов зауважив: «Це нагадує гудок паровоза, який видає багато шуму, але коефіцієнт корисної дії нульовий. Країна в тому стані, у якому вона сьогодні перебуває, з тим рівнем ВВП, доходів, корупції і релігійних конфліктів, НАТО і ЄС не цікава. Тобто ніхто Україну туди не пустить. Європейці дивляться на Україну як на хворого жебрака, з кепськими звичками. У цій ситуації далі передбанника нас ніхто не пустить. Євросоюз, підписавши Угоду про асоціацію з Україною, отримав від нашої країни все, що хотів. Надавши безвіз, він дав зрозуміти, що це максимум, що може отримати Україна... Якщо Україна за п'ять років президентства Порошенка

давала б щороку по 10 % економічного зростання, це був би куди більш вагомий внесок у розвиток країни. У нас же відбувається порожня політична тріскотня на тлі деградації економіки», – резюмував А. Золотарьов (URL: <https://golos.ua/i/663629>).

У свою чергу, як вдалий стратегічний крок оцінює рішення Верховної Ради політолог В. Фесенко. «Ухвалені зміни до Конституції є “запобіжником” на майбутнє. У середньостроковій перспективі – від трьох до п’яти років і більше – в Україні не очікується якихось змін, що можуть істотно змінити її зовнішньополітичний курс. Політичні передумови для реваншу проросійських політичних сил у країні відсутні. Однак сьогодні важко чітко прогнозувати події на віддалену перспективу», – підкреслив експерт. Крім того, як і інші експерти й політики, він також наголосив на тому, що реальними вступ до ЄС та НАТО можуть стати лише в результаті серйозних системних реформ, а сам законопроект відповідає передвиборним інтересам Президента П. Порошенка (URL: <https://ua.news/ua/volodimir-fesenko-zakriplennya-v-konstitutsiyi-kursu-na-yes-i-nato-ne-priskorit-integratsiyu-ukrayini-do-tsih-ob-yednan>).

Професор політології Національного університету «Києво-Могилянська академія» О. Гарань також підкреслив значення внесення змін до Конституції для збереження обраного зовнішньополітичного курсу України незалежно від змін у владі. Політолог також вважає, що ухвалення цих змін до Конституції додасть П. Порошенку симпатиків напередодні виборів. «Це безумовно дасть приріст електоральних симпатій П. Порошенку, але мені здається, лише цього для перемоги буде недостатньо. Йому треба буде продемонструвати свою активну позицію не тільки у сфері державно-патріотичних питань, а і в соціальній сфері», – підсумував О. Гарань (URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/verkhovna-rada-zakripyla-kurs-na-nato/4776521.html>).

Експерти підкреслюють, що доволі спокійно до прийнятого рішення поставилися і наші західні партнери. «Позиція була така, що Україна не готова до ЄС і НАТО. Про це говорив і Ж.-К. Юнкер, і Волкер. Тому те, що нас там дипломатично вітали, це нічого не означає. Це рішення ніяк не наближає нас до ЄС і НАТО», – зазначив експерт-міжнародник А. Кучухідзе.

У свою чергу політолог Є. Магда також закликав не перебільшувати значення прийнятого рішення. «Світ не є україноцентричним. Світ реагує на масштабні смерті, великі стихійні лиха, війну або щось інше. Зміни до законодавства не викликають такого ажіотажу. Крім того, ці зміни стосуються виключно України. Якби була ситуація з розглядом заявки на вступ до ЄС або НАТО, тоді була б інша ситуація – сказали б більш емоційно, більш яскраво». Проте, незважаючи на прохолодну реакцію світу, для України це історичний крок, вважає Є. Магда. І хоча світ досить прохолодно відреагував на такі законодавчі зміни для України, це історичний крок, вважає експерт (URL: <https://ukr.segodaya.ua/politics/mir-ne-yavlyaetsya>).

ukrainocentricnym-eksperty-prokommentirovali-reakciyu-mira-na-zakrepleniya-kursa-na-es-i-nato-1218916.html).

Отже, проведена підготовча робота і сформований у суспільстві запит на подальшу європейську інтеграцію сприяли підтримці з боку Верховної Ради змін до Конституції України. Майже одностайне голосування на підтримку ініціативи Президента П. Порошенка про закріплення в Конституції курсу на інтеграцію України у Євросоюз і НАТО доводить визнання історичної ваги прийнятого рішення. Цілком очікувана негативна реакція частини українського політикуму свідчить про збереження певної альтернативи обраному шляху й лише підтверджує необхідність прийняття такого рішення як запобіжника можливого розвороту зовнішньополітичного вектора України. У цьому й полягає головне практичне значення внесених змін до Конституції. Крім того, треба зауважити, що Конституція – це в першу чергу дороговказ, який має визначати стратегічні цілі розвитку держави, а також фундамент і критерій законотворчої роботи, а саме таку функцію і повинні виконувати внесені в преамбулу та деякі статті Конституції України зміни щодо закріплення стратегічного курсу держави на членство у ЄС і НАТО.

М. Дем'яненко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Ситуація в правому секторі українського політикуму в умовах президентської кампанії-2019

ЦВК 28 січня зареєструвала Р. Кошулинського кандидатом на пост Президента України. Кількома днями раніше, на з'їзді Всеукраїнського об'єднання «Свобода», який відбувся 22 січня в столичному Будинку кіно, п'ять націоналістичних організацій підтримали висунення керівника секретаріату ВО «Свобода», віце-спікера Верховної Ради України сьомого скликання Р. Кошулинського кандидатом на пост Президента України. Крім ВО «Свобода», за єдиного кандидата проголосували керівник «Правого сектору» А. Тарасенко, очільник Організації українських націоналістів Б. Червак, голова Конгресу українських націоналістів С. Брацюнь, лідер «С14» Є. Карась. Про підтримку кандидата заявив і провідник Національного руху «Дія» Д. Ярош.

У спільній заяві наголошується, що підтримка Р. Кошулинського як кандидата на пост Президента обумовлена необхідністю «зупинити наступ реваншистських сил на президентських і парламентських виборах». «Ми об'єдналися задля того, щоб змінити політичну систему і дати виборцям достойного кандидата. Причина всіх наших страждань у тому, що ми в першому турі голосуємо так, що в другому нам не лишається нічого іншого, хіба як обирати “менше зло”. Тому, висуваючи Р. Кошулинського кандидатом у Президенти України, єдиним кандидатом від об'єднаних сил націоналістів, ми даємо нації шанс врешті виправити цю системну помилку.

Єдиний вибір українців – Р. Кошулинський», – заявив О. Тягнибок, лідер ВО «Свобода» (URL: https://24tv.ua/koshulinskiy_stav_yedinim_kandidatom_u_prezidenti_vid_natsionalistiv_n1100347).

Виступаючи перед делегатами з'їзду, Р. Кошулинський представив свою передвиборну програму під назвою «План докорінних перетворень». «Це квінтесенція найактуальніших вимог нації, співзвучна не тільки Програмі захисту українців Всеукраїнського об'єднання “Свобода”, а й програмам усіх націоналістичних сил та Національному маніфесту, який ми спільно підписали. Ми маємо волю провести радикальні зміни, необхідні Україні. Ми підготували покрокову стратегію, де Україні взяти ресурси для їх реалізації. За цим планом стоять десятки готових, написаних, а часто вже й зареєстрованих законопроектів», – заявив Р. Кошулинський.

Крім того, кандидат на пост Президента пропонує розглянути закони про пропорційні вибори до парламенту за відкритими списками, про імпичмент Президенту, про відкликання депутатів і суддів, скасування недоторканності Президента, суддів та депутатів.

Також, на його думку, необхідно замінити Мінські домовленості та нормандський формат переговорів на будапештський формат, сформувані військовий резерв за принципом швейцарського та припинити діяльність російського бізнесу в Україні (URL: <https://news.liga.net/politics/news/vybory-2019-stal-izvesten-kandidat-v-prezidenty-ot-natsionalistov>).

Серед інших планів Р. Кошулинського проведення судової реформи, ухвалення закону про місцевий референдум, скасування пенсійної реформи. Також кандидат заявив про намір позбавляти депутатів мандата за пропуски засідань Верховної Ради без поважних причин. Він також пообіцяв повернути капітал з офшорів і приватизовані стратегічні підприємства. У міжнародному векторі він пообіцяв розірвати всі дипломатичні відносини з РФ, підписати двосторонні договори із США та Великою Британією (URL: <https://hromadske.ua/posts/obyednannya-svoboda-visunulo-ruslana-koshulinskogo-kandidatom-u-prezidenti>).

Разом з тим зауважимо, що висунення кандидатом на пост Президента Р. Кошулинського в експертному середовищі було сприйнято неоднозначно. Окремі експерти заявили, що Р. Кошулинський менш популярний за О. Тягнибока – таким чином ВО «Свобода» «зливає» вибори.

Сам Р. Кошулинський поінформував про прохання лідера партії О. Тягнибока щодо його участі в президентських виборах 2019 р. як єдиного кандидата від українських націоналістів. «Він [Тягнибок] мені сказав: “Я розумію, що на мені може бути сконцентрована увага і що через мене може розвалитися це об'єднання. Я пропоную, щоб це був ти. Ти можеш бути об'єднавчим фактором для всіх», – зазначив Р. Кошулинський (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/zastupnik-holovi-vo-svoboda-koshulinskij-prokomentuvav-svoje-visunennja-v-prezidenti-vid-natsionalistiv-2502924.html>).

За його словами, на сьогодні ніяких заперечень щодо його кандидатури для участі в президентських виборах серед інших націоналістів-підписантів Національного маніфесту не було. «Єдиний кандидат у Президенти від націоналістів – це дуже вагома заявка на перемогу. І “Свобода”, і наші колеги-підписанти Національного маніфесту чудово це розуміли, тому розпочали обговорення щодо обрання єдиного кандидата. Щоби досягти єдності в націоналістичному колі, лідер “Свободи” О. Тягнибок відсунув свої амбіції та запропонував обрати таким кандидатом Р. Кошулинського. Наші побратими-націоналісти претензій не мали й підтримали пропозицію Тягнибока», – заявив він (URL: <https://galka.if.ua/mi-vrakhuvai-urok-2014-roku-suchasni-nasi>).

Водночас партія «Національний корпус» не підтримала Р. Кошулинського як єдиного кандидата на пост Президента від націоналістів. Зокрема, про це ще наприкінці 2018 р. заявив її лідер А. Білецький, який зауважив, що рішення прийняли без широкого обговорення та погодження всіх правих сил (URL: <http://podrobnosti.ua/2270710-natsionalnij-korpus-ne-pdtrimu-ruslana-koshulinskogo-jak-dinogo-kandidata-v-prezidenti-vd-natsionalstv-andri-bletskij.html>).

«Є кандидат від “Свободи”, він підтриманий декількома організаціями. На превеликий жаль, не вийшло єдиного кандидата від націоналістів. “Національний корпус” не підтримав такого кандидата, тому що “Національний корпус” вірить в те, що кандидат повинен від своєї партії брати на себе повноту відповідальності, не передавати комусь там іншому, “третьому номеру”. Сумнівно, тому що “Свобода” вже все вирішила для себе і немає ніяких перемовин з цього приводу», – зазначив А. Білецький.

А. Білецький також повідомив, що партія не висуватиме кандидатуру. «Від нас багато хто очікував, що ми візьмемо десяток мільйонів у багатого дядька і вбухаємо їх у рекламу, отримаємо свої відсотки і щасливі розійдемося. Але цього не буде. Я відмовляюся брати участь у цьому фарсі. Ми займаємося реальними справами – тим, що у нас найкраще виходить. Ті гроші, які у нас є на партійних рахунках і які з таким трудом збиралися, ми пустимо не на рекламу в медіа та бігборди, а на підтримку фронту і розвиток молоді. Ресурси ми витратимо не на те, щоб потішити власне самолюбство. Вони підуть на розвиток руху і кампанію із соціальної справедливості, яку планує проводити “Національний корпус”», – заявив він (URL: <https://kiev.informator.ua/2019/01/26/v-kieve-lider-natsionalnogo-korpusa-nazval-globalnye-tseli-i-missiyu-partii-v-verhovnoj-rade>).

Говорячи про політичні перспективи, А. Білецький розповів, що «Національний корпус» зосередиться на парламентських виборах. «Наша мета – у 2019 р. отримати сильну фракцію у Верховній Раді. Першочергове завдання фракції – бути блоком проти сепаратизму і розпродажі України парламентарями. Друге – це виховання кадрового резерву для майбутнього

національного уряду. Сьогодні – контроль над владою, щоб завтра самим стати владою», – зазначив керівник «Нацкорпусу».

У «Національному корпусі» також підтвердили слова лідера про те, що не висуватимуть свого кандидата, а партія бере на себе роль «спостерігачів за виборами». Зокрема, про це заявив член партії С. Коротких. «Те, що відбувалося з президентськими виборами, – це політичний цирк, ми в ньому брати участі не будемо. Ми беремо на себе функцію незалежних українських спостерігачів. Ми вже підготували 5 тис. спостерігачів, мається на увазі “національних дружин”. Ми будемо наглядати за тим, щоб ці вибори не призвели до розвалу країни», – сказав С. Коротких.

Він також додав, що «Національний корпус» не підтримуватиме на президентських виборах жодного кандидата, адже їхня мета – парламентські вибори, вони намагатимуться «завести» фракцію в парламент (URL: <https://hromadske.ua/posts/nackorpus-ne-visuvatime-svogo-kandidata-v-prezidenti-predstavnik-partiyi>).

Більше того, А. Білецький закликав своїх прихильників узагалі не брати участі в майбутніх виборах: «Нам немає сенсу витратити свій час на олігархічний фарс, який зараз буде називатися президентськими виборами... Я думаю, більшість прихильників “Нацкорпусу”, як і більшість українців просто не підуть на ці вибори» (URL: <https://ukraina.ru/exclusive/20190128/1022468180.html>).

Натомість Р. Кошулинський, коментуючи рішення «Національного корпусу», зауважив, що це «був частковий ігнор» з боку останніх. «Упродовж трьох місяців вони не комунікували, не виходили на зв'язок. Чи це були особисті амбіції, чи зовнішній вплив – можна здогадуватися. Але не було хоча б розмови із серпня. Уже після 14 жовтня була зустріч, але знову жодної комунікації. Не можу говорити про причину», – зазначив Р. Кошулинський. Також він зауважив, що не можна йти окремо ні на президентську, парламентську кампанію, ні на місцеві вибори. Враховуючи, що опоненти мають набагато більший ресурс, у тому числі медійний. Тільки таким чином треба знімати всі зовнішні чинники, об'єднуватися, іти однією командою (URL: <https://galka.if.ua/mi-vrakhuvai-urok-2014-roku-suchasni-nasi>).

Разом з тим зауважимо, що окремі експерти звертають увагу на той факт, що заява А. Білецького не відповідає його ж нещодавнім діям. Ще в жовтні – листопаді 2018 р. він неодноразово заявляв журналістам, що бачить саме себе, а не «свободівця» Р. Кошулинського кращим кандидатом на пост Президента від націоналістів.

Наприкінці листопада минулого року зі штабу «Нацкорпусу» також надходила інформація, що офіційну заяву про балотування А. Білецького можна очікувати до кінця року. При цьому завдання-мінімум – набрати більше голосів, ніж набере Р. Кошулинський, закріпивши за собою лідерські позиції на правому політичному фланзі (URL: <https://ukraina.ru/exclusive/20190128/1022468180.html>). Тим самим лідер

«Національного корпусу» довів би, що він і його партія мають більшу підтримку серед націоналістів, ніж інші партії, та на хвилі вже цієї перемоги повів би своїх прихильників на парламентські вибори. Причому певні підстави для таких сподівань у А. Білецького були. Так, згідно з опублікованими 28 грудня 2018 р. даними опитування, проведеного з 16 по 25 грудня 2018 р. Центром соціальних досліджень «Софія», за А. Білецького на президентських виборах були готові проголосувати 1,3 % опитаних, які прийдуть на вибори, тоді як за Р. Кошулинського – лише 0,2 %.

Тому серед імовірних причин різкої зміни позиції А. Білецького окремі експерти бачать: по-перше, партія знайшла щедрого «спонсора» на свій багатотисячний кадровий ресурс у різних регіонах, який буде задіяний під час виборів – тому не може «розірватися» одночасно і на агітацію за свого лідера; по-друге, якісь кулуарні домовленості між П. Порошенком і міністром внутрішніх справ А. Аваковим. Для П. Порошенка, безумовно, вигідне зняття з виборів А. Білецького, який міг би «відкусити» в нього відсоток голосів націоналістів і як мінімум створив би проблеми з критикою діючої влади.

З іншого боку, експерти взагалі не бачать шансів на перемогу націоналістів на президентських виборах. Британський і канадський політолог українського походження, фахівець з історії та політики незалежної України Т. Кузьо вважає, що «кандидат на посаду Президента Р. Кошулинський не має перспективи, бо в Україні парадоксом є те, що це країна, яка має один з найнижчих рейтингів націоналістичної сили у Європі. Тут, швидше, панує патріотизм, а не етнічний націоналізм, і це навіть видно з опитувань» (URL: https://zik.ua/news/2019/01/23/kuzo_natsionalisty_mayut_shansy_na_parlamentsk_yh_vyborah_ale_ne_1494363).

За його словами, коли українців питають, що вони думають про Росію, росіян чи російських лідерів, то близько 80 % мають дуже негативну думку про В. Путіна і лише близько 20 % про самих громадян Росії. «Для мене – це є показником патріотизму, а не етнічного націоналізму. Тому я не думаю, що націоналісти мають шанс на президентських виборах, бо парламентські – це вже інше питання. Я називаю представників ВО “Свобода” націоналістами, але не думаю, що є велика кількість людей, яка їх підтримує. Адже в історії України був лише один раз, коли їх підтримали і вони потрапили у 2012 р. до Верховної Ради. Тому тут більше панує патріотизм, і це означає, що виборці, зокрема і із Західної України, більше голосували за націонал-демократів, а не етнічних націоналістів», – зазначив він.

Політолог В. Клочок акцентував увагу на тому, що деякі націоналісти взагалі не підтримали «похід» Р. Кошулинського на президентські вибори. Хоча заявлялося про велике об'єднання націоналістичних сил. «Для мене... була дивною заява Кошулинського, адже я очікував побачити в тексті, наприклад, Білецького. Також там немає інших націоналістів. Тому незрозуміло, де є об'єднання, адже бачимо лише “Свободу”. Тому говорити

про те, що вони йдуть об'єднано, наразі неможливо», – прокоментував В. Ключок.

Він також зазначив, що соціологічні дослідження показали, що в О. Тягнибока взагалі немає шансів отримати принаймні хоч якийсь пристойний результат. Тому обрали іншого. «Дуже добре, що Тягнибок знайшов у собі сили переступити через власні амбіції і дати можливість комусь спробувати себе у цій президентській кампанії. Можливо, це додасть бали їхній політичній силі. Але в них схожа історія і з демократичною силою, хоча там не знайшли в собі сили висунути єдиного кандидата на пост Президента. Тому що Гриценко, Садовий, Тимошенко пішли самі, Саакашвілі вивезли з України», – прокоментував політолог.

На думку українського журналіста та оглядача Ю. Бутусова, націоналістичний рух у сучасній Україні може мати успіх лише за умови дисципліни та жертвування власними амбіціями всіх керівників націоналістичного руху. «Хочете показати, що можете радикально змінити країну, – почніть із себе. Зробіть націоналістичний рух моделлю ефективної політичної структури, у яку вірять її прихильники, у яку зможуть повірити виборці, яка буде створена так, щоб позбавитись залежностей у новій структурі. Чи здатні взагалі на це “Свобода”, Білецький, націоналісти, чи всі марші, рішучі промови – все це тільки вулична політика?» – задається питанням журналіст (URL:

https://censor.net.ua/resonance/3091644/koshulinskiyi_stav_kandidatom_vd_svobod_i_chi_mojlive_teper_visunennya_blets_kogo_dinim_kandidatom_vd).

Ю. Бутусов окремо визначив і перспективи правих партій, якщо вони не зможуть висунути єдиного кандидата та відпрацювати дієвий алгоритм взаємодії. «Усі розмови про високу мотивацію та дисципліну, жертвність лідерів націоналістичних партій треба забути. Націоналістичну ідеологію візьмуть як зброю вправні політтехнологи, а самі націоналістичні партії скотяться на маргінес. І це цілком реальна перспектива, адже боротьба на виборах буде жорсткою», – вважає він.

Проте, як бачимо, ключові політичні партії націоналістичного спрямування принаймні на президентські вибори йдуть різними шляхами. І якщо вони не зможуть об'єднатися на парламентських виборах, вони самі зменшують шанси проходження до парламенту і, як наслідок, хоча б якогось реального впливу на велику українську політику.

Можливо, окремі з них ставлять перед собою інші завдання. Так, наприклад, політолог І. Феценко вважає, що участь Р. Кошулинського у президентських виборах допоможе розкрутити його як кандидата на виборах мера Львова (URL: <https://strana.ua/articles/172160-kto-takoj-ruslan-koshulinskij-kandidat-ot-natsionalistov-na-vyborakh-2019.html>). «За прогнозами, він побореться за “спадок Садового”, який уже заявив, що більше не піде в мери. На минулих виборах мера Львова він вийшов у другий тур і набрав близько 40 %, програвши Садовому, який узяв 60 %. Водночас навіть у Львові популярність націоналістів уже не така висока, як за часів Майдану, а

фігура колишнього віце-спікера Кошулинського не сильно розкручена. Ось участь у президентській кампанії якраз і дасть змогу Кошулинському інформаційно прокачати себе перед місцевими виборами», – вважає політолог.

Отже, можна констатувати, що, незважаючи на заяви про висунення єдиного кандидата від правих сил, об'єднання «Національного корпусу», «Свободи» та інших націоналістичних партій у президентській кампанії не відбулося. Першочерговою перепорою, на думку експертів, була суперечка лідерів і характерів О. Тягнибока та А. Білецького, які більше ніж за два роки перемовин так і не змогли відпрацювати спільну стратегію. Тому, беручи до уваги той факт, що «Національний корпус» відмовився підтримувати Р. Кошулинського як єдиного кандидата, навряд чи можна говорити про їх об'єднання і на парламентських виборах 2019 р. Через це конкуренція на полі патріотично спрямованих виборців ще збільшиться, що, у свою чергу, може призвести до втрати позицій націоналістичних політичних сил як мінімум на загальнодержавному рівні.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Президентські перспективи кандидатів «біло-блакитного табору» в оцінках експертів

Серед кандидатів на пост Президента, що беруть участь у виборчій кампанії 2019 р., окремої уваги заслуговує так званий «біло-блакитний табір», який складається з колишніх «регіоналів» і представлений, попри очікування, не єдиним опозиційним кандидатом, а кількома конкуруючими на одному електоральному полі політиками. Найвищий рейтинг серед них має один з лідерів Опозиційного блоку, экс-міністр палива й енергетики Ю. Бойко, який, за різними соціологічними опитуваннями, стабільно входить до першої п'ятірки кандидатів, дрейфуючи між четвертою та п'ятою позиціями. На думку експертів, він має деякі шанси й на вихід у другий тур.

Політик змагатиметься за голоси виборців на Сході та Півдні України з кандидатом від Опозиційного блоку О. Вілкулом і экс-«опоблоківцем» Є. Мураєвим, висунення яких кандидатами на пост Президента стало наслідком розшарування цієї політичної сили залежно від прихильності до тих чи інших партійних лідерів. Опозиційний блок, створений переважно экс-«регіоналами» для участі в парламентських виборах 2014 р., пройшов до Верховної Ради зі списком, очолюваним Ю. Бойком. Навесні 2016 р. на з'їзді Опозиційного блоку його обрали співголовою партії разом з Б. Колесниковим. І якщо останнього пов'язують з мільярдером Р. Ахметовим, то Ю. Бойка з іншим відомим українським бізнесменом Д. Фірташем. По суті, Б. Колесников і Ю. Бойко, як співголови партії, представляли в ній ці дві основні політичні та фінансові групи.

На нинішніх президентських виборах деякі аналітики сприймають Ю. Бойка саме як людину Д. Фірташа, з яким його пов'язують інтереси в енергетиці. До прикладу можна згадати газового посередника «РосУкрЕнерго», який у 2004–2009 рр. перепродавав російський газ на території України. Сорок п'ять відсотків акцій цієї компанії належали фірмі Д. Фірташа. У 2000-х роках від імені «Нафтогазу» договори з «РосУкрЕнерго» підписував саме Ю. Бойко.

З 2016 р. з Опозиційного блоку почали відколюватися окремі політики. Спершу із фракції політсили вийшов Є. Мураєв і перейшов до партії В. Рабіновича «За життя», проте через деякий час покинув її, створивши власну партію «Наші». У листопаді 2018 р. Ю. Бойко у Верховній Раді підписав угоду з В. Рабіновичем про об'єднання опозиції і створення «Опозиційної платформи – За життя». При цьому В. Рабінович відмовився від висунення своєї кандидатури на президентські вибори – єдиним кандидатом було висунуто Ю. Бойка.

Як зазначають ЗМІ, хоча головою партії «За життя» є В. Рабінович, фактичним її лідером є лідер руху «Український вибір» В. Медведчук. Досить поширеним у відкритих джерелах є твердження, що Москва вимагає від Ю. Бойка та В. Медведчука йти єдиною командою. «Кремль вірить, що може вивести свого кандидата в другий тур президентських виборів», – вважає політичний експерт Т. Чорновіл. Насправді ж, за його інформацією, «між колишніми “регіоналами” і “За життя” немає ні дружніх стосунків, ні ідеологічної єдності. Опоблок – партія крупного бізнесу. Мільярди заробляють через зближення з владою. Партія Медведчука – популісти й авантюристи, – стверджує експерт. – Ще рік назад Рабінович звинувачував команду Бойка в організації замаху на нього. Між ними триватиме гризня». Т. Чорновіл припускає, що Кремль хоче бачити в другому турі Ю. Тимошенко і Ю. Бойка. Утім, на думку експерта, у Ю. Бойка шанси на другий тур малі, але в першу п'ятірку він може потрапити ([URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29603090.html](https://www.radiosvoboda.org/a/29603090.html)).

Політолог і журналіст С. Стуканов прикметним називає той факт, що перехід Ю. Бойка від Опозиційного блоку до одіозної партії Медведчука – Рабіновича обставлено ідеєю об'єднання проросійського табору, хоча фактично йдеться лише про пошук місця під сонцем. Також – не в останню чергу – вказівками із Москви, яка звикло керує своєю колоною в Україні. Непрямо про фаворитів Кремля свідчить санкційний список РФ, до якого не включено Ю. Бойка.

За посаду Президента України Ю. Бойко змагається вже вдруге. На виборах 2014 р. він отримав 0,19 % голосів виборців. Цьогоріч політик іде на президентські вибори як самовисуванець. Своє самовисуванство Ю. Бойко пояснює тим, що новий союз «Опозиційна платформа – За життя» ще не зареєстрований як партія, отже, не може висунути кандидатуру Ю. Бойка, а з Опозиційного блоку Ю. Бойка виключили через «сепаратний союз» з В. Рабіновичем і В. Медведчуком. Натомість група політиків з Опозиційного

блоку, яких пов'язують з Р. Ахметовим, провела з'їзд партії, на якому висунула своїм кандидатом О. Вілкула. Третім висуванцем на пост Президента, «родом» з партії «Опозиційний блок», став Є. Мураєв, теж самовисуванець (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/-opozitsijnij-blok-u-nas-nemaje-sumniviv-u-tomu-pratsjuje-bojko-na-dijuchu-vladu-chi-ni-vin-jiji-skladova-chastina-629955.html>).

Центральна виборча комісія 22 січня зареєструвала Ю. Бойка кандидатом на пост Президента України. Він розповів журналістам, що йде на вибори «заради перемоги всієї країни над режимом, що дискредитував себе». «Країна втомилася від псевдореформ і безперервної війни. Люди хочуть миру та спокійного життя. Ми дамо їм це. Зупинимо війну, відродимо економіку, припинимо згубну тарифну політику, повернемо в Україну стабільність. Країна буде розвиватися, а не розпадатися, слухаючи нескінченні обіцянки дискредитованих політиків», – зазначив кандидат на пост Президента (URL: <http://opposition.org.ua/uk/news/yurij-bojko-zareestrovaniy-kandidatom-u-prezidenti-ukrani.html>).

Політична програма Ю. Бойка має назву «План мирного розвитку для України», який, за його словами, підтримують усі. Перш за все Ю. Бойко обіцяє повернути в Україну мир. Для цього «наша держава повинна виконати міжнародні зобов'язання та перейти до прямих переговорів з усіма сторонами конфлікту». Очевидно, Ю. Бойко має на увазі переговори з представниками «ДНР/ЛНР» і В. Путіним, кінцевим результатом яких він вважає повернення територій під юрисдикцію України, а людей – до своїх домівок. Ю. Бойко неодноразово говорив, що лише в його партії «Опозиційна платформа – За життя» є чіткий план досягнення миру і він зможе запрацювати тоді, коли в Україні зміниться влада.

На думку політичного експерта Т. Загороднього, серед кандидатів на пост Президента Ю. Бойко, який пропонує перейти до прямих переговорів з Росією, має найвищі шанси відновити мир на Донбасі. «Нинішній формат влади точно не влаштовує Москву. Вони точно не будуть публічно навіть погоджуватися на переговори. Вони провели червону межу для того, щоб продемонструвати, що із цими людьми, навіть якщо вони будуть якісь дружні висувати гасла, вони не розмовлятимуть», – сказав він в інтерв'ю телеканалу «Інтер». Експерт додав, що «питання не в тому, щоб поїхати на переговори, а в тому, щоб тебе прийняли і щоб почули» (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/v-pitanni-dosjagnennja-miru-na-donbasi-najsilnishi-pozitsiji-u-bojka-politichnij-ekspert-705786.html>).

У Ю. Бойка найреальніші серед інших кандидатів від опозиційного табору шанси повернути мир в Україну, заявив в інтерв'ю телеканалу «Інтер» експерт-міжнародник О. Волошин. «Домовлятися з Москвою, а домовлятися, звичайно, потрібно саме з Москвою, від України має людина, яка, по-перше, налаштована на мирне врегулювання і яка готова до компромісів. Це представник південно-східного табору, який протистоїть партії війни... З яким у Москві готові розмовляти. І включення ряду українських політиків до

списку санкцій говорить про те, що в Москві із цими людьми розмовляти не готові. Їх навіть не пускатимуть на територію Російської Федерації. Відповідно, я не уявляю, як будь-хто інший з претендентів на президентство від цього табору, крім Бойка, може навіть потенційно вступити в переговори з Москвою», – зазначив О. Волошин. За його словами, «у жодного іншого політика, який висунутий від південного сходу, такої можливості немає» (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/domovljatisja-z-moskvoju-vid-ukrajini-povinen-cholovik-jakij-gotovij-do-kompromisiv-ekspert-701212.html>).

У передвиборній програмі Ю. Бойко обіцяє дати більше повноважень регіонам і повернути вільний доступ до «заборонених ресурсів». Ідеться, скоріше за все, про інтернет-платформи «ВКонтакте», «Однокласники», Mail.ru та «Яндекс», які використовувалися Росією в інформаційній війні проти України. На думку кандидата на пост Президента, їх блокування – це обмеження свободи слова. І він це рішуче припинить. Так само він обіцяє припинити «втручання держави в справу церкви».

Бойко-президент обіцяє побудувати в Україні економіку XXI ст., яка ростиме 5–7-відсотковими темпами. Для цього він пропонує ряд популістичних обіцянок: зупинити безробіття, розвинути високі технології, самостійно видобувати вугілля, газ і побороти рейдерство. Окремо варто сказати про сільськогосподарські землі. Ю. Бойко виступає за їх відкритий ринок, проте минулого року голосував за продовження мораторію на продаж землі.

Одним із своїх пріоритетів Ю. Бойко визначає подолання бідності на основі сильної національної економіки. Прожитковий мінімум відповідатиме потребам, зарплати та пенсії стануть гідними, а борги виплаченими. Ю. Бойко також обіцяє давати більше грошей за народження дитини.

На його думку, поточна медична реформа є нелюдською, тому Ю. Бойко зі своєю командою ініціює її скасування. Зазнає перегляду також пенсійна реформа, яка визнана несправедливою. Середню освіту кандидат на пост Президента планує зробити 10-річною і збільшити фінансування галузі освіти.

Що стосується міжнародної політики України, то в планах Ю. Бойка забезпечити позаблоковість і подолати суперечності з Росією. Аналогічні пропозиції є і в програмі його экс-однопартийця Є. Мураєва. Він, крім цих пунктів, виступає також за прямі переговори для врегулювання ситуації на Донбасі.

У Києві 29 січня відбувся надзвичайний з'їзд «Опозиційної платформи – За життя», який підтримав уже зареєстрованого кандидатом на пост Президента Ю. Бойка як самовисуванця. Утім Ю. Бойко не виглядав головною особою заходу, навіть його промова як кандидата на пост Президента звучала вже на тлі ряду попередніх виступів.

Лідер партії «За життя» В. Рабінович у своєму виступі на з'їзді наголосив, що тільки їхня політсила може припинити війну. Пізніше цю тезу повторили й інші доповідачі. У цьому контексті йшлося про те, що

платформа «Опозиційний блок – За життя» позиціонує себе як «головну партію миру в країні, оскільки з-поміж великих політичних сил лише вона готова йти на прямі переговори з Донбасом і Росією та на виконання політичної частини Мінських домовленостей». «Сьогодні не час міряться нічим, сьогодні мета одна – повернути мир в Україну», – заявив В. Рабінович.

Найбільше уваги учасників зібрання було прикуто до голови політради партії «За життя» В. Медведчука. Він виголосив найдовшу на цьому з'їзді промову, у якій звинуватив владу в позбавленні права російськомовних українців користуватися рідною мовою, а також закликав стати на захист «єдиної канонічної церкви – Української православної церкви, яку очолює митрополит Онуфрій».

В. Медведчук також нагадав про зростання тарифів в Україні та запропонував ініціативу, у рамках якої кандидат на пост Президента Ю. Бойко й народні депутати зареєстрували б у Верховній Раді законопроект про списання боргів українців за послуги ЖКГ.

Політик виступив проти вступу України до НАТО та за відновлення повноцінних відносин з Росією. Він також виклав план мирного врегулювання на Донбасі. «Треба домовлятися в “чотирикутнику” – Київ, Донецьк, Луганськ і Москва. Наш мирний план передбачає створення Донецького автономного регіону в складі України. Ми пропонуємо внести зміни до Конституції, які закріплять цей статус, – сказав В. Медведчук. – Наш план-концепція передбачає три розділи: законодавчий, адміністративний і розділ, що стосується порядку і процедури впровадження миру. Згідно з планом, передбачається створення на Донбасі автономного регіону Донбас у складі України». За його словами, цей план передбачає створення на Донбасі органів державного управління, «таких як парламент, уряд та інші органи».

«Третій принцип, який є базовим – це те, що наш план побудований на Мінських домовленостях, затверджених резолюцією Радбезу ООН, відповідає декларації нормандського формату та чинному законодавству України. Ми пропонуємо внести зміни до Конституції, які визначають статус автономного регіону Донбас. Пан Порошенко каже про те, що ключ від миру – у Кремлі. Це дійсно так. Але на відміну від нього та інших, які рвуться до влади, ми не просто знаємо, де цей ключ, ми знаємо двері із замковою щілиною, від якого цей ключ. Більш того, ми знаємо, як відкрити двері до миру», – сказав В. Медведчук.

За словами політичного експерта М. Чаплиги, з'їзд ще раз довів, що саме В. Медведчук є ідейним лідером «Опозиційної платформи – За життя». «Сьогодні на форумі виступав Медведчук, який фактично публічно вже був визнаний ідеологом створення цієї “Опозиційної платформи – За життя”. І його виступ був досить прагматично-раціональним на цьому форумі», – підкреслив політолог (URL: <https://politeka.net/ua/news/politics/895073-forum-oppozytsyonnoi-platfomy-za-zhyzn-eshche-raz-pokazal-chto-medvedchuk-ivliaetsia-glavnym-ydeologom-obedyenyia-oppozytsyy-chaplyga>).

З'їзд політсили «Опозиційна платформа – За життя» був тріумфом лідера руху «Український вибір», голови політради партії «За життя» В. Медведчука, вважає журналіст і політолог Д. Джангіров. «Нарешті 29 січня відбувся тричі анонсований (раніше – на 10 та 16 січня) з'їзд бренду “Опозиційна платформа – За життя”. Логічно, що його назвали “надзвичайним” – цю компанію виявилось надзвичайно складно зібрати. Тому з'їзд ще можна назвати тріумфальним – тільки це був тріумф Медведчука, який зібрав цю компанію під одним дахом», – написав Д. Джангіров.

Він зазначив, що кандидат на пост Президента Ю. Бойко був на заході в тіні, і додав, що це наслідок як організаційних здібностей самого Ю. Бойка, так і обов'язковості його партнера в політичному об'єднанні, нардепа В. Рабіновича. «Чесно кажучи, за ТБ-картинкою без звуку було б абсолютно незрозуміло, кого підтримує цей з'їзд, бо Ю. Бойко виявився на ньому – і в організаційному, і в “сценічному” плані – на других ролях. Так – VIP-гостем, але на чужому святі життя. Утім, це цілком природний наслідок організаційних здібностей Ю. Бойка, помножених на обов'язковість В. Рабіновича у виконанні взятих на себе зобов'язань. Унаслідок чого і виникла необхідність скликати надзвичайний з'їзд для підтримки... самовисуванця», – заявив політолог (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/dzhangirov-pro-z-jizdi-opozitsijnoji-platformi-za-zhittja-logichno-shcho-jogo-nazvali-nadzvichajnim-tsju-kompaniju-vijavilosja-nadzvichajno-skladno-zibrati-698836.html>).

Через заяви В. Медведчука на партійному з'їзді 29 січня Генеральна прокуратура України відкрила проти нього кримінальне провадження. Як повідомила 5 лютого у Facebook речниця Генерального прокурора Л. Сарган, справу відкрили за зверненням народного депутата А. Тетерука. «Глава проросійської організації “Український вибір – право народу” і глава політради партії “Опозиційна платформа – За життя” В. Медведчук зробив гучну заяву на партійному з'їзді 29 січня 2019 р. у м. Києві, заявивши про необхідність утворення так названого “автономного регіону Донбас” з утворенням власного парламенту та уряду, а також про закріплення такого статусу в Конституції України», – написала Л. Сарган (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-medvedchuk-gpu-derzhrada/29752478.html>).

Вона додала, що «план» В. Медведчука передбачає утворення на Донбасі автономного регіону в складі України, а перемовини мають тривати у «чотирикутнику Київ – Донецьк – Луганськ – Москва». «Враховуючи, що, відповідно до ст. 1 Конституції, Україна є унітарною державою, територіальний устрій закріплено у ст. 133 цього закону, а також те, що Росія шляхом забезпечення самопроголошених “ДНР/ЛНР” живою силою, озброєнням та іншими матеріалами проводить агресивні дії стосовно України, проголошення концепції утворення автономного регіону Донбас сприяє законодавчому закріпленню тимчасово окупованої території всупереч

Основному закону й надає іноземній державі допомогу в проведенні підривної діяльності проти України, у тому числі й інформаційної підтримки», – зазначила речниця Генерального прокурора (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/20-rokiv-uv-yaznennya-shcho-mozhe-chekati-na-medvedchuka-pislya-zvinuvachen-u-derzhzradi-50004803.html>).

За таких обставин у діях В. Медведчука запідозрили ознаки злочинів, передбачених ч. 1 ст. 110 КК України (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України) та ч. 1 ст. 111 КК України (державна зрада).

Загалом за двома статтями В. Медведчуку може загрожувати приблизно 20 років позбавлення волі, зазначив речник Генеральної прокуратури України А. Лисенко. За його словами, відомство завершує документальне оформлення провадження та скоро передасть його до Служби безпеки України, яка й проводитиме розслідування. Після цього В. Медведчуку буде вручено підозру, додав А. Лисенко.

На думку політолога В. Фесенка, на сьогодні справа проти В. Медведчука схожа на передвиборний піар влади. Він констатує, що останні п'ять років правоохоронці не помічали дій і висловлювань цієї особистості. На думку В. Фесенка, вручення підозри В. Медведчуку не має серйозних наслідків. Про серйозність справи можна буде говорити, якщо вона розвиватиметься далі. «Відкривали кримінальні провадження проти деяких депутатів, проти деяких міністрів, зокрема проти Омеляна. І що? І нічого. Провадження через деякий час тихо-мирно закривалися за відсутності складу злочину чи через непідтвердженість інформації. Так що і тут треба подивитися. Є багато критики, підозр щодо якихось там зв'язків, взаємодії між Президентом і Медведчуком, тому президентській команді треба продемонструвати, що вони реагують достатньо рішуче», – зауважив В. Фесенко.

Тим часом прес-секретар президента РФ Д. Песков заявив, що інформація про відкриття кримінального провадження стосовно голови політради партії «За життя» В. Медведчука «є дуже тривожною». Він назвав провадження проти В. Медведчука «черговою політичною репресією» (URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/u-kremli-vidreaguvali-na-kriminalne-provadžhennya-proti-medvedchuka-50004921.html>).

В «Опозиційній платформі – За життя» зазначили, що слова В. Медведчука нібито ніяк не свідчать про спробу перетворити Україну на федеративну державу та не суперечать Конституції. Кандидат на пост Президента Ю. Бойко вважає, що справа проти представника В. Медведчука – це «спроба влади відволікти увагу українців від її провальної політики». За його словами, В. Медведчук ніколи не заявляв того, що могло б суперечити Мінським домовленостям.

Сам В. Медведчук розцінив заявлені звинувачення як спробу «звести політичні рахунки», «запровадити репресії щодо політично неугодних пропозицій та неугодних людей». «Говорити про те, що пропозиція внести зміни до Конституції України відповідно до Мінських домовленостей і

відповідно до порядку та процедури внесення цих змін порушує якісь статті КК, а тим більше ті, які містяться в повідомленні ГПУ, – це є нічим іншим, як абсурдом, цілковитим правовим винятковим свавіллям, – сказав В. Медведчук. – «Опозиційна платформа – За життя» реалізовуватиме цей план, я послідовно і принципово буду його обстоювати».

На з'їзді «Опозиційної платформи – За життя» виступили також С. Львовичкін, Н. Шуфрич, Н. Королевська та ін. За підсумком з'їзд прийняв резолюцію визнати ситуацію в країні надзвичайною, закликати опозицію до об'єднання та підтримати на виборах Президента кандидатуру Ю. Бойка.

Виступаючи на з'їзді, Ю. Бойко назвав своїм головним пріоритетом у разі перемоги на президентських виборах подолання бідності та припинення війни на Донбасі. Він подякував учасникам з'їзду за висунення кандидатом пост Президента, запевнивши, що докладе максимум зусиль, щоб їм «не було соромно за сьогоднішнє рішення». «Ми виступаємо за мир, а нинішня влада п'ять років продовжує війну. Ми за об'єднання країни, а вони розколюють суспільство питаннями мови і релігії. Ми за зниження тарифів, а вони навесні планують чергове підвищення. Ми єдина альтернатива цим руйнівникам, ми – творці!» – підкреслив він.

Ю. Бойко додав, що вважає головним пріоритетом подолання бідності. Нардеп також заявив, що після перемоги негайно почне «прямі переговори для досягнення миру». «Криваве протистояння на Сході України буде зупинено. Ми знизимо тарифи і встановимо справедливі ціни, які дозволять людям гідно жити і відчувати себе вільно. Ми скасуємо антилюдську медреформу. Держава забезпечить громадянам доступну та якісну медицину. На вулицях буде закон і порядок. Правоохоронна система буде захищати людей, а не владу від власних громадян. Ми переглянемо пенсійну реформу, гарантуємо соціальний захист усім, хто його потребує, – малозабезпеченим, пенсіонерам, ветеранам, військовослужбовцям, чорнобильцям, молодим сім'ям. Завдяки сильній економіці українці отримуватимуть гідну оплату за свою працю, будуть жити по-людськи», – сказав він (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/bojko-zajaviv-shcho-vistupaje-za-mir-ob-jednannja-krajini-i-znizhennja-tarifiv-698413.html>).

Ю. Бойко назвав програму співпраці України з МВФ «кредитною наркоманією», зауваживши, що вже в поточному році майже третину бюджету Україна змушена буде віддати на обслуговування зовнішнього боргу. Кандидат на пост Президента заявив, що перегляне програму співпраці України з Міжнародним валютним фондом у разі своєї перемоги на виборах. «Міжнародний валютний фонд у першу чергу цікавить кредитоспроможність держави і те, яким чином вона віддаватиме кредит. Якщо в керівництва країни немає жодного бачення перспективи розвитку країни, то починають висуватися умови щодо підвищення тарифів, скорочення субсидій і соціальних програм. Бездумне виконання цих вимог веде тільки до погіршення життя людей і показує весь непрофесіоналізм нинішньої влади, – вважає нардеп. – Під завісу свого правління режим

залишає країну з рекордними боргами в 2 трлн грн. Уже в поточному році майже третину бюджету Україна змушена буде віддати на обслуговування зовнішнього боргу. Але найгірше, що в нинішнього режиму немає ніяких рецептів, як вивести країну з кризи. Замість цього чергові пошуки нових кредитів, що заганяють країну у кредитне рабство».

Ю. Бойко додав, що після перегляду програми ініціює зниження ціни на газ і мораторій на підвищення тарифів. «Україна повинна стати самостійним гравцем на міжнародній арені, а не бути маріонеткою в руках міжнародних кредиторів. Програму співпраці з Міжнародним валютним фондом буде переглянуто таким чином, щоб враховувалися інтереси країни й українських громадян. Ми не допустимо, щоб люди страждали від тарифного геноциду заради чергового траншу. Після перегляду умов наступними завданнями буде зниження ціни на газ і введення мораторію на підвищення тарифів. Ми звільнимо країну від антилюдських зобов'язань режиму. Для цього в нас є всі можливості й політична воля. Відповідний законопроект уже зареєстрований і ціни на газ буде знижено», – заявив кандидат (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/bojko-bezdumne-vikonannja-vimog-mvf-vede-do-borgami-derzhavi-i-obnishchaju-ljudej-687399.html>).

Рейтинг Ю. Бойка, згідно з опитуванням Соціологічної групи «Рейтинг», проведеного 16–25 січня, становить 10 % і відповідає четвертій позиції серед усіх кандидатів на пост Президента. За лідера партії «Наші» Є. Мураєва готові проголосувати 3,6 % виборців, за нардепа від Опозиційного блоку О. Вілкула – 2,6 %. Якщо у другий тур виборів вийшли б П. Порошенко і Ю. Бойко, за нардепа проголосував би 21 % опитаних, за нинішнього главу держави – 23 %; якби вийшли Ю. Бойко й Ю. Тимошенко, результат був би 18 на 28 %; у другому турі Ю. Бойко – В. Зеленський результат був би 17 проти 33 % (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/zelenskij-obignav-timoshenko-i-vijshov-na-pershe-mistse-v-prezidentskomu-rejtingu-opituvannja-702788.html>).

Політичний аналітик С. Швецов зазначає, що кандидати від «умовно колишньої Партії регіонів» Ю. Бойко, О. Вілкула й Є. Мураєв фактично ділять одне електоральне поле, яке сильно звузилося після окупації Донбасу та Криму. І хоча в сумі їхній рейтинг від усіх опитаних становить понад 15 %, рейтинг кожного окремо досить невисокий. Експерт також вказує на об'єктивні фактори, що можуть призвести до істотного падіння рейтингу Ю. Бойка порівняно з груднем, коли в деяких дослідженнях, проведених різними соціологічними компаніями, узагалі не було в списку О. Вілкула. Тому рейтинг представника Опоблоку діставався Ю. Бойку, пояснив експерт.

«У підсумку зараз ми бачимо зростання рейтингу Вілкула та падіння рейтингу Бойка. Тобто електорат перетікає до представника Опоблоку. Однак сам Бойко є досить харизматичним кандидатом. І тепер розгортається електоральна боротьба між представником політичного бренду (Опоблоку) і харизмою кандидата (Бойка) за об'єднання електорального поля південного сходу. Дещо окремо випадає Мураєв, який є аналогом, але слабким,

Зеленського (нове обличчя + “противсіх”) в електоральному полі колишніх Партії регіонів і КПУ», – заявив політичний аналітик (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/politolog-u-prezidentskih-peregonah-viznachilisja-dva-lideri-timoshenko-i-zelenskij-bojka-vilkul-ta-murajev-faktichno-diljat-odne-elektoralne-pole-694959.html>).

Зрештою, маючи певний медіа-ресурс (телеканал «Інтер»), Ю. Бойко, скоріше за все, матиме вищу позицію, ніж О. Вілкул, який має не так свій електорат, як електорат єдиного кандидата від партії «Опозиційний блок», яким до недавнього часу вважався Ю. Бойко, говорить заступник директора Соціологічної групи «Рейтинг» Л. Мисів. Він вважає, що шанси на вихід до другого туру в Ю. Бойка практично мінімальні, зважаючи на участь у перегонах таких кандидатів, як Є. Мураєв і О. Вілкул. Крім того, свою кандидатуру висунув экс-«регіонал» С. Тарута. Власне, наявність такої кількості кандидатів, які претендують на один електорат, і не дає змоги говорити про вихід у другий раунд перегонів, констатує Л. Мисів. Скоріше за все, кандидатуру Ю. Бойка висунули для того, щоб розкрутити новий бренд «Опозиційна платформа – За життя» для участі в парламентських виборах, припускає він.

Натомість політолог, директор Інституту стратегічних досліджень «Нова Україна» А. Єрмолаєв переконаний, що з усіх кандидатів на пост Президента, які розраховують на електорат Півдня і Сходу України, реальні шанси на перемогу має тільки кандидат від «Опозиційної платформи – За життя» Ю. Бойко. Якщо опозиційні політики не зможуть об’єднатися до президентських виборів, це «дасть шанс владі на перемогу», заявив він в ефірі телеканалу NewsOne. На думку політолога, для запобігання цьому сценарію необхідно, щоб усі кандидати, які виступають за мир, зняли свої кандидатури на користь кандидата від «Опозиційної платформи – За життя» Ю. Бойка.

«У колі опозиційних сил досі триває розбрат. І тому я звертаюся до всіх учасників цих процесів, які, сподіваюся, мене почують. Ваша гординя призведе до того, що потрібний відсоток у першому турі буде розпорошено, розтягнуто по ваших партійних квартирах. Запевняю вас, це вам не допоможе на парламентських виборах, але це зробить можливим збереження нинішньої влади, – заявив А. Єрмолаєв. – Виходячи з партійної прагматики, незважаючи на з’їзди і висунення кандидатів, подумайте ще раз і зніміть свої кандидатури на користь кандидата, який здатний перемогти. Кандидата від південного сходу і центру, від сил, які виступають за мир. На сьогодні, хай які кроки хтось робить, реальні шанси на перемогу має кандидат від “Опозиційної платформи” Ю. Бойко» експерт (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/-politolog-jermolajev-vsi-kandidati-vid-pivdenno-shodu-povinni-znjatisja-na-korist-kandidata-jakij-maje-shansi-na-peremogu-679554.html>).

Керівник аналітичного центру «Третій сектор» політолог А. Золотарьов, зі свого боку, констатує, що для всіх сегментів

електорального поля, зокрема і для біло-блакитної його частини, характерний запит на перезавантаження, на оновлення. «До цих запитів ближче О. Вілкул, який має жвавіший і енергійніший вигляд. Трохи раніше ми бачили перетікання голосів від члена міжфракційного об'єднання «Опозиційна платформа – За життя» В. Рабіновича до Є. Мураєва, тепер уперше зафіксовано перетікання голосів від Бойка до Вілкула. Як і у випадку з Мураєвим, наїзди влади додають Вілкулу балів в очах потенційних виборців», – вважає експерт.

А. Золотарьов повідомив, що це помітно під час якісних досліджень на фокус-групах. «Стосовно того самого Бойка – що згадують респонденти? Як він вмазав Ляшку, а далі важко назвати щось конкретне. І якщо для нардепа це непоганий “якірець” для електоральної пам'яті, то для того, хто претендує на лідерство, цього критично мало. До того ж інерція чотирирічного лідерства в Опоблоці перестає працювати» (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/-politolog-zolotarov-bojko-i-vilkul-pishli-nazustrich-odin-odnomu-trajektoriji-pravda-u-nih-rizni-v-odnogo-vniz-v-inshogovgoru-651661.html>).

Навпаки, в активі О. Вілкула – як бренд Опоблоку, так і розгалужена мережа партійних організацій з опертям на промислові регіони Сходу України. Вибори ж – це не тільки конкуренція лідерів, а й конкуренція політичних машин, через які кампанія доходить до низового рівня. Зрештою, партійний і організаційний ресурс – це здатність мобілізувати виборця в день виборів та захистити результат виборів у виборчих комісіях. Тому результати згаданих кандидатів у кінцевому підсумку можуть не збігтися з нинішніми рейтингами та прогнозами експертів, хоча в цілому, на думку фахівців, перемога на президентських виборах представників колишніх «регіоналів» малоімовірна.

І. Рудь, мол. наук. співроб. ФПУ НБУВ

Мирний план спецпредставника ОБСЄ в Україні М. Сайдіка: ключові тези та оцінки політиків і експертів

Наприкінці січня 2019 р. у ЗМІ з'явилася інформація про новий план врегулювання збройного конфлікту на Сході України, яку оприлюднив спецпредставник і керівник ОБСЄ в Україні М. Сайдік. Основні тези плану політик озвучив в інтерв'ю австрійській газеті *Kleine Zeitung*.

М. Сайдік – австрійський дипломат з 45-річним досвідом роботи у сфері міжнародних відносин, був призначений спецпредставником голови ОБСЄ по Україні ще влітку 2015 р. Свого часу він вивчав право в Московському університеті, а потім ще п'ять років працював аташе в Посольстві Австрії в Москві. Добре говорить по-російськи, а також знає ще чотири мови – англійську, німецьку, французьку та італійську. Він також є діючим представником Австрії в ООН.

Ключовими в плані стали такі три моменти. По-перше, М. Сайдік запропонував, щоб структури ООН і ОБСЄ діяли на Донбасі не паралельно, а разом під загальним керівництвом на чолі з так званим спеціальним представником: це стосується як військового й поліцейського компонентів з боку ООН, так і наглядової місії ОБСЄ, яка вже діє на місцях. У плані М. Сайдіка і ООН, і ОБСЄ надають великої ваги «менеджерству» місцевих виборів на непідконтрольних територіях.

«Протягом останніх років ми бачили, що саме в Мінських домовленостях є не зовсім чітким. Важливий момент: для реалізації центрального елемента – проведення місцевих виборів – потрібна допомога ззовні. Ми прийшли до висновку, що це може бути тільки ООН. ОБСЄ має завдання оцінювати виборний процес, а тому вона не може організувати вибори. До того ж треба враховувати аспект безпеки», – наголошує М. Сайдік.

Усупереч перекладам на деяких сайтах, що М. Сайдік нібито запропонував своїм планом замінити Мінські домовленості, з його цитати можна, навпаки, побачити, що він висунув сценарій їх виконання, у якому особлива роль відведена політичній частині Мінських домовленостей – проведення виборів і амністії.

По-друге, спецпредставник моніторингової місії підкреслив, що новий мирний план повинен бути підписаний керівниками країн «нормандської четвірки» – України, Росії, Франції та Німеччини. Важливим аспектом цього плану є те, що в ньому йдеться про затвердження його основних тез «парламентами». «Необхідна угода, яка дійсно матиме вагу в політичному і правовому плані. Мінські домовленості не ратифікував ні український, ні російський парламенти. І це, звичайно, проблема. Наша ідея полягає в тому, щоб отримати таке правове рішення, на яке потім спиратимуться при реалізації документа, який також повинен бути схвалений парламентами», – заявив М. Сайдік.

По-третє, крім спеціальної місії ООН і ОБСЄ, мирний план передбачає організацію Європейського агентства з відновлення Донбасу. На думку М. Сайдіка, агентство має бути створено за аналогією подібного на Балканах. Одночасно із цим планом пропонується створити перехідну адміністрацію ООН, яка повинна відслідковувати виконання пунктів документа й сприяти реінтеграції непідконтрольних районів Донбасу в правове поле України. «Сенс цього заходу полягає не в усуненні місцевого населення від влади, а, навпаки, у забезпеченні того, що його права будуть забезпечені. Так само як і елемент амністії», – додав спецпредставник діючого голови ОБСЄ. Він також заявив, що Мінські домовленості передбачали, що представники ОРДЛО беруть участь у процесі й будуть почуті. Так повинно бути й після прийняття нової «всеосяжної угоди».

Дипломат зазначив, що чисельність миротворчої місії ООН на Донбасі поки не розраховувалася, проте він не думає, що йтиметься про такі великі цифри, як 20 тис. осіб, про що заявлялося раніше.

Цікаво, що згадана М. Сайдіком зустріч міністрів закордонних справ у Мілані, на якій обговорювалися деталі цього мирного плану, відбулася ще в перших числах грудня 2018 р. Крім того, уже в нинішньому році міністр закордонних справ Німеччини Х. Маас приїжджав в Україну і вів переговори з главою українського МЗС П. Клімкіним.

Але, незважаючи на це, до цих пір в Україні обговорення нових форматів вирішення конфлікту на Донбасі були оповиті мороком таємниці. Оприлюднення М. Сайдіком цієї інформації частково пояснює режим такої секретності: його слова про те, що парламенти повинні «узаконити» такий план, означають, що перед Верховною Радою України постане питання про голосування за цей формат. Потім і Президент України (нинішній або наступний) опиниться перед необхідністю поставити на домовленостях свій підпис, спільно з главами інших країн нормандського формату (крім України, це також Росія, Німеччина і Франція).

Підміна ж цим мирним планом Мінських домовленостей, як це було поспішно подано деякими ЗМІ, виглядає нереалістичною через ряд причин. По-перше, безпосередньо М. Сайдік прямо висловився про необхідність виконання політичної частини «Мінська», зокрема виборів і амністії. По-друге, залучення ООН до цього процесу тільки зайвий раз нагадає, що заклик до якнайшвидшої реалізації Мінських домовленостей залишається актуальним (URL: <https://strana.ua/articles/analysis/183396-chto-oznachaet-novuj-plan-mirnogo-urehulirovanija-konflikta-na-donbasse-avtorstva-martina-sajdika-.html>. 2019. 28.01).

Президент України, коментуючи ситуацію з мирним планом М. Сайдіка, висловився скептично щодо озвучених у ньому тез. Так, зокрема, Президент України П. Порошенко заявив, що миротворці ООН не будуть ескорт-сервісом для спостерігачів ОБСЄ – вони «мають творити мир і мати мандат відповідальності на окупованій території».

Президент зазначив, що Мінськими домовленостями вже передбачено план врегулювання ситуації на Донбасі. «Ми готові розглядати будь-які плани, якщо вони не шкодять суверенітету і національній цілісності, незалежності нашої держави. Хочу підкреслити, що план викладено в Мінських домовленостях... Думаю, пану Сайдіку досить прочитати це і підтримати», – підкреслив П. Порошенко. За його словами, у Мінських домовленостях чітко записано «виведення всіх іноземних військ» з території України, виведення всього важкого озброєння й техніки, забезпечення відновлення українського суверенітету, влади на території окупованого Донбасу.

«Саме на Мінських домовленостях ґрунтуються санкції проти РФ і зараз готується пакет санкцій у зв'язку з агресією в Керченській протоці, – зазначив Президент. – Наголошую, може бути безліч планів, але миротворці ООН не будуть ескорт-сервісом для спостерігачів ОБСЄ. Він (Сайдік. – Прим. авт.) запропонував, щоб вони ескортували спостерігачів. Не потрібно. Миротворці мають творити мир і мати мандат відповідальності на

окупованій території. І їх наявність означає роззброєння незаконних збройних формувань, виведення іноземних військ і забезпечення безпекового компоненту» (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/02/5/7205738>. 2019. 5.02).

Така діяльність «М. Сайдіка виглядає як самодіяльність. У Сайдіка немає мандата ні ОБСЄ, ні від нормандського формату», щоб виступати з подібними ініціативами, заявила представник України в Тристоронній контактній групі в Мінську І. Геращенко. За її словами, учасники ТКГ з української сторони були здивовані пропозиціями М. Сайдіка про спільне голосування за «план» у парламентах України та РФ. «Ця недипломатична заява негативно сприйнята українським парламентом, який є самостійною гілкою влади. Тільки суб'єкти законодавчої ініціативи – Президент України, уряд і депутати – можуть подавати свої законопроекти на голосування. Якщо йдеться про ратифікацію, то їх у ВР подає Президент і уряд, але ніяк не анонсують дипломати інших країн», – написала І. Геращенко у Facebook.

Вона додала, що не існує жодного документа, який можуть одночасно ратифікувати ВР і Держдума, доки російські війська не вийдуть з Криму й Донбасу. «М. Сайдіку та іншим координаторам ОБСЄ варто зосередитися на своїх прямих обов'язках. Зокрема, він уже тривалий час не може виконати вимогу української сторони і провести спільне засідання ТКГ та гуманітарної підгрупи з питання звільнення заручників», – додала політик (URL: <https://thebabel.com.ua/news/25030-saydiku-varto-zosereditisya-na-svojih-obov-yazkah-irina-gerashchenko-ocinila-mirniy-plan-specpredstavnika-obsye-po-donbasu>. 2019. 30.01).

Наприкінці січня з'явилася офіційна заява, озвучена речником Генерального секретаря ООН С. Дюжарріком. Зокрема, він заявив, що Генеральний секретар ООН не отримував звернень від спецпредставника голови ОБСЄ в Тристоронній контактній групі з урегулювання ситуації на Сході України М. Сайдіка щодо нового «мирного плану». «Ми бачимо з повідомлень у ЗМІ, що хтось запропонував такий план. Я не знаю про жодні офіційні звернення від ОБСЄ до ООН, які б роз'яснювали деталі цього плану», – сказав речник, відповідаючи на запитання власного кореспондента агентства, чи звертався М. Сайдік і ОБСЄ до Генсека й ООН задля узгодження нового «мирного плану». С. Дюжаррік додав, що він не може коментувати план М. Сайдіка, не побачивши його деталей.

Він нагадав, що ООН, як і раніше, підтримує зусилля «нормандської четвірки», Тристоронньої контактної групи в Мінську й ОБСЄ з урегулювання ситуації на Донбасі (URL: https://zik.ua/news/2019/01/31/v_oon_nichogo_ne_znayut_pro_myrnyy_plan_saydika_1499619. 2019. 31.01).

Очевидно, що план з урегулювання конфлікту на Сході України не залишився поза увагою експертів. Так, голова аналітичного центру «Інститут регіональної політики» Е. Менендес заявив, що «план Сайдіка» не можна

трактувати як заміну Мінським домовленостям, цей план – доповнення до «Мінська».

«“План Сайдіка” насправді не являється планом. М. Сайдік дав зрозуміти, що це ще двох людей особиста ініціатива. Цей документ представили в Мілані на високій зустрічі, на міністерському рівні. Там було чітко обговорено, що це формат “документ для обговорення”», – заявив він.

Експерт роз’яснив, що Мінські домовленості мають досить загальний характер, тому за останні чотири роки виник ряд «планів», таких як «план Мореля», «формула Штайнмайєра», які мають на меті не замінити, а пояснити, як працюють Мінські домовленості.

Єдиний критичний момент у «плані Сайдіка», на думку Е. Менендеса, це можливість надати мандат ООН на Донбасі (URL: <https://prm.ua/plan-saydika-ne-zaminit-minski-domovlenosti-ekspert>. 2019. 30.01).

Політичний експерт Т. Чорновіл назвав ідею мирного плану з урегулювання конфлікту на Донбасі, висунуту спецпредставником діючого голови ОБСЄ в Україні та в Тристоронній контактній групі в Мінську М. Сайдіком, поступкою президенту Російської Федерації В. Путіну. «Це такий варіант “лайт”, який мені дуже не подобається. У чому сама суть? Ніби з одного боку Сайдік не сказав нічого страшного. Хоча є речі, які він змовчав. А диявол ховається в дрібницях. Він робить великий акцент, що головна ключова точка – це ці вибори. Але він не каже тих пунктів, які є навіть у Мінських домовленостях», – заявив Т. Чорновіл.

Тобто, як сказав Т. Чорновіл, вибори на Донбасі можуть відбутися лише тоді, коли звідти будуть виведені всі іноземні військові, російські – там інших нема, чи найманці. Усі незаконні збройні формування складуть зброю – і там відновиться певний суверенітет і діяльність інститутів законних, а не фейкових. «Що це означає? Що не буде ніяких “ДНР/ЛНР”. Може це не буде українська влада, але тоді це буде влада – так як у Боснії: міжнародна адміністрація, яка має це проводити. Сайдік це змовчав. І це мене тривожить», – додав Т. Чорновіл.

По-друге, зазначив експерт, М. Сайдік «робить певне розмиття». «Ми вимагаємо, це позиція Порошенка з 2015 р. і вона звучить так: «мир має прийти туди після входження туди миротворців ООН». Миротворці ООН дістають свій мандат і над ними не може панувати Путін. А Сайдік пропонує: «ми створимо щось спільне – мікс»», – наголосив Т. Чорновіл. Тобто у цьому міксі будуть миротворці, В. Путін не зможе керувати, бо там будуть певні принципи, за якими країна-учасник конфлікту або навіть сусідня країна до конфлікту не може посилати своїх миротворців, але разом з тим у цьому міксі буде ОБСЄ. «А ОБСЄ відрізняється тим, що Росія має там повне представництво, право вето, інспектори, які виїжджають на Донбас, затверджуються і розглядаються Росією. Тому, на мій погляд, це є така поступка Путіну, на яку все-таки іти не варто», – завершив Т. Чорновіл (URL: <https://prm.ua/chornovil-nazvav-ideyu-pro-noviy-mirniy-plan-saydika-po-donbasu-postupkoju-putinu>. 2019. 30.01).

Отже, мирний план спецпредставника ОБСЄ в Україні М. Сайдіка є ще одною спробою вивести із стагнації процес мирного врегулювання конфлікту на Сході України. Очевидно, що реальний його розгляд відбудеться лише після завершення президентської кампанії в Україні. Однак уже сьогодні можна сказати, що планом пропонується доволі неоднозначний варіант врегулювання й навряд чи в повному обсязі відповідає інтересам України.

Примітки на полях

Р. Жангожа, гл. науч. сотр. ГУ «Институт всемирной истории НАН Украины»

Инвестиционный климат в современном Узбекистане

Одна из ключевых стран постсоветской Центральной Азии – Узбекистан – объявила о широкомасштабных экономических реформах и надеется на приток зарубежных инвестиций. И следует подчеркнуть, что эти надежды совсем небеспочвенны. В частности, на узбекско-немецком бизнес-форуме в Берлине 14 января 2019 г. были подписаны договоры на сумму более 4 млрд евро. В ходе визита президента Ш. Мирзиёева в США – почти на 5 млрд долл. Россия пообещала, что вложит в строительство АЭС в Узбекистане около 11 млрд долл. И этим, по заявлениям узбекских властей, далеко не исчерпываются возможности увеличения зарубежных инвестиций.

Особенно важными эти успехи узбекской дипломатии и бизнеса выглядят на фоне того, что страна переживает сложный период транзита «режима Каримова» к новому типу экономики, ориентированной на масштабную модернизацию по западным стандартам.

Сегодня, как никогда прежде, актуален вопрос о том, чем привлечь инвесторов, чтобы они реально пришли с финансовыми ресурсами и технологиями?

Вот уже третий год, с 2016 г., Узбекистан находится в центре внимания потенциальных западных инвесторов. Узбекистан интересен и как новый потребительский рынок, и как большая, густонаселенная территория в центре Центральной Азии. Западные эксперты связывают с ней большие ожидания. Узбекистан сегодня – это вызов. И если в Ташкенте будут последовательны в выполнении заявленного, то это принесет ожидаемый успех. Декларируемые властями Узбекистана экономические реформы представляются очень хорошей платформой для перемен. То, как Узбекистан сегодня сумел перестроить свои экономические ориентиры, выстроить отношения с соседями – убедительный пример последовательной реализации властью конструктивного решения межгосударственных проблем в масштабах региона.

В то же время следует признать, что Узбекистан все еще остается довольно закрытой страной. Хотя наблюдаются и очевидные позитивные

сдвиги в сфере общественных отношений, в сфере доступа к информации. Многие из того, о чем мы говорим, раньше было недопустимо в официальных медиа. Сегодня же территория гласности понемногу расширяется. Разумеется, для кого-то это кажется огромным шагом, а для кого-то недостаточно смелым.

В определенной мере вопрос о том, каким будет Узбекистан, какую политическую модель власти страны выберут – это вопрос внутренний, это будет решать народ Узбекистана и его политический класс демократического направления, который преследовался два десятилетия, а сегодня понемногу переформируется. Активизация дипломатического корпуса Узбекистана также иллюстрирует кумулятивный результат начальной стадии системных перемен. Прошедший в Берлине бизнес-форум тому яркое подтверждение. Хотя работы в этом направлении для представителей медиа и бизнес-групп очень много.

Формат будущих международных акций может быть самый разный – от научно-практических конференций и бизнес-саммитов до обмена продукцией художественной культуры. Все, что вызывает живой интерес и способствует более глубокому пониманию ментальности партнеров и доверия к ним. И политики, и журналисты, и эксперты, и представители крупных финансовых корпораций ждут своих потенциальных партнеров, чтобы посидеть за круглым столом и обсудить текущие и перспективные вопросы, связанные с тем, куда их приглашают, в какую сферу экономики и на каких условиях?

Важно иметь в виду, что в сегодняшних международных отношениях важно учитывать, что инвесторы приходят под гарантии уже имеющейся широкой законодательной базы. Управлять экономикой с помощью текущих решений, министерских актов или даже президентских указов невозможно. В современном мире бизнеса это не воспринимается в качестве надежных гарантий и не может мотивировать для установления оптимальных и гарантированных партнерских отношений. Именно поэтому руководство Узбекистана, должно определиться и заявить, какой будет экономика: рыночная, частично рыночная или же квазирыночная. И, соответственно, ускорить подготовку нормативно-правовой базы в соответствии с существующей международной практикой.

Что касается примера квазирыночных моделей экономики, то они определяют сегодня основной массив национальной экономики Казахстана. На начальной фазе своей независимости Казахстан быстро рванул в капитализм, но потом начал понемногу откатывать назад. И сегодня там уже сформировалась модель государственного капитализма, которая не в состоянии нести позитив ни будущему, ни настоящему, породив систему, со всеми признаками клептократии.

Узбекистану необходимо избежать такого сценария по разным причинам, в том числе из-за многочисленности и компактного проживания населения. Если в такой стране, как Узбекистан, возникнут предпосылки для

социального бунта, то ситуация скорее всего мирно не разрешится. Опыт показывает, что, как только в стране с квазиэкономикой появляется олигарх, тотчас начинает создаваться олигархат как системное образование, несущее в своем содержании условия для формирования клептократии. Завершается это переделом собственности. Для такой густонаселенной страны, как Узбекистан, это плохой сценарий, поскольку он чреват социальным противостоянием с самыми тяжелыми последствиями.

Возвращаясь к экономическим вопросам, следует подчеркнуть, что властям страны необходимо принять современный Гражданский кодекс, который регулирует экономическую и финансовую законодательную базу, в определенном смысле – экономическую конституцию страны.

Для развития экономики страны необходимы финансы. Как мы уже отмечали выше, реальные прямые инвестиции, формирующие новый экономический класс, приходят под гарантии не государства, а соответствующей законодательной базы: Гражданского кодекса, нового административного права, а вслед за ними и закона о банках, закона о собственности и пр. Нужно переломить последствия ошибок, совершенных в прежние годы: например, бесконечно долго длившийся скандальный спор между правительством Узбекистана и корпорацией Coca-Cola. Вопрос давно решен, это уже история, но негативное восприятие осталось. Чтобы от него избавиться, нужен пакет новых законодательных и нормативных актов.

Что касается наиболее привлекательных для вложения инвестиций отраслей национальной экономики Узбекистана, то это в первую очередь энергетика. Нельзя изменить индустриальный ландшафт Узбекистана, если немедленно не привлечь серьезные инвестиции в энергетический сектор. Той энергии, которая сегодня производится в Узбекистане, не хватает. Вся система нуждается в новых технологиях, и можно было бы сделать две вещи сразу: инвестировать в эту отрасль экономики и провести в ней организационную и технологическую модернизацию, начав ее со смены формы собственности.

В вопросе о праве собственности в энергетической отрасли обращает на себя внимание опыт мировых экономических лидеров – ФРГ, США, Японии и Канады, в которых энергетическая отрасль экономики не является собственностью государства.

Для полномасштабной экономической модернизации Узбекистану необходимо не только построить сеть новых энергогенерирующих станций, но и разрешить их приватизировать своим гражданам. Не одному олигарху, а народу. Есть только один путь – публичные институты и публичная собственность. При соответствующей нормативно-правовой базе эта отрасль может стать привлекательной и для иностранных инвесторов.

Как мы уже отмечали, Россия уже договорилась с Узбекистаном о строительстве АЭС. Это будет первая атомная станция в постсоветской Центральной Азии. Возникает вопрос: сможет ли ее энергии хватить, чтобы обеспечить все потребности Узбекистана? Если ответ на поставленный

вопрос будет положительным, то возникает угроза монополизации отрасли и дальнейшего ее огосударствления. Если весь энергетический сектор сведется к этой АЭС, то никто не даст никаким общественным фондам покупать ее акции.

Кроме того, любая энергогенерирующая система способна эффективно работать только при наличии развитой инфраструктуры, которая также ждет своих инвесторов. Узбекистан находится в центре постсоветской Центральной Азии, что дает ему возможность стать энергетическим хабом для стран-соседей. Качественный рывок означает замену технически устаревших электростанций на новые, использование всех источников энергии – и существующих, и новых (гидростанции, солнечная и ветряная энергия).

Энергетическая отрасль Узбекистана весьма перспективна для инвестиций. Однако далеко не единственная. Используя свое выгодное географическое расположение в центре региона, Узбекистан имеет шанс привлечь капиталы и инвестиции в развитие инфраструктуры других отраслей национальной экономики. Почему-то думают, что люди готовы инвестировать только в нефть или газ.

Но сегодня все более растет убеждение, что настоящая экономическая революция произойдет уже в самые ближайшие годы. И связана она будет уже не с энергоресурсами, а с китайским мегатранспортным проектом «Один пояс – один путь», который обещает для всего Центральноазиатского региона и, в частности, для Узбекистана инвестиционную привлекательность по всему широчайшему спектру макро- и микроэкономического пространства.

Сегодня мировая экономика испытывает избыток невостребованных финансовых средств из-за масштабного кризиса. Единственный выход из кризиса состоит в оперативном и эффективном поиске и реализации успешных инвестиционных проектов. В этом смысле Узбекистану нужно продать мировой экономике свои реформы, а потенциальному инвестору найти привлекательный объект для инвестиций. В этом смысле фраза о том, что «вчера было рано, завтра – поздно» обретает повышенную актуальность.

И в завершении следует подчеркнуть, что аналогичные задачи стоят и перед украинским истеблишментом. Украина также является потенциально привлекательной для инвестиций и сохраняет шансы включиться в процесс создания трансевразийского транспортного коридора. Однако все эти шансы должны быть подкреплены эффективной и согласованной работой всех ветвей власти, направленной на создание благоприятного для инвестиций бизнес-климата.

До нових стандартів самоврядування

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

ОТГ – активні учасники процесу формування культури поводження з твердими побутовими відходами

У рамках реформи з децентралізації влади в Україні об'єднані територіальні громади (далі – ОТГ) створюють ефективну систему управління відходами за європейськими стандартами, орієнтовану на економіку замкненого циклу. Ідеться саме про управління, а не поводження. Такі заходи узгоджуються з Національною стратегією управління відходами в Україні до 2030 року, яка була розроблена у співпраці з міжнародними партнерами й затверджена КМУ. «Це вимога часу, а також зобов'язання України в рамках Угоди про асоціацію з ЄС та імплементації директив ЄС», – підкреслив міністр регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ Г. Зубко.

Він зазначив, що Україна за багатьма показниками значно відстає від Євросоюзу. «В Україні сьогодні спалюється 2,7 % твердих побутових відходів (ТПВ), а у ЄС – 26 %; у нас переробляється лише 3,2 % ТПВ, а у ЄС – 43 %; захоронюється в Україні – 90 % ТПВ, тоді як у ЄС – лише 31 %. Маємо скоротити це відставання, а також досягти в Україні чітких цільових показників, які стосуються скорочення обсягів відходів, зокрема і муніципальних, збільшення обсягів відходів, які направляються на перероблення, створення регіональних центрів тощо», – зазначив він.

Національний план управління до 2030 року, який було презентовано Мінприроди, визначено маршрутною картою виконання Стратегії, з таймінгом і відповідальними – як центральними органами влади, так і місцевою владою. Координаційна рада з питань реалізації Національної стратегії управління відходами України до 2030 року та її склад затверджено постановою КМУ від 25 квітня 2018 р. До її складу входять представники ЦОВВ, Держкомтелерадіо, ДРС, комітетів ВРУ, народні депутати України, АМУ й ін. Очолює раду міністр регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України Г. Зубко.

Головними її завданнями є координація дій центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо формування та реалізації державної політики у сфері поводження з відходами й підготовки Національного та регіональних планів управління відходами; адаптації національного законодавства до європейського; моніторинг і аналіз стану виконання заходів Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року тощо.

Так, у рамках виконання Плану найпершими завданнями є прийняття рамкового законодавства, яке імплементує сім директив ЄС, а також розроблення регіональних планів управління відходами. Далі – розбудова та модернізація інфраструктури управління відходами. «Разом з тим місцевим органам влади не потрібно чекати прийняття законодавства, а вже зараз рухатися паралельно. Це стосується залучення інвестицій, вивчення

передових технологій, створення регіональних центрів. Потрібно перестати дивитися на питання відходів як на проблему, а розглядати як додаткові економічні та інвестиційні можливості. Уже зараз потрібно розробляти регіональні плани управління відходами, використовувати інструменти міжмуніципального співробітництва, готувати кадри, які працюватимуть у сфері управління відходами», – пояснюють у профільному міністерстві.

Відсутність відповідної законодавчої бази є найбільшим гальмом для запровадження змін у сфері поводження з відходами. Голова Комітету з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства ВРУ А. Бабак наголосила, що в парламенті відсутні законопроекти, потрібні для реалізації Національної стратегії управління відходами. Зокрема, немає закону, який стосується, наприклад, спалювання відходів і визначає вимоги до викидів. Уряд такі законопроекти не подав, і в парламенті їх теж не розробили.

В уряді повідомляють про два законопроекти, які стосуються управління відходами в Україні. Так, за словами начальника управління благоустрою територій і комунального обслуговування Мінрегіону України М. Барінова, проект закону України «Про муніципальні відходи» передбачає ширші повноваження для органів місцевого самоврядування. У ньому також буде максимально докладно прописано повноваження органів влади всіх рівнів у тому, що стосується управління відходами. Через весь законопроект червоною ниткою проходить принцип співробітництва громад. Адже немає сенсу будувати в кожній громаді об'єкт управління відходами – переробний завод чи сортувальну лінію. Безпечніше з точки зору екології та, головне, дешевше запровадити тут кластерний принцип, за яким великий завод може з'явитися на кільканадцять сіл і міст.

У новому законі буде норма, яка дасть змогу органам місцевого самоврядування самим вирішувати: передати функції управління відходами створеному/існуючому комунальному підприємству чи передавати управління відходами на аутсорсинг, провівши відповідний конкурс. Аби тільки «розв'язувалася проблема».

Ще одна норма стосуватиметься роздільного збирання сміття. Згідно з новою редакцією закону «Про житлово-комунальні послуги», який вступить у дію з травня наступного року, у тих громадах, де сміття розділяють, населення сплачуватиме менший тариф, ніж якщо роздільного збирання не було. І нарешті закон «Про муніципальні відходи» запровадить підвищену відповідальність виробника: тобто той, хто виробляє відходи, одразу ж платитиме за їхню утилізацію.

У свою чергу фахівці з галузі природокористування звертають увагу на коригування регіональних програм управління відходами. Так, за словами наукового співробітника Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України» Т. Омеляненко, у Національній стратегії зазначено, що протягом двох років регіони мають розробити власні плани, тому регіональні плани

мають складатися на 10 років і кожні два роки повинні проходити перевірку. Отже, уже на сьогодні є підстава скоригувати обласні та районні програми поводження з відходами.

Т. Омеляненко зауважила, що основними принципами регіонального планування мають бути: ієрархія поводження з відходами, економія за рахунок масштабу й міжмуніципальне співробітництво. Представникам регіонів насамперед необхідно визначити, скільки відходів на рік має та чи інша громада, спрогнозувати, як кількість відходів змінюватиметься протягом наступних 10 років. Цікавим було також її зауваження щодо того, яким чином треба створювати кластери поводження з відходами.

Кластер – це територія області, де проживає стільки людей, що разом вони утворюють мінімум 100 тис. т відходів на рік. За меншої кількості жителів сміттєпереробний завод, створений у центрі кластера, буде просто нерентабельним.

Цю думку підтримала викладач Полтавського національного технічного університету О. Ілляш. Полтавщина почала створювати план поводження з відходами в середині 2016 р. Кластери створювали за кількістю відходів, логістичними маршрутами та площею субрегіону. Загалом територію області було поділено на п'ять кластерів, зокрема Пирятинський, Полтавський, Грішньоплавненський та ін. Було з'ясовано, що на Полтавщині понад 670 звалищ; деякі з них вирішили закрити, а інші почали інвентаризувати та паспортизувати. За її словами, це, до речі, треба робити постійно: визначати, яка частка звалища є в загальній системі відходів і які з них краще модернізувати, а які закрити.

Фахівці також звертають увагу на можливість використання відходів для виробництва теплової та електричної енергії. Зокрема, старший науковий співробітник Інституту технічної теплофізики НАН України Ю. Матвеев повідомив, що в Україні вже сьогодні є близько 20 проектів з видобування біогазу на звалищах сумарною потужністю 20 МВт, враховуючи великий проект Світового банку в Харкові, який, щоправда, обмежується сортуванням відходів і суто збиранням біогазу.

Водночас такі проекти є для бізнесу економічно не вигідними. Жоден проект за рахунок виключно енергії не окупається, крім хіба що суто виробництва біогазу, оскільки там діє зелений тариф. Так, з відходів можна виготовляти пальне для ТЕС і цементних заводів, тут може бути прибуток. Однак не факт, що цементні заводи готові таке пальне купувати, бо відносини між заводами та сміттєпереробними підприємствами не врегульовано законодавчо. З іншого боку, біогаз найоптимальніше використовувати взимку для виробництва тепла, а влітку його треба лише накопичувати.

Для працівників місцевого самоврядування проблема відходів є постійною проблемою. На місяцях бачать законні сміттєзвалища, більшість з яких створено ще за радянських часів, не відповідають сучасним нормам, а незаконні поступово перетворюються на зони екологічного лиха.

На сьогодні підписані міжмуніципальні декларації між ОТГ, згідно з якими вони починають управляти відходами та на визначених полігонах збирати їх для подальшої переробки й утилізації. Міжмуніципальне співробітництво – додатковий істотний механізм реалізації проектів.

Для цього ОТГ розробляють регіональні плани управління відходами. На переконання експерта DESPRO, кандидата технічних наук Д. Лазненка, важелем для розроблення планів уже сьогодні має стати можливість залучати кошти донорів і держави для створення інфраструктурних об'єктів у тих ОТГ, які їх розробили. По-друге, передбачається, що за відсутності регіональних планів на сферу поводження з відходами не можна буде витратити кошти з обласного бюджету. Однак це тільки пропозиція, яка не стала законом. Регуляторна сфера тільки формується.

Договір про співробітництво підписали дві громади Хорольського району Полтавської області. Районний центр і Покровсько-Багачанська об'єднана територіальна громада домовилися спільно працювати в питанні збору побутового сміття з метою поліпшення екологічного стану території. Вартість проекту – більше 2 млн грн. За ці гроші вирішили придбати сміттевоз, встановити контейнери і виконати всі необхідні організаційні роботи. У районному центрі та в ОТГ уже встановлюють сміттеві контейнери.

У контексті розгляду доцільності розроблення регіональних планів управління відходами фахівці переконані, що сміттєспалювальні заводи є цілком безпечними за умови їхнього належного використання. Крім того, такі заводи – чудова можливість позбутися тих відходів, які годяться тільки на пальне. Спалити – це краще, ніж захоронити, бо завдяки спаленню ми заміщуємо викопне паливо – вугілля, нафту й газ.

Приклад Польщі щодо будівництва сміттєспалювального заводу є для України показовим. Там на прохідній заводу розміщено табло з нормами викидів і з фактичними показниками якості повітря. І фактичні показники набагато менші, ніж дозволені. Цього вдається досягти завдяки високому ступеню очищення викидів, які де-факто є меншими, ніж у сільській пічці, що працює на вугіллі. Інша річ, що такий завод можуть експлуатувати з порушенням усіх вимог. В українських умовах це цілком можливо.

Поки урядовці з парламентарями та фахівцями вирішують питання законодавчого врегулювання управління відходами, ОТГ упроваджують власні практичні проекти для розв'язання своїх побутових проблем, пов'язаних з відходами. Так, з 1 жовтня минулого року запрацював полігон твердих побутових відходів у Шишацькій ОТГ. Вивантаження сміття на нього буде платним.

Досить довго велися роботи з облаштування полігону, цьому передувала процедура отримання всіх необхідних дозвільних документів, котрі погоджувалися на різних рівнях багатьох інстанцій. «Відтепер перед громадою постало питання сортування сміття. Хоча б елементарно вибрати з нього те, що можна використати як вторинну сировину. Нині ця робота в

ОТГ уже триває. Розпочали з найпростішого – збирання пластикових пляшок. Економічної вигоди немає. Але є важливий соціальний момент: люди відгукнулися на пропозицію і заповнюють використаними пластиковими пляшками не рідну землю, а спеціально встановлені контейнери», – пояснює голова Шишацької ОТГ О. Тутка.

Керівництво громади вивчає можливості придбання сортувальної лінії. Знайомилися з подібним досвідом у Миргороді. Для реалізації подібного потрібно залучати інвестиції.

Інші питання стосуються утримання полігону в належному стані, забезпечення оплати праці обслуговуючому персоналу, освітлювання території, відеонагляду тощо. Тому й прийом сміття на полігоні платний. Для цього мешканці можуть укласти угоду з КП «Техкомунбуд» і сплачувати щомісяця абонплату. Інший варіант – особисто вивозити його на Шишацький полігон і сплачувати там. Ще варіант – замовляти техніку з комунального підприємства, аби забрали великогабаритний непотріб. Планується встановити контейнери для сміття в усіх селах громади – відповідно до схеми, що розроблялася й затверджувалася зважаючи на мешканців, які уклали договори з комунальним підприємством.

Мліївська сільська ОТГ Черкаської області придбала контейнери для роздільного збору металу, тари та пластикових пляшок. Перші контейнери встановлять поблизу закладів харчування та торгівлі на території ОТГ. «Ми взялися за боротьбу із засміченням одразу після створення об'єднаної громади. У кожному селі громади є одне офіційне сміттєзвалище, неофіційних же смітників – по два-три. Вони накопичувалися роками. Ми потроху вирішуємо цю проблему: уже прибрали від стихійних звалищ Старосілля, на черзі – Мліїв, а потім і Будю-Орловецька. У кожному селі громади налагоджуємо безкоштовний щотижневий вивіз побутових відходів», – констатує В. Микитенко, голова Мліївської ОТГ.

У Біляївській міській ОТГ, що на Одещині, вирішили запровадити преміювання мешканців за сортування сміття. Така ідея виникла в керівництва громади після організованого Програмою «U-LEAD з Європою» візиту до Австрії, де представники п'яти ОТГ Одещини вивчали практики поводження з побутовими відходами.

Як пояснили в ОТГ, незабаром тут відкриють пункт з прийому вторсировини від мешканців громади. Жителів, які привозитимуть відсортоване сміття, преміюватимуть. «Це ідея біляївського міського голови М. Бухтіярова, яка народилася після поїздки до Австрії, де такі пункти давно працюють», – пояснили в комунальному підприємстві «Наш дім».

У місті вже встановили 15 контейнерів для пластику й паперу. До пункту прийому вторсировини люди зможуть самостійно привозити відсортоване сміття та віддати його на вторинну переробку. Кожен, хто здаватиме сміття, стане учасником своєрідної програми лояльності. Кількість сміття, що здаватимуть жителі, фіксуватимуть. Якщо людина здасть сміття

певної ваги, отримає винагороду від комунального підприємства: еко-сумку, цікаву книгу, сучасний гаджет або побутову техніку. Систему преміювання поки що обговорюють в управлінні міськради та скоро оприлюднять її.

У 2 км від Вороновицької ОТГ Вінницької області є сміттєзвалище, де планують встановити сміттесортувальну лінію. Нині в ОТГ для кожної вулиці складено графік і КП «Надія» збирає у визначені дні сміття з вулиць Вороновиці й Комарова. Фізичні особи можуть своїм транспортом безкоштовно звозити сміття на територію, а юридичні особи за окрему платню. «Ми плануємо купити сміттесортувальну лінію. Нам потрібна невелика лінія, така, яка підходить під наші об'єми. Усі документи ми передали в департамент економіки для того, щоб у співфінансуванні з облдержадміністрацією закупити цю лінію», – зазначив голова Вороновицької ОТГ.

На території Іллінецької ОТГ, що на Вінниччині, запровадили роздільний збір сміття й запустили сучасний сміттесортувальний комплекс. За словами голови громади В. Ящука, у місті запровадили сортування сміття та відбір пластикової тари. У зв'язку із цим виникла потреба в будівництві сміттесортувального комплексу. «Ми сортуємо 60 % привезених відходів. Поки що збір сміття відбувається лише в місті і селах об'єднаної територіальної громади. Але в подальшому ми також плануємо збір побутових відходів в інших громадах. Зокрема, підписали меморандуми про співпрацю з Оратівським районом і Дашівською ОТГ», – зазначив він.

Завдяки спорудженому комплексу додатково створили 20 робочих місць.

Основним завданням сміттесортувального комплексу є вирішення екологічного питання, покращення умов проживання в об'єднаній громаді. Крім того, на території підприємства є дві теплиці. Одна з них уже працює, тож вирощені тут квіти буде висаджено на території об'єднаної територіальної громади.

На території сміттесортувального комплексу завершується будівництво боксових гаражів і складських приміщень. Сміттесортувальна лінія змонтована та працює в тестовому режимі. Тривають роботи з благоустрою території.

У Талалаївській ОТГ Чернігівської області сортують сміття, а на зароблені гроші вчать розумному поводженню з відходами. Команда Чернігівського центру розвитку місцевого самоврядування, створеного за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» та Мінрегіону, допомагає громадам знаходити рішення в напрямі поводження з твердими побутовими відходами, організовуючи тренінги, семінари та навчальні візити. Представники громад Чернігівщини також у 2018 р. ознайомилися з досвідом європейських країн у сфері переробки сміття тощо.

У Талалаївській громаді роздільний збір сміття та сортування вторинної сировини популяризують і пропагують волонтери. Тут розповідають, що спершу сортувальний пункт облаштували в приватному

гаражі, де збирали пластикові пляшки й макулатуру, сировину сортували, а потім здавали в приймальні пункти.

На заводі «Кромберг енд Шуберт», що в Оліївській ОТГ, переробляють для повторного використання понад 90 % сміття, яке продукує виробництво. Тільки 5–10 % відходів вивозяться на полігон твердих побутових відходів. Решту – скло, папір, пластик, дротики, ізоляційну стрічку тощо – забирають підприємці.

З метою отримання знань і знайомства з найкращими практиками прозорого і відповідального управління послугами у сфері поводження з відходами, а також налагодження партнерства з громадами організуються візити до країн ЄС. Так, за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» здійснюються міжнародні навчальні візити представників ОТГ з різних областей України до країн ЄС. Зокрема, за тиждень перебування в Австрії представники ОТГ відвідали підприємство EREMA, яке є світовим лідером з виробництва систем для переробки пластику. Один з головних заводів розташований у м. Лінц. Дослідження показують, що споживання пластику щорічно зростає на 5–8 %, тому питання вторинної переробки досить актуальне, адже полімер отримують з нафти. Крім того, для великих корпорацій типу Coca-cola, Nestle, AEG та інших вигідно використовувати вторинну сировину, адже це зменшує затрати на виробництво та здешевлює вартість продукції.

Під час поїздки представники громад області відвідали й сільські регіони Австрії, де ознайомилися з досвідом роботи фермерських господарств, що, крім сільського господарства, спеціалізуються також і на переробці сміття. «Завдяки пластику я став багатим», – зазначив місцевий селянин Карл, що має фермерське господарство поблизу м. Лінц і вже 20 років збирає відходи виробництва, переробляє до гранул, продає підприємствам – виробникам продукції з пластику та заробляє по 50 євро з 1 т сировини.

У рамках навчального візиту голови громад ознайомилися з кращими практиками організації роботи з поводження з відходами. Під час відвідування комунального підприємства м. Санкт-Пельтен – столиця Нижньої Австрії – представники ОТГ особисто побачили, як відбувається процес переробки. Із 100 % усього сміття 69 % сортують жителі громади, а 31 % сортується на підприємстві. Частина йде на повторне використання – біологічна переробка, спалювання, захоронення того сміття, яке неможливо використати чи переробити. Громадяни платять 235 євро на рік за вивіз ТПВ, що відбувається двічі на тиждень. Цікаво, що великогабаритне сміття – меблі, техніка, відходи будівництва, деревина – жителі громади вивозять самостійно на встановлені майданчики збору і розкладають по окремих контейнерах.

«За кордоном стоїть не один-два контейнери, а п'ять-сім, вони сортують усе – від пляшки з пластику до металу. На переробці стають мільйонерами, держава дає певні преференції і виграють всі – довкілля,

бізнес, населення. У своїй громаді я теж планую розпочинати сортування, поставимо контейнери, будемо вчитися поводитися зі сміттям і берегти навколишнє середовище», – прокоментував ситуацію В. Любченко, голова Староприлуцької ОТГ.

Як повідомив О. Свистун, директор Запорізького центру розвитку місцевого самоврядування, відвідали сортувальні й сміттєпереробні підприємства, на території яких ідеальна чистота і відсутній запах. Громадам, що брали участь, цей візит був корисним, оскільки на власні очі мали змогу подивитися, як працює система поводження з побутовими відходами в комунах.

Австрійська система поводження з відходами базується на створенні всіх умов для сортування сміття, починаючи з окремих баків для кожного виду відходів. У кожному містечку є пункт сортування сміття за фракціями, причому окремо збирають навіть рідкі відходи (наприклад, рослинну олію).

Усі відходи переробляються, виробляючи різні види енергії, поповнюючи бюджет і зберігаючи екологію. Впоравшись зі своїм сміттям, Австрія у цій сфері допомагає розв'язати проблеми Італії, переробляючи відходи. До того ж успіхи й досвід австрійців використовують для вдосконалення законодавства у Євросоюзі.

Широківська ОТГ планує виділити земельну ділянку для пункту сортування сміття. Ідея була й раніше в громаді, але тепер на власні очі побачили, як це може працювати. В ОТГ уже придбали контейнери для сміття й підписують договори з населенням на надання послуг з вивезення відходів. Також ведуть переговори із Запоріжжям, Долинською та Біленківською громадами про будівництво полігону.

Кирилівська ОТГ як туристичний центр, у якому кількість прибулих на відпочинок у 10 разів перевищує населення, зацікавлена у розв'язанні проблеми зі сміттям насамперед для екологічної безпеки. Найближчим часом планують узаконити полігон і зайнятися переробкою відходів, які накопичуються за курортний сезон, протягом наступних дев'яти місяців. До того ж розглядають це питання і як можливість створення нових робочих місць, що актуально для прибережних територій.

Перша успішна практика, яку представники українських громад вивчали в Австрії, – очищення навколишнього середовища і розв'язання проблеми утилізації сміття. Уже десятки років тут діє система роздільного збору твердих побутових відходів і їх утилізації. Над цим працюють і громади, і приватні структури – сміттероздільні та переробні заводи.

В Австрії жителі самі сортують сміття вдома, а підприємство встановлює у дворах зазвичай два сміттєві контейнери: один для органічних відходів, другий для несортованих. Вторинна сировина збирається окремо. Для цього місцева влада створює спеціальні пункти прийому відсортованого сміття – вторинної сировини, яку привозять господарі самостійно. На пунктах сортуються окремо папір, картон, кольорове скло, біле скло, метали, пластикові пляшки, твердий пластик тощо. Окремо збирають і передають на

спеціалізовані підприємства з утилізації технічні прилади, різноманітні батарейки, LED-лампи, тверді хімічні відходи тощо, а також медичні відходи.

Усе, що вдалося відсортувати, іде на переробку. Це близько половини всіх побутових відходів. Вартість послуг з утилізації і вивезення сміття в середньому 200–250 євро на одне домогосподарство в рік, але кінцевий тариф залежить від органів місцевого самоврядування, які його встановлюють, та від самих громадян. В Австрії принцип дуже простий: що краще ти сортуєш сам, то менше місця в контейнері для несортованих залишків ти займаєш, а платиш лише за вивезення несортованого сміття.

Висока самоорганізація та правова свідомість жителів громад є прикладом для наслідування. Українські керівники громад зазначають, що мешканці не чекають, що хтось за когось має прибирати, щось робити, удосконалювати, влаштовувати свято – громада просто самоорганізовується й колективно вирішує необхідні питання.

Тридцять шість ОТГ у трьох областях України (Дніпропетровська, Волинська та Житомирська) візьмуть участь у проекті «Покращення якості послуг у сфері управління відходами на муніципальному рівні в ОТГ» Програми «U-LEAD з Європою», що втілюватиметься спільно з Кластером сталого економічного розвитку GIZ. Реалізація цього проекту передбачає:

- створення ефективної системи управління відходами на місцевому рівні;
- підвищення обізнаності мешканців громади щодо належного поводження з відходами;
- формування культури поводження з відходами, формулювання нових стандартів і правил поведінки;
- об'єднання зусиль у цій сфері задля сталого розвитку громади;
- встановлення довгострокового міжмуніципального співробітництва.

Проект має змінити ставлення громади до поводження зі сміттям. До участі в проекті також залучили громадські організації та науковців. Відібрані громади отримують підтримку в розробленні місцевих планів заходів щодо управління ТПВ відповідно до Національної стратегії управління відходами та Національного плану дій з управління відходами. Крім того, буде організовано та проведено ряд інформаційно-просвітницьких заходів і пілотних проектів у ОТГ, відібраних через конкурс.

Проект передбачає навчання фахівців ОТГ основним аспектам і підходам у сфері управління твердими побутовими відходами та надання підтримки в розробленні планів заходів щодо управління й сприяння міжмуніципальному співробітництву у цій сфері.

Дніпропетровщина – одна з областей України, де буде реалізовано пілотний проект поводження з твердими побутовими відходами Програми «U-LEAD з Європою». Експерти провели базовий аналіз проблеми відходів у регіоні, який показав, що 10 % усіх громад області не мають системи вивозу сміття, майже у 70 % громад відсутні пункти прийому вторинної сировини. Важливим залишається питання стихійних звалищ – 85 %

респондентів, що взяли участь в опитуванні, проведеному експертами проекту в серпні цього року, говорять про випадки самостійного вивозу сміття на стихійні звалища. Серед головних проблем визначають низьку культуру населення поводження зі сміттям і слабку матеріально-технічну базу (брак коштів на якісне обслуговування, відсутність контейнерів для сортування сміття, пунктів прийому вторинної сировини тощо).

Новий етап співпраці щодо розв'язання проблем поводження з твердими побутовими відходами розпочато в рамках реалізації четвертої фази швейцарсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO, який фінансується Швейцарською конфедерацією через Швейцарське бюро співробітництва (ШБС/SDC) та впроваджується Швейцарським центром ресурсів і консультацій з питань розвитку (Skat).

На сьогодні підписано Меморандум про взаєморозуміння й співробітництво між швейцарсько-українським проектом «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO, Вінницькою обласною державною адміністрацією і Вінницькою обласною радою. Документ спрямований на поглиблення діяльності DESPRO у Вінницькій області та стане основою для втілення четвертої фази проекту території регіону.

Громадська організація «Музичани» (Музиківська ОТГ) стала переможцем за конкурсом проектів «Місцеві ініціативи для розвитку громад», який у Херсонській області виконує ГО «Громадський центр “Нова генерація”» за підтримки програми USAID «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE).

Громадською організацією укладено договір на реалізацію грантового проекту «Дбаймо про екологію разом!», який спрямований на підвищення екологічної свідомості жителів Музиківської ОТГ і започаткування роздільного збору сміття.

У рамках проекту планується провести такі заходи: тренінги екологічного спрямування для жінок і чоловіків, започаткування роздільного збирання сміття на території шкіл, на території громади шляхом встановлення баків для ПЕТ-пляшок, збір макулатури, тренінги з апсайклінгу в с. Музиківка та с. Східне, гаражний розпродаж вживаних речей, вуличний екоарт.

Таким чином, в Україні розпочато новий етап розв'язання проблем щодо поводження з твердими побутовими відходами. ОТГ стають активними учасниками цього процесу, оскільки вони економлять бюджетні кошти. Формування в громадян культури поводження з твердими побутовими відходами є питанням загальнонаціональним, і всі сторони цього процесу мають співпрацювати як єдине ціле.

Як показує практика, весь успіх громад країн ЄС – це успіх безпосередньо жителів цих населених пунктів, а вже потім місцевої та національної влад. Крім того, варто відмітити, що переробка сміття – це ніша для бізнесу, яка в Україні поки що не заповнена, що є непоганою можливістю для підприємницьких ініціатив (*Матеріал підготовлено за інформацією*

таких джерел: Мінрегіон України (<http://www.minregion.gov.ua>); Вінницька ОДА (<http://www.vin.gov.ua>); Вінницький центр розвитку місцевого самоврядування (<https://ru-ru.facebook.com/pg/lgdc.vinnitsa/posts>); Полтавський центр розвитку місцевого самоврядування (<https://ru-ru.facebook.com/poltava.lgdc>); Дніпропетровський центр розвитку місцевого самоврядування (<http://officereform.dp.ua>); Житомирський центр розвитку місцевого самоврядування (<https://www.facebook.com/pages/category>); Запорізький центр розвитку місцевого самоврядування (<http://lgdc.org.ua/branch/8>); Чернігівський центр розвитку місцевого самоврядування (<http://lgdc.org.ua/branch/24>); Черкаський центр розвитку місцевого самоврядування (<https://ru-ru.facebook.com/lgdc.cherkasy>); Одеський центр розвитку місцевого самоврядування (<https://ofis.odessa.gov.ua>); Вінниця.info (<http://www.vinnitsa.info/news/yak-na-vinnichchini-zminyuyutsya-sela-dosvid-voronovitskoyi-obyednanoyi-gromadi.html>).

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Ділові очікування підприємців і населення та їх вірогідний вплив на динаміку української економіки у 2019 р.

(Початок, продовження див. у № 4)

Міжнародний і вітчизняний досвід свідчить, що ділові очікування підприємців і населення не лише формуються залежно від економічної ситуації в країні, а й самі певною мірою впливають на розвиток економічної ситуації в майбутньому, принаймні в найближчому. Адже керівництво підприємств планує та організовує їхню роботу на підставі уявлень про власні технологічні та фінансово-економічні можливості й умови ведення бізнесу. Тобто під впливом ділових очікувань менеджменту формується попит підприємств на матеріальні, трудові та фінансові ресурси й організовується їхня комерційна діяльність. Що ж стосується населення, то його очікування так чи так впливають на розвиток ситуації на ринках товарів, послуг, робочої сили, грошей та капіталів. Звичайно, у міру розвитку економічної ситуації і очікування, і ринкова поведінка підприємств та населення в подальшому можуть змінюватися. Однак це відбувається з певним лагом запізнення через інерцію мислення та дій означених суб'єктів ринку. Саме тому для більш точного прогнозування вірогідної динаміки української економіки доцільно аналізувати ділові очікування підприємців і населення. Тим більше що виборчий марафон нинішнього року є потенційно доволі потужним чинником збурення економічної поведінки означених суб'єктів.

Джерельною базою аналізу ділових очікувань підприємців насамперед стали результати відповідних опитувань, проведених Національним банком України, Державною службою статистики (Держстатом) України та Інститутом економічних досліджень і політичних консультацій. Джерельною базою аналізу економічних очікувань населення стали результати опитувань, проведених маркетинговою компанією GfK Ukraine. Звичайно, використовувалися також публікації відповідного спрямування зі ЗМІ.

Ділові очікування підприємців і населення за механізмами свого формування мають істотні відмінності інформаційно-психологічного, соціально-економічного та загалом інституційного характеру. Тому ми їх спочатку розглянемо окремо, а потім зробимо відповідні узагальнення щодо їх імовірного інтегрованого впливу на динаміку вітчизняної економіки у 2019 р.

Ділові очікування підприємців України

На формування ділових очікувань бізнесу великий вплив справляють освітньо-професійний рівень, організаційні умови діяльності та соціально-економічне становище їхніх учасників. За цими характеристиками свого формування ділові очікування підприємців так чи так відрізняються від відповідних очікувань населення, серед якого переважають наймані працівники і доволі помітною є частка дрібних підприємців. Найбільш представницьким з опитувань бізнесу, що регулярно проводяться в Україні, треба вважати «Ділові опитування підприємств України», які щоквартально проводяться Національним банком України.

Зокрема, до паспорта вибірки опитування за IV квартал 2018 р., що проводилося в період 5 листопада – 4 грудня, входило 675 підприємств у 22 регіонах України (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь, а також Донецької і Луганської областей). Це опитування є репрезентативним за основними видами й напрямками діяльності підприємств, розмірами підприємств за кількістю працівників. Зауважимо, що в цих опитуваннях НБУ баланс відповідей є різницею між відсотком відповідей респондентів «збільшилося»/«поліпшилося»/«добре» та відсотком відповідей «зменшилося»/«погіршилося»/«погано».

Почнемо наш аналіз з огляду очікувань вітчизняних підприємств щодо найближчих перспектив економічного розвитку України. Як зазначається в згаданому вище дослідженні НБУ, у наступні 12 місяців очікується подальше зростання обсягів виробництва товарів і послуг в Україні загалом: баланс відповідей респондентів, які очікують на подальше зростання виробництва в Україні, і тими, хто очікує на його зниження, становив 18,2 % (у III кварталі 2018р. – 20,7 %). На зростання виробництва очікують підприємства всіх видів і напрямів діяльності, а також розмірів підприємств за кількістю працівників у 16 регіонах України. Причому, як наголошують фахівці НБУ, позитивні очікування підприємств спостерігаються в Україні протягом останніх 11 кварталів поспіль. Найбільш позитивні очікування, за

результатами останнього опитування, – у підприємств переробної промисловості. Щоправда, при цьому підприємці очікують на дещо вищу інфляцію в країні. За їхніми оцінками, споживчі ціни у 2019 р. зростуть на 9,5 % (у III кварталі 2018 р. респонденти прогнозували споживчу інфляцію на наступні 12 місяців на рівні 8,9 %). Так само український бізнес очікує на незначне посилення девальваційних процесів – останнє середнє значення обмінного курсу гривні до долара США – 29,99 грн/дол., тоді як у III кварталі 2018 р. така оцінка була на рівні 29,60 грн/дол. США. При цьому основними факторами впливу на зростання цін, як і раніше, залишаються курс гривні до іноземних валют і витрати підприємств на виробництво. Тобто підприємці в Україні вже звикли до того, що поступове знецінення національної валюти підтримує інфляцію витрат, коли продавець намагається компенсувати зростання своїх виробничих витрат за рахунок покупця через підвищення цін на свій товар. До речі, інфляція витрат з точки зору можливостей впливу на неї державних регулюючих органів є гіршою, ніж інфляція попиту.

Цілком імовірно, що істотний вплив на очікування респондентів щодо переважно позитивних перспектив розвитку економіки України загалом справляли й позитивні оцінки щодо поточного фінансово-економічного стану їхніх підприємств, які зберігаються в Україні, починаючи з III кварталу 2016 р. Адже, як зазначають фахівці НБУ, у IV кварталі 2018 р. респонденти залишили позитивними оцінки щодо поточного фінансово-економічного стану своїх підприємств. Баланс відповідей тих респондентів, які вважали поточний фінансово-економічний стан своїх підприємств добрим, і тими, хто вважав його поганим, у цей період становив 7,1 % на користь перших. Хоча в III кварталі 2018 р. аналогічний показник становив 10,6 %, тобто він у IV кварталі 2018 р. знизився на 2,5 в. п. Цілком імовірно, що це погіршення очікувань керівників підприємств може відобразити певне зростання їхніх тривожних настроїв щодо перспектив економічного розвитку України у 2019 р. у зв'язку з майбутніми президентськими й парламентським виборами.

Щоправда, при цьому більшість опитаних керівників підприємств уже тривалий час вважає поточний фінансово-економічний стан своїх підприємств задовільним. Тобто у IV кварталі 2018 р. рівень оптимізму керівників щодо поточного фінансово-економічного стану своїх підприємств дещо знизився порівняно з III кварталом, однак загальна оцінка стану своїх підприємств з боку менеджменту залишається вельми позитивною. Інша справа, що, мабуть, деяка частина попередніх очікувань підприємців усе-таки не справдилася, що, у свою чергу, призвело до деякого послаблення їхніх переважно оптимістичних настроїв.

Водночас для більш коректного аналізу отриманих результатів опитувань фахівці НБУ запровадили індекс ділових очікувань (ІДО) – агрегований показник щодо очікуваного розвитку підприємств у наступні 12 місяців. Він «розраховується за результатами опитувань підприємств, як середньоарифметичне значення балансів відповідей щодо фінансово-економічного стану підприємств, загальних обсягів реалізації продукції

власного виробництва, інвестиційних видатків на проведення будівельних робіт, інвестиційних видатків на машини, обладнання та інвентар, кількості працівників. Значення індексу більше 100 означає перевагу в суспільстві позитивних економічних настроїв, нижче 100 – негативних економічних настроїв».

Зазначимо також, що переважно позитивними були й очікування підприємців наприкінці минулого року щодо перспектив економічної активності їхніх підприємств у 2019 р. Зокрема, у 2019 р. в Україні очікується доволі високий рівень ділової активності – індекс ділових очікувань становить 117,3 % (у III кварталі 2018 р. – 117,2 %). При цьому фахівці НБУ наголошують, що «високі темпи зростання економічної активності зберігаються за рахунок поліпшення оцінок щодо фінансово-економічного стану підприємств та інвестиційних видатків, а також завдяки високим прогнозам щодо загальних обсягів реалізації продукції власного виробництва». При цьому пожвавлення ділової активності очікують респонденти всіх видів економічної діяльності. Найоптимістичніші прогнози, зазначають фахівці НБУ, у підприємств переробної промисловості (ІДО – 129,3 %).

«Оцінки за всіма складовими індексу позитивні. Найвищими залишаються очікування щодо загальних обсягів реалізації продукції власного виробництва, а також інвестиційних видатків на машини, обладнання та інвентар. Збільшення кількості працівників на своїх підприємствах респонденти очікують восьмий квартал поспіль».

У «Ділових опитуваннях підприємств України» за IV квартал 2018 р. зазначалося, що очікування респондентів щодо фінансово-економічного стану своїх підприємств у наступні 12 місяців позитивні. У IV кварталі 2018 р. баланс їхніх відповідей дещо поліпшився і становив 15,7 % (у III кварталі 2018 р. – 14,7 %). Поліпшення фінансово-економічного стану своїх підприємств очікують респонденти підприємств усіх видів економічної діяльності, крім підприємств енерго- і водопостачання (баланс відповідей – «мінус» 9,1 %). Водночас найвищі очікування щодо поліпшення фінансово-економічного стану своїх підприємств у 2019 р. були в керівників підприємств переробної промисловості та торгівлі (баланси відповідей – 28,9 і 21,9 % відповідно).

При цьому в дослідженні НБУ наголошується, що у IV кварталі 2018 р. «респонденти 11 квартал поспіль високо оцінюють перспективи зростання загальних обсягів реалізації продукції своїх підприємств: баланс відповідей – 28,5 % (у III кварталі 2018 року – 29,2 %). Зростання загальних обсягів реалізації продукції прогнозують респонденти всіх видів економічної діяльності, крім підприємств енерго- і водопостачання. Найвищі оцінки – у підприємств торгівлі та переробної промисловості (баланси відповідей – 39,4 і 39,0 % відповідно)». Збільшення обсягів реалізації продукції (послуг) на зовнішньому ринку очікують підприємства всіх основних видів економічної діяльності, крім підприємств енерго- і водопостачання, а також будівництва,

які не очікують змін. Найліпші очікування – у респондентів підприємств інших видів діяльності (баланс відповідей – 29,7 %).

У дослідженні НБУ наголошується також, що в IV кварталі 2018 р. в українських підприємств зберігалися оптимістичні очікування щодо обсягів майбутніх інвестицій. Зокрема, «підвищилися очікування щодо інвестиційних видатків на машини, обладнання та інвентар у наступні 12 місяців: баланс відповідей – 23,7 % (у III кварталі 2018 р. – 23,2 %). Також очікується збільшення інвестиційних видатків на проведення будівельних робіт: баланс відповідей – 12,4 % (у III кварталі – 12,3 %)». Збільшення інвестиційних видатків на своїх підприємствах у наступні 12 місяців продовжують очікувати респонденти всіх видів економічної діяльності. Найвищі очікування щодо зростання інвестицій на машини, обладнання та інвентар зберігаються в підприємств переробної промисловості (баланс очікувань – 40,5 %), щодо виконання будівельних робіт – підприємств енерго- і водопостачання (баланс очікувань – 39,4 %).

Водночас у цьому документі НБУ наголошується, що очікування вітчизняних підприємств стосовно зростання обсягів залучення іноземних інвестицій залишаються позитивними, проте менш оптимістичними. Так, у IV кварталі 2018 р. «підприємства, які залучають іноземні інвестиції, продовжували очікувати збільшення їхніх обсягів: баланс відповідей – 12,8 % (у III кварталі 2018 р. – 13,5 %)». На зростання обсягів залучення іноземних інвестицій очікували респонденти підприємств усіх видів економічної діяльності, крім респондентів підприємств сільського господарства. Найбільші очікування були в респондентів підприємств будівництва. У IV кварталі 2018 р. частка респондентів, яка в наступні 12 місяців планувала залучати іноземні інвестиції, становила 23,2 % (у III кварталі – 23,1 %).

Переважання позитивних настроїв керівників щодо перспектив зростання обсягів виробництва та інвестицій на їхніх власних підприємствах найімовірніше свідчить про переважну налаштованість українського бізнесу на подальше економічне зростання. Певною мірою таке переважання більш-менш оптимістичних ділових настроїв може бути додатковим чинником зростання української економіки принаймні в першій половині 2019 р. Якщо протягом цього періоду вітчизняний бізнес не відчує якихось вагомих загроз для політичної та економічної дестабілізації, то його наявні оптимістичні ділові очікування можуть зберегтися чи навіть посилитися до кінця поточного року й позитивно сприяти зростанню української економіки в цей період.

У свою чергу підвищення рівня ділової активності українських підприємств веде до зростання очікувань респондентів щодо потреби в позикових коштах найближчим часом. Як наголошують фахівці НБУ, очікування щодо зростання потреби в позикових коштах зростають третій квартал поспіль: баланс відповідей у IV кварталі 2018 р. становив 37,8 % (36,9 і 36,3 % у III та II кварталах 2018 р. відповідно). Найбільша потреба в запозиченнях спостерігалася за видами економічної діяльності – у

підприємств переробної промисловості; за розміром – у великих підприємств; за напрямом діяльності – у підприємств, що здійснюють лише експортні операції. Найменшою була потреба в запозиченнях за видами економічної діяльності – у підприємств інших видів діяльності; за розміром – у малих підприємств; за напрямом діяльності – у підприємств, що здійснюють експортно-імпортні операції та лише імпортні операції.

Причому українські підприємства, що планують брати банківські кредити, загалом уже традиційно продовжують надавати перевагу запозиченням у національній валюті. Зокрема, частка респондентів, яка у IV кварталі 2018 р. планувала брати кредити в національній валюті, залишалася високою – 79,7 % (у III кварталі 2018 р. – 82,2 %). Водночас уперше після IV кварталу 2010 р. цей показник становив менше 80,0 %, підкреслили фахівці НБУ. Це може бути пов'язано із зростанням обсягів української зовнішньої торгівлі, що, у свою чергу, підвищує потребу вітчизняних підприємств уже в іноземній валюті. Адже одночасно зростає частка підприємств, які планують залучати кредити в іноземній валюті.

Непрямим чином це припущення підтверджується відповідями респондентів. Так, за інформацією НБУ, «найбільше планують брати кредити в національній валюті: за видами економічної діяльності – підприємства будівництва; за розміром – малі підприємства; за напрямом діяльності – підприємства, що не здійснюють експортно-імпортних операцій». З іншого боку, «в іноземній валюті найбільше планують брати кредити: за видами економічної діяльності – підприємства переробної промисловості; за розміром – великі підприємства; за напрямом діяльності – підприємства, що здійснюють експортні та імпортні операції». Як бачимо, доволі чітко простежується потреба підприємств, що працюють виключно / в основному на внутрішній ринку у кредитах у національній валюті, а підприємств, що здійснюють зовнішньоторговельні операції, у кредитах в іноземній валюті.

При цьому в IV кварталі 2018 р., за словами керівників підприємств реального (не фінансового) сектору української економіки, «найсуттєвішою перешкодою для залучення нових кредитів залишаються високі ставки за кредитами (67,3 % респондентів). Інші суттєві фактори впливу: надмірні вимоги до застави – для підприємств переробної промисловості, а також енерго- і водопостачання (50,8 і 41,2 % відповідей відповідно)... Одночасно зменшилася частка респондентів, яка планує залучати кошти за кордоном, – 8,6 % (у попередньому кварталі – 9,3 %)».

Результати проведених НБУ опитувань керівників підприємств свідчать, що зростання реального сектору вітчизняної економіки, що відбувається протягом трьох останніх років, сприяло відповідній активізації роботи української банківської системи. І є доволі вагомими підстави сподіватися, що цей процес триватиме і в поточному році.

Останнім часом характерною ознакою розвитку української економіки є зростання попиту на робочу силу, що й знайшло своє відображення у відповідях респондентів. Зокрема, як наголошується в опитуванні НБУ,

проведеному в IV кварталі 2018 р., «очікування респондентів щодо збільшення кількості працівників на своїх підприємствах у наступні 12 місяців залишаються позитивними. Баланс очікувань – 6,2 % (у III кварталі 2018 р. – 6,9 %). Збільшення кількості працівників очікують підприємства всіх видів економічної діяльності, крім підприємств енерго- і водопостачання і сільського господарства (баланс відповідей – “мінус” 24,2 % і “мінус” 13,8 % відповідно), за регіонами – у 13 областях, найбільше у Львівській та Тернопільській (26,8 і 26,7 % відповідно). Не очікують змін за регіонами у Закарпатській, Одеській та Сумській областях».

При цьому «суттєво посилюються очікування щодо зростання витрат на оплату праці одного найманого працівника». У IV кварталі 2018 р. баланс відповідей респондентів щодо майбутніх витрат на оплату праці одного найманого працівника становив 76,2 % (у III кварталі 2018 р. – 65,7 %). Найвищі очікування з цього приводу були: «за видами економічної діяльності – у підприємств сільського господарства; за розміром – у середніх підприємств; за напрямом діяльності – у підприємств, що здійснюють лише експортні операції... А найнижчі очікування були: за видами економічної діяльності – у підприємств транспорту та зв'язку; за розміром – у малих підприємств; за напрямом діяльності – у підприємств, що здійснюють лише імпортні операції».

Треба наголосити, що при цьому в керівників підприємств посилюються очікування щодо зростання сукупних витрат у розрахунку на одиницю продукції. Баланс відповідей у IV кварталі 2018 р. становив 69,5 % (у III кварталі 2018 р. – 63,0 %). Найвищі очікування щодо зростання витрат на одиницю продукції спостерігалися: «за видами економічної діяльності – у підприємств сільського господарства; за розміром – у великих підприємств». «Найнижчі очікування: за видами економічної діяльності – у підприємств будівництва; за розміром – у малих підприємств».

Зростання очікувань респондентів щодо збільшення сукупних витрат у розрахунку на одиницю продукції обумовлені посиленням їхніх очікувань щодо зростання цін як на покупні товари й послуги: баланси відповідей у IV кварталі 2018 р. – 93,2 %, а у III кварталі 2018 р. – 91,7 %. При цьому, судячи з результатів опитування, основні фактори впливу на спроможність підприємств нарощувати обсяги виробництва залишаються незмінними. І найвагоміші з них, за словами респондентів, – занадто високі ціни на енергоносії, а також сировину й матеріали.

Хоча заради об'єктивності треба зазначити, що респонденти також посилюють свої очікування щодо зростання цін і на продукцію власного виробництва: баланси відповідей у IV кварталі 2018 р. – 72,5 %, тоді як у III кварталі 2018 р. було 67,8 %. Причому, як зазначають фахівці НБУ, найбільше на подорожчання продукції власного виробництва впливатимуть ціни на енергоносії, а також ціни на сировину й матеріали (68,6 та 64,4 % відповідей). Вплив обох факторів останнім часом посилюється (збільшення відповідно на 3,1 і 2,6 в. п.). Найменший вплив на відпускні ціни українських

підприємств матиме конкуренція з боку вітчизняних виробників (11,1 % відповідей).

Загалом результати опитування свідчать про переважання, так би мовити, інфляційної психології в українському бізнес-середовищі. За таких обставин налаштованість підприємців на інфляцію витрат (через очікування зростання цін на покупні товари й послуги) виступає свого роду виправданням підвищення цін на власну продукцію. При цьому вітчизняні підприємці мало значення надають впливу конкуренції виробників на цінову ситуацію на ринку.

Отже, як підсумовують результати проведеного опитування, фахівці НБУ, вітчизняний «бізнес і надалі прогнозує високі темпи економічного зростання в Україні та розвитку власних підприємств. Одночасно внаслідок подальшого підвищення заробітної плати, а також адміністративно регульованих цін посилюються інфляційні очікування. На тлі значного коливання курсу національної валюти в період проведення опитування відбулося помірне зростання курсових очікувань».

Утім, для формування більш об'єктивної оцінки економічних очікувань вітчизняних підприємців і їхнього вірогідного впливу на розвиток української економіки у 2019 р. звернемося також до результатів відповідних опитувань, що проводилися іншими організаціями.

Наприклад, Інститут економічних досліджень і політичних консультацій (ІЕДПК) проводить квартальні опитування керівників 300 підприємств обробної промисловості в 10 областях України для моніторингу їхніх оцінок та очікувань щодо зміни ділового середовища загалом і показників роботи підприємств. Зокрема, у «Квартальному опитуванні підприємств. Грудень 2018 № 4 (66)» досліджувалися оцінки за жовтень – листопад 2018 р. і відповідні очікування на подальші шість місяців. Як бачимо, дослідження ІЕДПК поступається за своїми обсягами розглянутому вище дослідженню НБУ. Водночас опитування ІЕДПК дає дещо більш детальне уявлення про настрої менеджменту підприємств вітчизняної обробної промисловості, ніж аналогічне опитування НБУ, оскільки воно диференційоване за галузями обробної промисловості.

Щоправда, у вибірці підприємств для опитування, яку використовує ІЕДПК у своїх дослідженнях ділового клімату в Україні, за кількістю працівників переважають малі (45,1 %) і середні (36,1 %) підприємства. Галузева структура вибірки така: підприємства машинобудування (20,1 %), будівельних матеріалів (9,4 %), обробки деревини (5,6 %), легкої промисловості (11,5 %), харчової промисловості (24,7 %), поліграфії (8,7 %), важкої промисловості (11,5 %) та інших галузей промисловості. Тому результати опитувань керівників підприємств, що їх проводить НБУ, є більш репрезентативними щодо виявлення ділових очікувань у масштабах української економіки в цілому, ніж опитування, що їх проводить ІЕДПК. Останні, мабуть, можуть бути більш репрезентативними щодо настроїв менеджменту в деяких сегментах та/чи галузях вітчизняної обробної

промисловості. Хоча, звичайно, опитування менеджменту підприємств, що їх проводить ІЕДПК, також відображають певні тенденції розвитку ділових очікувань, притаманних українському бізнесу загалом.

У контексті нашого дослідження найбільший інтерес являють ділові очікування менеджменту українських підприємств обробної промисловості щодо перспектив розвитку їхніх підприємств і загалом економічної ситуації в Україні. Для їх характеристики дослідники ІЕДПК розробили й застосовують ряд інструментів, серед яких, наприклад, такі. Агрегований показник перспектив промисловості розраховується як середнє арифметичне індексів очікуваних змін виробництва, оцінки обсягу нових замовлень і оцінки запасів готової продукції (останній зі знаком мінус). Індекс очікуваних фінансово-економічної ситуації підприємства – вимірює очікування керівників підприємств щодо змін фінансово-економічної ситуації на опитаних підприємствах у наступні шість місяців. Індекс очікуваних змін ділового середовища – вимірює очікування керівників підприємств щодо змін ділового середовища для ведення бізнесу в наступні шість місяців.

Наприклад, дослідники ІЕДПК зазначають, що порівняно з попереднім опитуванням значення агрегованого показника перспектив промисловості майже не змінилося у III кварталі 2018 р. і становило $-0,05$ ($-0,04$ у II кварталі 2018 р.).

Очікування менеджерів щодо фінансово-економічної ситуації підприємств на наступні шість місяців залишаються позитивними. Зокрема, значення індексу очікуваних змін фінансово-економічної ситуації зменшилося (але залишається позитивним) у III кварталі 2018 р. і становило $0,24$ ($0,39$ у II кварталі 2018 р.). Це відбулося за рахунок як зменшення частки «оптимістів» – з відповідно $40,6$ до $31,1$ %, так і зростання частки «песимістів» – з $3,7$ до $7,4$ %. Частка тих, що не очікують змін фінансово-економічної ситуації на підприємстві, також зростає з 55 до $61,5$ %. Це та описане нижче зростання рівня невизначеності свідчить про вичікувальну позицію бізнесу напередодні виборів, вважають дослідники ІЕДПК. Частка керівників підприємств, які не змогли дати прогноз на наступні шість місяців щодо фінансово-економічної ситуації на підприємстві, у III кварталі 2018 р. збільшилася до $12,8$ з $8,9$ % у II кварталі. Порівняно до такого ж календарного періоду 2017 р. (III кварталу) також зафіксовано збільшення частки тих, хто не зміг визначитися – з $10,7$ до $12,8$ % відповідно. Як зазначають дослідники ІЕДПК, у III кварталі 2018 р. значення індексу очікуваних змін фінансово-економічної ситуації практично не відрізняється серед підприємств різних розмірів. Для малих підприємств значення індексу становить $0,25$, для середніх дорівнює $0,22$, для великих становить $0,24$. Щодо очікуваних змін фінансово-економічної ситуації серед різних галузей промисловості, то вони найбільш оптимістичні в легкій ($0,45$), харчовій ($0,29$) та деревообробній ($0,28$) галузях. У галузі будівельних матеріалів значення індексу очікуваних змін фінансово-економічної ситуації від'ємне та дорівнює $-0,08$.

Водночас у «ІІІ кварталі 2018 р. індекс очікуваних змін ділового середовища дещо зменшився, але залишається позитивним і становив 0,16 (0,22 – у ІІ кварталі 2018 р.). Більшість менеджерів підприємств не очікує змін ділового середовища впродовж наступного півріччя – 60,6 %; 27,6 % очікує покращення ділового середовища та 11,8 % очікує погіршення».

«Значення індексу очікуваних змін ділового середовища традиційно відрізняється для підприємств різних розмірів. У ІІІ кварталі 2018 р. для малих і середніх підприємств значення були більш позитивні, ніж для великих підприємств, Індекс очікуваних змін ділового середовища становив відповідно 0,20, 0,16 і 0,06. Щодо очікуваних змін ділового середовища серед різних галузей промисловості, то найбільш позитивні значення відповідного індексу для підприємств легкої (0,43), харчової (0,24) та деревообробної промисловості (0,20). У галузі будівельних матеріалів значення індексу очікуваних змін ділового середовища негативне і становить –0,16».

При цьому, як зазначають дослідники ІЕДПК, «у ІІІ кварталі 2018 р. несприятливий регуляторний клімат перемістився із шостого на четверте місце в рейтингу перешкод ведення бізнесу. Частка керівників, на думку яких несприятливий регуляторний клімат був вагомою перешкодою зростання обсягу виробництва, збільшилася до 36,1 з 25,6 % у ІІ кварталі 2018 р.».

Також у жовтні 2018 р. 31,5 % керівників підприємств у наступні три місяці очікували збільшення внутрішнього попиту; 51,5 % не очікували змін внутрішнього попиту; 17,0% очікували зменшення внутрішнього попиту. Водночас більшість опитаних менеджерів (61,7 %) не очікують змін зовнішнього попиту; майже третина (31,5 %) очікує збільшення зовнішнього попиту; 6,8 % очікує зменшення зовнішнього попиту. При цьому, як зазначається в дослідженні Інституту економічних досліджень і політичних консультацій за жовтень 2018 р., «головними конкурентами українських підприємств на внутрішньому ринку, за оцінками менеджерів підприємств, залишаються вітчизняні виробники: 31,6 % зазначили високий рівень конкурентного тиску саме з їхнього боку».

Також, як наголошує виконавчий директор Інституту економічних досліджень і політичних консультацій О. Кузяків, «проблема, про яку варто говорити за результатами 2018 р., – ситуація з кадрами. У рейтингу перешкод брак кваліфікованих кадрів за результатами опитування жовтня 2018 р. посів п'яту сходинку. Кожен третій з опитаних вважає, що це перешкода зростанню виробництва на підприємстві. Важливість цього показника стрімко зростає з лютого 2017 р. На думку опитаних керівників підприємств, існують істотні труднощі з пошуком як кваліфікованих працівників, так і некваліфікованих. Традиційно знайти кваліфікованих працівників важче, ніж некваліфікованих. Індекс труднощів при пошуку кваліфікованих працівників у жовтні 2018 р. становить 0,52; індекс труднощів пошуку некваліфікованих працівників дорівнює 0,37 по шкалі від –1 (легко) до +1 (важко).

Описані вище тенденції характерні для підприємств усіх розмірів, що свідчить про дуже велику актуальність цієї проблеми. Однак зазначимо, що

причини полягають як у впливі кадрів за кордон (хоча достовірних даних про обсяг такого впливу все ще немає), так і в погіршенні якості підготовки кадрів, що призводить до дефіциту кадрів потрібної кваліфікації. Реформа середньої та відновлення професійної освіти відповідно до вимог ринку – це важлива передумова економічного зростання в середньо- та довгостроковій перспективі» (Дзеркало тижня. 2018. № 50. С. 8).

Крім того, статистична інформація про очікування вітчизняних підприємств щодо перспектив розвитку їхньої ділової активності також формується Державною службою статистики України за результатами державного статистичного спостереження «Стан ділової активності підприємств». У рамках цього дослідження щоквартально проводяться опитування керівників підприємств за такими угрупованнями видів економічної діяльності: промисловість, будівництво, роздрібна торгівля, сфера послуг і сільське господарство. Як наголошується на сайті Держстату України, аналітичні матеріали щодо тенденцій ділової активності підприємств, виявлені за результатами державного статистичного спостереження «Стан ділової активності підприємств», свідчать, що оцінки респондентів загалом відповідають соціально-економічному стану основних галузей економіки. Це підтверджується відповідною статистичною інформацією.

Треба зазначити, що обсяг та структура вибірки опитування робить дослідження Держстату України «Стан ділової активності підприємств» значно більш репрезентативним, ніж опитування, що його проводить Інститут економічних досліджень і політичних консультацій. Наприклад, тільки у сфері промисловості до зазначеного опитування залучено 1 тис. 528 підприємств з усіх основних галузей цього сегмента вітчизняної економіки, а в аграрному секторі – 852 сільськогосподарські підприємства. Однак в опитуванні Держстату України економічні очікування респондентів обмежуються лише одним найближчим майбутнім кварталом, тобто трьома місяцями. Тому дослідники цих матеріалів можуть формувати лише власні уявлення про очікування українського бізнесу на більш віддалену перспективу на базі аналізу представлених Держстатом України результатів ретроспективних опитувань.

Також зазначимо, що загалом результати опитування підприємств, проведені Держстатом України, багато в чому ідентичні результатам аналогічних опитувань, розглянутих вище.

Наприклад, «у IV кварталі 2018 р. індикатор ділової впевненості в промисловості підвищився порівняно з III кварталом 2018 р. на 0,2 в. п. і становить $-4,4\%$, у переробній промисловості цей показник підвищився порівняно з попереднім кварталом також на 0,2 в. п. і становить $-4,5\%$ ». «Індикатор ділового клімату в промисловості не змінився порівняно з III кварталом 2018 р. і становить $+1\%$, у переробній промисловості цей індикатор знизився порівняно з попереднім кварталом на 0,1 в. п. і становить $+0,9\%$ ». При цьому очікування керівників промислових підприємств щодо

обсягу виробництва продукції в найближчому майбутньому були більш оптимістичні, ніж оцінки поточної ситуації на їхніх підприємствах. Водночас за результатами опитування, проведеного Держстатом України, було зафіксовано «посилення впливу таких стримуючих промислове виробництво чинників, як фінансові обмеження та нестача робочої сили». До речі, проблемі нестачі робочої сили в українській економіці у ЗМІ останнім часом приділяється більше уваги. Загалом, аналіз результатів опитування керівників промислових підприємств, проведених Держстатом України, свідчить про значне поліпшення їхніх нинішніх очікувань, порівняно з 2015–2016 рр. Хоча нині ділові очікування у вітчизняній промисловості загалом стабілізувалися й можуть бути охарактеризовані як «незначний песимізм» або ж «стриманий оптимізм». Тобто в наявності маємо балансування ділових очікувань на певній межі.

Водночас у результатах опитування керівників підприємств різних видів економічної діяльності є деякі відмінності, обумовлені, мабуть, і характером постановки питань у дослідженні Держстату. Зокрема, характерною ознакою очікувань керівників сільськогосподарських підприємств щодо зміни обсягів виробництва продукції є сезонні коливання їхньої динаміки, коли традиційно найоптимістичніші очікування припадають на III кожного (!) року, а найбільш песимістичні очікування так само регулярно – на I квартал року. Причому в галузі рослинництва сезонні коливання очікувань мають більший розмах, ніж у тваринництві. Аналогічна сезонність спостерігається в очікуванні зміни кількості працівників сільськогосподарських підприємств. Сезонність очікувань керівників щодо зміни цін на продукцію сільськогосподарських підприємств має, так би мовити, зворотний порядок по відношенню до коливань очікуваних обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. Найвищих цін на свою продукцію сільськогосподарські підприємства очікують у I, а найнижчих – у II або III кварталах кожного року. Загалом такі коливання очікувань керівників підприємств аграрного сектору відображають сезонний характер сільськогосподарського виробництва.

Водночас ретроспективний аналіз сезонно скоригованих факторів, що стримують сільськогосподарську діяльність, засвідчив таке. Останніми роками оптимістичні очікування керівників сільськогосподарських підприємств загалом зростають. Це, зокрема, проявляється в тому, що зменшується стримуюча роль для сільськогосподарської діяльності таких факторів, як недостатній попит на сільськогосподарську продукцію, нестача матеріалів й устаткування, фінансові обмеження. В останньому випадку деяке зростання ролі фінансових обмежень на сільськогосподарську діяльність спостерігалось лише у 2015 р. під час гострої економічної кризи, обумовленої російською збройною агресією. Водночас прикметно, що загалом доволі стабільно зростає частка підприємств, чію сільськогосподарську діяльність ніякі фактори не стримують.

Так само як і в аграрному секторі, останніми роками зростання оптимістичних ділових настроїв з доволі чіткими сезонними коливаннями спостерігається в роздрібній торгівлі в Україні. Причому динаміка ділових очікувань у цьому сегменті вітчизняної економіки чітко пов'язана з динамікою доходів населення як протягом кожного року, так і протягом останніх кількох років. У межах одного року в роздрібній торгівлі найнижчий рівень очікуваних змін обсягу продажу (обороту) припадав на I квартал кожного року, а найвищий рівень – на IV квартал. Що ж стосується кількох останніх років, то загалом оптимізм ділових очікувань у роздрібній торгівлі в Україні зростає, що проявилось, зокрема, у зростанні індикатора ділової впевненості у цьому секторі економіки.

Підсумовуючи огляд ділових очікувань підприємців України, проведених Національним банком України, Інститутом економічних досліджень і політичних консультацій, Державною службою статистики України, зазначимо таке. Останніми роками ділові очікування вітчизняного бізнесу загалом поліпшилися. Можна вважати, що в цілому в українській економіці дещо переважають оптимістичні настрої. І хоча це переважання місцями доволі крихке, але воно збігається з поступовим економічним зростанням в Україні протягом трьох останніх років. Це, вочевидь, свідчить про певний взаємний вплив позитивних ділових оцінок/очікувань і економічного зростання.

А. Рябоконт, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Государственный долг Украины как ключевой вопрос обозримого будущего

Начиная с 2019 г., Украине предстоят пиковые выплаты по погашению государственных долгов. Речь идет о долгах, взятых в иностранной валюте как внутри страны, так и за ее пределами. Всего в 2019 г., по данным Министерства финансов, Украина должна выплатить около 14,2 млрд долл. (417 млрд грн), из них 9 млрд долл. составляют платежи в валюте.

Более того, в ближайшие четыре года Украина должна выплатить около 20 млрд долл. по внешнему долгу. До этого действовал льготный период по программе МВФ, также рассрочку предусматривали договоренности с кредиторами, достигнутые в рамках реструктуризации долгов.

Самые пиковые выплаты по внешним долгам приходятся в 2019 г. на февраль – 1,7 млрд долл., май – 1,8 млрд долл. и сентябрь – 1,9 млрд долл. Только Международному валютному фонду в этом году Украине придется выплатить из своей казны более 1,8 млрд долл.

Такие беспрецедентные выплаты являются вызовом не только для правительства, но и для экономики всей страны. Кроме того, в I квартале 2019 г. предстоят преимущественно выплаты по внутреннему долгу.

Сформированного валютного запаса Украине вряд ли хватит, чтобы расплатиться по всем обязательствам до конца года, однако с займами, которые ожидаются от Евросоюза, и деньгами под гарантию Всемирного банка есть шанс пройти сложный период без больших потерь.

Впрочем, в Национальном банке считают, что сохранение высоких темпов роста номинального ВВП, профицит сводного бюджета и значительные погашения позволят уменьшить государственный и гарантированный государством долг.

В инфляционном отчете Национального банка Украины за январь 2019 г., опубликованном на сайте регулятора, отмечается, что объем государственного долга Украины относительно валового внутреннего продукта в 2019 г. опустится ниже 60 %. По итогам 2018 г. государственный долг составлял 62,7 % от ВВП Украины. «Сохранение высоких темпов роста номинального ВВП, низкая курсовая волатильность и устойчивый первичный профицит сводного бюджета (более 1 % ВВП ежегодно) на фоне значительных погашений позволит уменьшить государственный и гарантированный государством долг ниже 60 % ВВП», – считают в Нацбанке.

Однако, как пояснил директор Международного фонда Блейзера О. Устенко, в Украине долги, которые были взяты в иностранной валюте, касаются не только внешних обязательств, но и внутренних, хотя это нетрадиционно для мировой практики. В свое время было выпущено достаточно много облигаций внутреннего государственного займа, которые из-за низкого доверия к нацвалюте не хотели покупать в гривне. Поэтому Минфин одалживал средства в иностранной валюте. «В январе мы вернули немного – 400 млн долл. Для нас это просто копейки по сравнению с тем, что предстоит. Первый пик выплат приходится на февраль: к оплате подлежит 1,7 млрд долл. Это не только внешние долги, которые были сделаны в иностранной валюте, но также и внутренние.

Из февральской суммы погашения 500 млн долл. – это то, что мы должны будем вернуть внутри страны. Поскольку международный рынок заимствования капитала закрыт, Минфин вынужден активно одалживать внутри страны.

Проблема в том, что долги делают очень короткими, и приходится дорого рассчитываться по старым долгам, беря новые», – рассказал О. Устенко в комментарии для СМИ.

Следующее пиковое значение выплат по долгам приходится на май – возврату подлежит 1,8 млрд долл. внешнего долга, а также 200 млн долл. внутреннего. И как раз в это время новый Президент приступит к выполнению своих полномочий. «Новый Президент должен будет показать позитивный результат, но он моментально столкнется с “наследием предшественников”. Таким образом, 1,8 млрд долл. к выплате в мае сразу “топит” любого, кто придет в офис на Банковую», – отметил О. Устенко.

Следующая большая выплата Украине предстоит в сентябре, когда по внешним долгам придется отдать 1,9 млрд долл.

Кроме того, в этом году Украина должна погасить по еврооблигациям 2,4 млрд долл., из которых 1,4 млрд долл. – проценты и 1 млрд долл. – погашение тела кредита. Это те долги, которые были реструктуризированы бывшим министром финансов Н. Яресько. «Это очень неудачная реструктуризация: были повышены проценты по нашим европейским облигациям, выпущены обязательства, которые привязывают наши будущие выплаты к экономическому росту.

Наиболее отвратительным является то, что эта привязка была осуществлена на 20 лет, начиная с 2021 г. И по какой-то странной случайности большая выплата в 1 млрд долл. приходится именно на май 2019 г. – в “подарок” новому Президенту», – сказал исполнительный директор Международного фонда Блейзера.

Однако это не вся потребность в иностранной валюте на 2019 г. «У нас еще есть торговый дефицит, который приводит к дефициту счета текущих операций, – потребность минимум около 3 млрд долл. Есть еще потребность частного сектора – 1–2 млрд долл., потому что у них на плечах висит 50 млрд долл. долгов. Получается, что кумулятивная цифра валюты, которую нужно будет найти в этом году, составит свыше 13 млрд долл.

В самом идеальном варианте мы получим 2 млрд долл. прямых иностранных инвестиций. Тогда получается, что для обеспечения финансовой стабильности нужно будет где-то найти еще 11 млрд долл. Из этих 11 млрд долл. до сих пор подтверждено 2,6 млрд от МВФ (и это в идеальном раскладе), 600 млн долл. – второй транш от ЕС, еще 500 млн долл. можно будет получить от Мирового банка. Получается, что правительство должно будет выйти на внешние рынки заимствования капиталов», – пояснил О. Устенко.

При этом экономист обратил внимание, что НБУ продолжает удерживать валютный курс и не следует логике мягкой девальвации. «Я не думаю, что в феврале будут проблемы с выплатами по долгам. Риски откроются позже. Так как Украина находится в зоне высокого риска и заимствования на внешних рынках крайне тяжелы, мы не сможем одолжить дешевле, чем под 10 % годовых.

Получается, что Украина согласна продолжать вешать на себя дорогие долги, любой ценой удерживая курс и забывая, что год состоит из двух половин и нужно удерживать финансовую стабильность по всему году, а не сосредоточивать все силы, чтобы удержать ее в I квартале. Либо это связано с политическим циклом, либо есть вторая версия – мы нашли “золото Полуботка”».

Госдолг Украины вместе с госгарантиями, по состоянию на декабрь 2018 г., составил 78,3 млрд долл., или 2,17 трлн грн. Из этой суммы примерно 50 млрд долл. – внешние заимствования. Показатель госдолга относительно размера экономики официально составляет свыше 60 % ВВП. В Европейском

Союзе принято так называемое Маастрихтское соглашение стран ЕС, где определена предельная величина этого отношения – 60 %. Страны с превышением значений этого показателя подпадают под специальные процедуры, содержанием которых является постепенное снижение долговой нагрузки до безопасного уровня. Конечно, экономики развитых стран способны выдержать и намного большую нагрузку. Так, долговая нагрузка для Японии, не являющейся членом ЕС, составляет свыше 200 % ВВП, но все финансовые рынки охотно дают ей займы под низкие проценты (до 2 %), потому что экономика этой азиатской страны, как и развитых стран ЕС, является довольно крепкой, а займы используются на инвестиционные цели. Для Украины же величина безопасного уровня долговой нагрузки в силу специфики ее экономики (по расчетам ряда экспертов) находится в пределах 30–43 %.

Отметим, что это важный показатель, но не единственный индикатор наличия проблем: как показывает мировой опыт, бедные страны с переходной экономикой неоднократно объявляли дефолт с аналогичными цифрами, в то время как богатым и устойчивым экономикам мира не страшны цифры долгов и гораздо выше. Поэтому помимо размера также важны и стоимость заимствований, валютная структура госдолга и график платежей по нему. И как раз в этих вопросах, особенно в последнем, Украина уже сталкивается с наибольшей проблемой.

Дело в том, что крупные выплаты по валютным долгам из госбюджета предстоят в ближайшие пять лет (2019–2024 гг.). Если в 2018 г. больше половины всех платежей – это погашение валютных ОВГЗ, которые можно было перекрыть выпуском новых валютных облигаций на внутреннем рынке, то в 2019 г. львиная доля всех платежей – это именно по внешним долгам.

По словам министра финансов О. Маркаровой, в 2019 г. Украине нужно будет из бюджета выплатить по долгам 417 млрд грн (свыше 14 млрд долл.) по обслуживанию и возврату как внешних, так и внутренних долгов.

Это огромная сумма за относительно короткий промежуток времени в условиях неразвивающейся экономики. Несколько позже (через год-два) актуальность приобретает вопрос выплаты дополнительных «бонусов» кредиторам от растущего номинально ВВП в обмен на согласие списания части долгов Украины согласно международным договоренностям по «меморандуму Яресько».

В складывающихся условиях все последние финансовые вливания со стороны МВФ и Всемирного банка в банковский и экономический сектор Украины скорее служат удержанию от обесценивания украинских долговых обязательств, находящихся в руках западных инвесторов, и подготовке остатков ценных ресурсов и предприятий к приватизации.

Но Минфин также и сообщает, что госбюджет выполняется и дефицит его будет удержан в пределах 2,6 % от ВВП. В Украине после двухлетнего падения – соответственно на 9,6 % за 2014 г. и 11,4 % за 2015 г. – начался восстановительный рост индекса производства базовых отраслей: за 2016 г.

его значение возросло на 4,8 %, за 2017 г. – на 2,1, за девять месяцев 2018 г. – на 3,3 %. Однако такой рост на сегодняшний день, к сожалению, носит весьма неустойчивый характер и пока не отвечает масштабу потерь, понесенных экономикой Украины в предыдущие годы.

При этом ряд экономистов говорит, что удерживается дефицит за счет сокращения расходов, а не прироста доходов. По данным Счетной палаты, по итогам первого полугодия 2018 г., невыполнение плана поступлений по доходам госбюджета составило 74 млрд грн. И судя по всему, с того времени ситуация вряд ли улучшилась, так как выпуск евробондов прежде всего нужен был для закрытия 70-миллиардной бюджетной дыры.

Напомним, что в октябре Украина завершила размещение евробондов на общую сумму в 2 млрд долл., продав инвесторам пятилетние облигации на 750 млн долл. и 10-летние – на 1,25 млрд. Стоимость привлечения средств огромна: пятилетние облигации выставлялись на продажу со ставкой 9,25 %, а 10-летние – со ставкой 10 %. Немного сбить ставку помог спрос: он не просто был, а существенно превышал предложение – инвесторы подали заявки почти на 5 млрд долл. В результате ставка по пятилетним облигациям опустилась до 9 % годовых, а по 10-летним – до 9,75 %.

Вместе с тем отметим и взаимосвязь влияния банковской системы на состояние государственного долга. Поэтому как проблемное состояние банковской системы провоцирует рост государственного долга, так и наоборот, привычка государства жить займы обуславливает активное финансирование этого долга со стороны НБУ и коммерческих банков. По состоянию на 1 ноября 2018 г. на балансе НБУ учитывается 370 млрд грн ОВГЗ, на балансах коммерческих банков – 401 млрд грн. Эти средства теоретически должны были бы работать в реальном секторе экономики в виде корпоративных кредитов, что способствовало бы оживлению отечественного производства и экономическому росту. Но фактически эти ресурсы изъяты из национальной экономики и направлены на покрытие бюджетных проблем.

Важным риском для роста стоимости обслуживания государственного долга являются недопоступления в бюджет средств от приватизации. Выполнение плана приватизации было мизерным в предыдущие годы. Принятие в начале 2018 г. единого профильного Закона Украины «О приватизации государственного и коммунального имущества» должно было оживить приватизацию, но по итогам 10 месяцев 2018 г. из предусмотренных 21,3 млрд грн поступления составили всего 0,1 млрд, или 0,6 % годового плана. Поэтому ожидания по поступлению в бюджет запланированных приватизационных средств в сумме 17,1 млрд грн в течение 2019 г. также выглядят безосновательно оптимистично.

Самым критическим для 2019 г. является риск рефинансирования долга, реализация которого может приблизить страну к дефолту. Ключевыми причинами реализации такого сценария являются: проблемы с программами кредитования со стороны МВФ и снижение международных резервов до

критического уровня; прекращение выплат по обслуживанию долга в условиях продления военного положения; возможное удовлетворение иска РФ в Верховном английском суде по делу «долга Януковича». Значит, цена вопроса государственного долга Украины будет определять в ближайшей перспективе не только финансовую политику государства, безопасность национальной экономики, но и уровень независимости страны (*При написании материала была использована информация следующих источников: Министерство финансов Украины (<https://www.minfin.gov.ua>); Зеркало недели (<https://zn.ua>); Апостроф (<https://economy.apostrophe.ua>); Минфин (<https://minfin.com.ua>); РБК-Украина (<https://www.rbc.ua>); Экономическая правда (<http://www.epravda.com.ua>); Страна.UA (<https://strana.ua>); Бизнес-Цензор (<https://biz.censor.net.ua>).*

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Під головуванням президента Національної академії наук України академіка Б. Патона 30 січня 2019 р. відбулося чергове засідання Президії НАН України.

Присутні заслухали й обговорили дві наукові доповіді. З питання «Перспективи розвитку молекулярної спектроскопії в Україні» виступив директор Інституту фізики НАН України член-кореспондент НАН України М. Бондар.

Розвиток методів лінійної та нелінійно-оптичної спектроскопії складних органічних молекул і створення органічних структур із заданими спектральними властивостями є важливим напрямом сучасної нелінійної оптики.

Складні органічні структури з визначеними лінійними фотофізичними параметрами, великим перерізом багатофотонного поглинання і високою фотохімічною стабільністю мають великий потенціал практичного застосування в пристроях оптичного обмеження інтенсивних лазерних потоків, об'ємного запису інформації, у двофотонній фотодинамічній терапії ракових пухлин і лазерній флуоресцентній мікроскопії біологічних об'єктів.

Представлені дослідження формують міждисциплінарний науковий напрям, що поєднує фізику (зокрема, нелінійну оптику), органічну хімію, молекулярну біологію, медицину і є одним з найбільш актуальних та пріоритетних у сфері міжнародного співробітництва. Про це свідчать численні конкурсні міжнародні проекти, такі як CRDF, NATO, УНТЦ, FP7, Horizon-2020, виграні за останні 15 років науковими групами Інституту фізики НАН України, що займаються лінійною і нелінійно-оптичною молекулярною спектроскопією.

Інститут фізики НАН України є відомим у світі центром дослідження й синтезу складних органічних молекул, де було отримано ряд піонерських фундаментальних і прикладних фізичних результатів. Серед них можна визначити такі: встановлення природи спектрів анізотропії збудження органічних молекул при двофотонному збудженні в широкому діапазоні; спостереження вимушених двофотонних переходів з випромінюванням для органічних молекул шляхом використання методу гасіння флуоресценції; отримання спектрів двофотонного поглинання прямим методом Z-scan з відкритою апертурою для нових органічних сполук з великим потенціалом практичного застосування в нелінійно-оптичних пристроях, технологіях фотодинамічної терапії і лазерної флуоресцентної мікроскопії; новий механізм об'ємного оптичного запису інформації, що базується на фотохромному перетворенні органічної молекули при її збудженні через резонансну передачу енергії від двофотонно поглинаючого хромофору. Результати науковців Інституту фізики НАН України опубліковано в провідних фахових міжнародних журналах з високим рейтингом цитування, таких як Journal of the American Chemical Society, Applied Materials and Interfaces, Journal of Materials Chemistry, Bioconjugate Chemistry, Journal of Physical Chemistry C, Physical Chemistry Chemical Physics та ін.

В Україні деякими розділами представленого напрямку, крім Інституту фізики НАН України, займаються науковці Інституту органічної хімії НАН України, Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України, Інституту сцинтиляційних матеріалів НАН України, а також фізичного факультету Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Основна складність досліджень за цим напрямом полягає в недостатньому забезпеченні вітчизняних науковців сучасними фемтосекундними лазерними системами.

Водночас розвиток молекулярної спектроскопії, створення та дослідження нових органічних молекул з контрольованими лінійними фотофізичними й нелінійно-оптичними параметрами потребують активного продовження з розширенням міжнародної наукової співпраці та поліпшенням матеріально-технічної бази цих досліджень.

«Про підсумки виконання Секцією суспільних і гуманітарних наук НАН України цільових програм наукових досліджень НАН України в 2016–2018 рр.» доповів віце-президент НАН України, голова Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України академік С. Пирожков.

Установи Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України у 2016–2018 рр. виконували цільові програми таких наукових досліджень НАН України: «Реконструкція економіки України: історичні виклики та модерні проекти», «Економічна ефективність vs соціальна справедливість: пріоритети розвитку України на етапі подолання кризи», «Інтеграція Донбасу і Криму в політико-правовий і соціокультурний простір України: історичний досвід, сучасні виклики, перспективи», «Національний консенсус в Україні: історичний імператив, сучасні параметри, прогностична модель».

У реалізації програм узяли участь 17 установ секції, які виконали 68 проектів, об'єднаних у 20 проблемно-тематичних блоків. Завдяки реалізації зазначених програм отримано вагомі теоретичні й прикладні здобутки в дослідженні сучасних політико-правових, соціально-економічних і культурних трансформацій в Україні, стану та перспектив розвитку українського суспільства, у виробленні концептуальних підходів до розв'язання державою й суспільством нагальних проблем у політичній, економічній і культурній сферах.

Реалізація зазначених програм дала змогу впровадити наукові результати у вигляді аналітичних і прогностичних матеріалів, проектів нормативних актів, рекомендацій із суспільно значущих питань у практику діяльності вищих органів державної влади та управління України, профільних комітетів Верховної Ради України, міністерств і відомств.

У результаті виконання програми «Реконструкція економіки України: історичні виклики та модерні проекти» (керівник – академік В. Геєць) обґрунтовано необхідність докорінних змін у здійсненні соціально-економічної політики держави, розкрито їх основний зміст у базових сферах економіки, що націлює на практичні структурні перетворення. За програмою п'ять установ секції виконали 13 наукових проектів, об'єднаних у три проблемні розділи: «Реконструктивний тип економічного розвитку як системна відповідь на історичні виклики», «Основні напрями реалізації реконструктивного типу розвитку», «Формування нових механізмів реконструктивного розвитку на основі комплементарного використання науково-технічного, економічного, соціального і поведінкового потенціалів та актуалізації суб'єктності соціально-економічних процесів».

З'ясовано особливості взаємозв'язку економічних і політичних трансформацій на шляху до реконструктивного економічного розвитку, доведено необхідність переходу від пануючого універсалізму в економічній політиці до еволюційно-інституційної парадигми керування економічним розвитком. На цій основі розкрито особливості характеру співвідношення ринку й держави в забезпеченні успішності реформ; визначено функціональний розподіл повноважень, намірів і дій основних суспільних суб'єктів у цьому процесі та роль інститутів у забезпеченні взаємозв'язку політичних і економічних трансформацій.

Доведено, що внаслідок поєднання інверсійного характеру формування ринкової економіки в Україні з глобалізаційними процесами Україна потрапила в інверсійну пастку, особливість якої полягає в тому, що застосування класичних ринкових інструментів для розв'язання економічних проблем призводить до їх подальшого поглиблення та отримання результатів, протилежних поставленим цілям. Розроблено концепцію реконструктивного економічного розвитку, практичне застосування якої передбачає корінну перебудову структури економіки в напрямі реалізації сутнісних особливостей і переваг України в геополітичному, природному, господарському та інших аспектах, що впливають на економічний розвиток.

Обґрунтовано, що сучасне бачення реконструкції вітчизняної промисловості має базуватися на підході, який передбачає диверсифікацію промислового виробництва із збереженням і відновленням традиційних виробництв, що мають високий потенціал конкурентоспроможності, та формуванням нових високотехнологічних і конкурентоспроможних секторів промисловості. Розроблено механізми реалізації неоіндустріальної економічної політики, що включають взаємоузгоджене застосування інструментів інфраструктури підтримки науково-технічної та інноваційної діяльності та підприємництва, інструментів державно-приватного партнерства й податкового стимулювання.

Виявлено особливості сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і їхню роль у цифровізації національних економік. Розкрито вплив реконструктивного розвитку економіки на формування цифрових компетенцій і соціальну якість. Оцінено трансформаційний потенціал цифровізації економіки України (можливий приріст ВВП, спричинений цифровізацією) та обґрунтовано рекомендації щодо його підвищення.

Розроблено концептуальні положення розвитку сільських територій в Україні, які передбачають реконструкцію сільських територій через активізацію та диверсифікацію агропромислового виробництва. Сформульовано специфічні принципи проектного підходу, які містяться в основі державної підтримки сільгоспвиробників залежно від спрямування, обсягів і правової форми їхньої діяльності.

Обґрунтовано необхідні зміни у сфері освіти з метою подолання розриву між вимогами до економічного мислення та сучасною економічною освітою, прикладні аспекти впровадження локальних механізмів реконструктивного розвитку у сфері професійної підготовки фахівців з економіки.

У результаті реалізації програми «Економічна ефективність vs соціальна справедливість: пріоритети розвитку України на етапі подолання кризи» (керівник – академік Е. Лібанова) виявлено негативні тенденції в системі реформування соціальних стандартів і гарантій в Україні, специфіку застосування сучасних підходів у системі державного управління ЄС, спрямованих на подолання дефіциту соціальної справедливості в суспільстві, що дало змогу визначити перспективні шляхи вирішення суперечностей між ефективністю та справедливістю, обґрунтувати комплекс практичних рекомендацій для центральних органів виконавчої влади щодо реалізації принципів соціальної справедливості при формуванні державної політики соціально-економічного розвитку України. За цією програмою сім установ секції виконали 15 наукових проектів, об'єднаних у п'ять тематичних блоків: «Значення соціальної справедливості для розвитку людського потенціалу в процесі подолання економічної кризи», «Суперечливість та комплементарність економічної ефективності та соціальної справедливості», «Забезпечення збалансованості економічної ефективності і соціальної справедливості в подоланні кризи в основних секторах економіки України»,

«Визначення чинників та передумов забезпечення сталого розвитку, модерних механізмів їх реалізації», «Правове поле досягнення балансу між економічною ефективністю та соціальною справедливістю».

Обґрунтовано, що в умовах України на зростання нерівності істотно впливає поєднання інверсійного типу ринкової трансформації та глобалізаційних процесів, що створило такий механізм розподілу доданої вартості, який давав можливість накопичувати багатство експортерам і пов'язаним з ними суб'єктам господарювання за рахунок звуження внутрішнього ринку та поля діяльності національних виробників. Доведено, що структурно-технологічні зміни породжують новий вимір рівності/нерівності через неоднаковий доступ економічних суб'єктів до нових суспільних технологічних активів, що впливає на зайнятість, доходи та фактичний статус.

Визначено специфіку застосування сучасних підходів провідних міжнародних інституцій щодо подолання соціальної несправедливості в глобальному та національному масштабах. Розроблено комплекс практичних рекомендацій для центральних органів виконавчої влади щодо вироблення більш ефективної соціальної політики України в контексті її євроінтеграційних перспектив і забезпечення довгострокового інклюзивного розвитку.

Розкрито проблеми реалізації принципу справедливості у сфері оподаткування, визначено його вплив на підвищення інвестиційної привабливості України. З'ясовано особливості правового регулювання відносин у сфері публічних закупівель з урахуванням принципу справедливості. Виявлено проблеми правового забезпечення досягнення балансу між економічною ефективністю й соціальною справедливістю в процесі формування та здійснення державної житлової політики.

Обґрунтовано організаційно-інституційні засади реформування системи охорони здоров'я, освіти, культури та соціального захисту в контексті реалізації реформи секторальної децентралізації. Сформовано матрицю розподілу повноважень між державною, регіональною та місцевою владою щодо розвитку соціальної інфраструктури. Охарактеризовано механізм розподілу повноважень і фінансових ресурсів у системі соціального захисту, визначено основні ризики децентралізованої системи соціального захисту населення щодо надання соціальних послуг на рівні ОТГ. Сформульовано пропозиції щодо підвищення якості освітніх, медичних та інших послуг соціальної сфери територіальних громад і підвищення ефективності фінансового забезпечення їх.

Розроблено й апробовано методику комплексного оцінювання соціальної та економічної ефективності структурних змін прикордонного ринку праці (далі – ПРП), кореляційного аналізу інтегральних оцінок ПРП з іншими суспільно важливими індикаторами розвитку регіонів України та видів економічної діяльності. Сформовано пропозиції щодо розроблення проектів програм зайнятості населення з використанням положень зазначеної

методики. Обґрунтовано необхідність модернізації міграційної політики, зокрема щодо підвищення рівня зворотності зовнішніх трудових поїздок, забезпечення поступового повернення трудових мігрантів, заохочення повернення української молоді, яка здобуває освіту за кордоном.

Визначено пріоритетні соціально-економічні умови та організаційно-управлінські заходи перетворення потенціалу вимушено переміщених осіб (далі – ВПО) на реальний ресурс розвитку територіальних громад, окреслено пріоритети у формуванні та забезпеченні політики підтримки й стимулювання підприємництва ВПО. Обґрунтовано пропозиції та рекомендації щодо підвищення рівня соціальної справедливості у формуванні державної політики стосовно ВПО.

Виконання програми «Інтеграція Донбасу і Криму в політико-правовий і соціокультурний простір України: історичний досвід, сучасні виклики, перспективи» (керівник – академік В. Смолій) було спрямовано на дослідження державних практик регулювання міжнаціональних взаємин на Сході України та в Криму, аналіз причин виникнення й пускових механізмів загострення міжетнічних конфліктів і регіонального сепаратизму, визначення шляхів інтеграції регіональних спільнот у загальнонаціональний та загальнодержавний контекст. У рамках програми вісім установ секції виконали 20 наукових проєктів, об'єднаних у шість тематичних блоків: «Феномен регіоналізму у контексті соціотрансформаційної динаміки ХХ–ХХІ ст.: український і світовий досвід», «Історичний досвід регіонального розвитку Донбасу і Криму. Донбас і Крим в історії України: віхи спільної історичної долі», «Політико-правові механізми та геополітичні аспекти інтеграції Донбасу і Криму», «Проблеми соціально-економічної модернізації Донбаського регіону і Криму», «Етнополітичні та соціокультурні чинники інтеграції Донбасу і Криму», «Донбас і Крим в українському та міжнародному інформаційному просторі».

Комплексно проаналізовано історичні передумови, соціально-економічне підґрунтя та етнокультурний контекст кризи на Донбасі та в Криму. Реконструйовано широке тло етнонаціональної, соціально-економічної, суспільно-політичної та культурної історії Донбасу й Криму, з'ясовано властиві цим регіонам форми міжетнічної та соціальної взаємодії. Визначено місце та роль історичної пам'яті, етногенетичних міфів і стереотипів у формуванні регіональних та етнокультурних ідентичностей населення Криму й Надазов'я.

Предметно розглянуто зовнішню складову подій на Сході України та в Криму, розкрито історичні передумови формування ідеологічного концепту «руського мира», його зміст і спрямованість на різних етапах трансформації зовнішньополітичної доктрини РФ, зокрема стосовно України, комплексно проаналізовано практики ідеологічної експансії Росії на Донбасі та в Криму. Вивчено основні напрями й особливості політичного процесу в Автономній Республіці Крим у 1991–2014 рр., виявлено «слабкі місця» державної

політики щодо регіону, які значною мірою обумовили трагічні події весни 2014 р.

Досліджено явище реінтеграції, проаналізовано теоретико-методологічні підходи до визначення реінтеграції держав, які зазнали етнополітичної дезінтеграції та постраждали від сепаратизму. Розроблено модель етнонаціональної політики для реінтеграції Донбасу та Криму. Підготовлено рекомендації щодо вдосконалення законодавчої бази реінтеграційної політики, розроблення правових механізмів проведення миротворчої операції на Донбасі, виходячи з міжнародного й національного права, світового досвіду здійснення таких операцій.

Проаналізовано особливості створення структур цивільно-військового співробітництва у Збройних силах України умовах гібридної війни, заходи об'єднаних центрів цивільно-військового співробітництва Збройних сил України, спрямовані на відновлення інфраструктури населених пунктів Донецької та Луганської областей (2014–2018 рр.).

З'ясовано зміст інформаційного забезпечення деокупації та реінтеграції окупованих територій. Визначено шляхи посилення впливу вітчизняних електронних інформаційних комунікацій на інформаційну ситуацію на Донбасі та в Криму, підвищення їх дієвості в донесенні об'єктивної інформації, спрямованої на розвиток національної консолідації українського суспільства.

Досліджено основні сфери зайнятості, умови життя й побуту вимушених переселенців зі Сходу України та АР Крим у західноукраїнському регіоні, проаналізовано їхні ціннісні орієнтації, досвід працевлаштування та проживання на новому місці, вплив місцевого населення на світобачення/світосприйняття внутрішньо переміщених осіб. Проаналізовано феномен волонтерства як широкий громадський рух, що досягнув значного впливу в державі й суспільстві. Визначено причини появи цього явища, мотиви діяльності волонтерів, розкрито значення волонтерського руху в піднесенні громадської активності, зміцненні обороноздатності України.

Виконання програми «Національний консенсус в Україні: історичний імператив, сучасні параметри, прогностична модель» (керівник – член-кореспондент НАН України О. Рафальський) було спрямовано на дослідження європейського і світового досвіду та моделей досягнення консенсусу й національної єдності, пошук форм загальнонаціонального діалогу щодо вибору стратегічних напрямів розвитку країни. У рамках програми вісім установ секції виконали 20 наукових проектів, об'єднаних у шість тематичних блоків: «Національна єдність у глобалізованому світі», «Стан і спрямованість суспільної солідарності в сучасній Україні», «Політико-правові механізми досягнення національного консенсусу», «Інтегративний потенціал громадських рухів», «Комунікативно-інформаційний простір національних дискусій», «Розробка моделі

демократичного вирішення загальнонаціональних проблем на основі національного консенсусу».

Досліджено історичні прецеденти формування суспільного консенсусу в кризові періоди української історії та проблеми консолідації українського соціуму за сучасних умов. Виявлено чинники, що перешкоджають суспільній консолідації, серед яких відсутність зростання соціального капіталу нації, спричинена простом «соціальних ліфтів», низький рівень політичної участі населення, політичне відчуження суспільства від влади, ознаки суспільної аномії та дезорієнтації. Показано, що українське суспільство досі перебуває в зоні впливу традиційних «цінностей виживання», зберігає високі патерналістські сподівання на державу. Обґрунтовано шляхи усунення внутрішньополітичних загроз – політична інтеграція українського суспільства, глибоке вкорінення демократичних цінностей, реальна й ефективна децентралізація влади, посилення середнього класу, розвиток дієвого громадянського суспільства, реформа судової системи.

Досліджено сучасну структуру групових інтересів в Україні, розкрито значення міжгрупового діалогу з участю політичних партій, профспілок і громадських організацій у досягненні суспільної злагоди, визначено пріоритетні заходи в напрямі утвердження та зміцнення в Україні демократичного політичного режиму, що має обстоювати національні інтереси і відображати баланс інтересів різних соціальних груп. Сформульовано пропозиції щодо підвищення ефективності функціонування громадянського суспільства, посилення його впливу на процеси суспільної консолідації в Україні. Проаналізовано сучасні проблеми правового забезпечення соціальної політики як чинника суспільної консолідації, сформульовано пропозиції щодо внесення змін і доповнень до законодавства України, спрямовані на забезпечення формування ефективної соціальної політики в державі, зокрема щодо внесення змін до Закону України «Про соціальний діалог в Україні».

Проаналізовано інформаційні чинники забезпечення національного консенсусу в Україні, механізми впливу Росії на український інформаційний простір. Систематизовано й концептуалізовано історичний досвід реалізації політики пам'яті як складової державної стратегії досягнення національної єдності, виявлено форми, методи та засоби актуалізації історичної пам'яті як дієвої компоненти націєтворчих процесів. Розкрито значення застосування культурно-мистецьких засобів, розвитку державної мовної політики в досягненні національного консенсусу в Україні.

Розроблено концепцію етнокультурної автономії як ефективного інституту забезпечення прав національних меншин, що не несе дезінтеграційних ризиків для територіальної цілісності поліетнічної держави. Підготовлено пропозиції щодо законодавчого забезпечення реалізації інституту етнокультурної автономії національними меншинами України.

За результатами виконання всіх зазначених програм підготовлено й опубліковано монографії, а також надіслано аналітичні матеріали до органів державної влади.

Далі учасники засідання розглянули ряд кадрових і поточних питань, зокрема про проведення XIII Всеукраїнського фестивалю науки, відзначення 80-річчя Інституту органічної хімії НАН України, проведення річної сесії загальних зборів НАН України, основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019–2023 рр., а також про роботу аспірантури й докторантури наукових установ НАН України.

З додатковою інформацією про цей захід можна ознайомитися в прес-релізі з розділу «Засідання Президії НАН України» на офіційному веб-сайті НАН України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)* – 2019. – 30.01).

В Інституті біоорганічної хімії та нафтохімії (ІБОНХ) ім. В. П. Кухаря НАН України 25 січня 2019 р. відбулася I Українська наукова конференція «Кухарівські хімічні читання», присвячена пам'яті академіка В. Кухаря.

Зі вступним словом до учасників і гостей конференції звернувся директор ІБОНХ ім. В. П. Кухаря НАН України член-кореспондент НАН України А. Вовк. Він зазначив, що в 2019 р. започатковується проведення Української конференції, присвяченої пам'яті академіка В. Кухаря.

Зі словами вшанування пам'яті В. Кухаря також виступили:

- заступник академіка-секретаря Відділення хімії НАН України, директор Інституту органічної хімії НАН України академік В. Кальченко;
- директор Інституту фізико-органічної хімії і вуглехімії ім. Л. М. Литвиненка НАН України академік А. Попов;
- директор Інституту біоколоїдної хімії ім. Ф. Д. Овчаренка НАН України доктор технічних наук В. Прокопенко;
- директор Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України доктор хімічних наук О. Бровко.

Вони підкреслили заслуги В. Кухаря – вченого з багатогранними науковими інтересами, талановитого дослідника, ефективного організатора науки, творця наукової школи, засновника Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії НАН України.

На конференції було виголошено вісім пленарних доповідей, присвячених актуальним проблемам синтезу, реакційної здатності й біологічної активності органічних і елементоорганічних сполук. У роботі конференції взяло участь понад 110 науковців з вітчизняних наукових установ і закладів вищої освіти, зокрема з Інституту біоорганічної хімії та

нафтохімії ім. В. П. Кухаря НАН України, Інституту органічної хімії НАН України, Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України, Інституту сорбції і проблем екології НАН України, Інституту фізико-органічної хімії та вуглехімії ім. Л. М. Литвиненка НАН України, Інституту біоколоїдної хімії ім. Ф. Д. Овчаренка НАН України, Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя, Інституту ендокринології та обміну речовин ім. В. П. Комісаренка Національної академії медичних наук України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 6.02).*

У Київському університеті права (КУП) НАН України 28 січня 2019 р. відбувся III Міжнародний форум «Захист персональних даних у сфері цифрової економіки».

Захід було приурочено до Міжнародного дня захисту персональних даних і 70-річчя від дня прийняття ООН Загальної декларації прав людини.

З вітальним словом від імені організаторів і партнерів до учасників форуму звернулися його модератори: декан юридичного факультету КУП НАН України Т. Тарасевич, радник уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Г. Малютін, голова Всеукраїнської асоціації «Інформаційна безпека та інформаційні технології» Л. Олексюк. У своїх виступах вони зазначили, що форум має на меті обговорити проблеми охорони персональних даних у демократичному суспільстві.

Учасники заходу наголосили на тому, що важливість значення захисту персональних даних у забезпеченні потреб людини не викликає сумнівів. З огляду на це, учені та громадськість докладають значних зусиль для вдосконалення правового забезпечення охорони персональних даних.

Треба зазначити послідовні й цілеспрямовані зусилля колективу науковців КУП НАН України з наукового розроблення проблем теорії та практики в цьому напрямі, а також щодо формування культурного, освітянського, гуманітарного світогляду студентів і викладачів.

Варто наголосити, що можливість захисту персональних даних є одним з основоположних прав людини, закріплених у ст. 12 Загальної декларації прав людини ООН і ст. 32 Конституції України.

У роботі форуму взяли участь професіонали в галузі захисту персональних даних, міжнародні експерти та представники профільних державних установ, провідні «гравці» бізнесу у сфері захисту інформації, електронних сервісів, провайдери тощо.

На пленарному засіданні було розглянуто центральне питання форуму «GDPR в Україні: міф чи реальність». Зокрема, голова комісії з кібербезпеки і протидії корупції Нотаріальної палати України Н. Козаєва поінформувала присутніх про єдині та державні реєстри, а також про те, що зміниться із впровадженням GDPR.

Панельні дискусії, що тривали під час форуму, присвячувалися таким питанням:

1. Використання фото- і відеоматеріалів у професійній діяльності та соціальних мережах. Захищаємо? Що та від кого?

2. Реформування українського законодавства на тлі переходу до зміни в регулюванні питань захисту персональних даних у ЄС.

3. Можливість юридичного захисту права на захист персональних даних в Україні.

4. Інформаційна безпека у сфері захисту персональних даних.

Під час панельних дискусій учасники розглянули:

– новели європейського законодавства (обробка даних, превентивні засоби та штрафи);

– стан законодавства, організацію захисту персональних даних в Україні (особливо при розбудові загальнодержавних реєстрів – реєстру пацієнтів, реєстру учнів тощо);

– інформаційну безпеку систем електронної ідентифікації та надання довірчих послуг і захист персональних даних;

– хмарні сервіси та зберігання інформації у дата-центрах;

– вплив GDPR на бізнес, що співпрацює з ЄС;

– використання фото- і відеоматеріалів у професійній діяльності та блогерами;

– участь закладів науки й освіти в системній розбудові електронних сервісів;

– механізми захисту персональних даних у правоохоронній сфері;

– системи обміну даними між державними органами;

– оцифрування даних, доступ до архівних даних у наукових і особистих цілях;

– інші аспекти надання електронних сервісів і особливості їх практичної реалізації.

Докладніше про цей захід читайте на офіційному інтернет-сайті КУП НАН України за посиланням: <http://kul.kiev.ua/novini/kup-nan-ukrajini-proviv-iii-mignarodniy-forum-zahist-personalnih-danih-v-sferi-cifrovoji-ekonomiki.html> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 5.02).

З 25 лютого по 1 березня 2019 р. на базі Рівненського інституту Київського університету права (КУП) НАН України буде проведено Міжнародну зимову школу з прав людини, яка створюється на виконання спільного з Батумським державним університетом ім. Ш. Руставелі (Грузія) проекту з навчання молоді в канікулярний період.

Міжнародна зимова школа з прав людини – це інтенсивний тижневий навчальний курс, присвячений питанням:

– забезпечення і захисту прав людини в Україні та інших країнах;

– міжнародних і європейських стандартів у сфері захисту прав людини, зокрема Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод та практиці Європейського суду з прав людини;

– систем правового захисту прав людини, включаючи міжнародні нормативно-правові акти ООН, законодавство України та інших країн;

– захисту прав людини омбудсменом;

– стратегій і тактик захисту громадських інтересів;

– ведення громадських кампаній і акцій солідарності;

– нових тактик захисту прав молоді;

– забезпечення захисту прав людини під час збройних конфліктів;

– свободи слова та свободи інформації, діяльності засобів масової інформації, «мови ворожості» в мас-медіа, медіа-грамотності тощо.

Цільова ідея проведення школи – підвищення рівня знань у сфері захисту прав людини, встановлення наукових, ділових, гуманітарних і особистісних контактів між представниками молоді для залучення молодого покоління до довготривалої плідної співпраці в інтересах забезпечення та захисту прав людини в Україні й інших країнах.

Узяти участь у роботі школи можуть юристи-практики, робота яких пов'язана з питаннями забезпечення та захисту прав людини, свободи слова і свободи інформації, громадські діячі, правозахисники, юристи громадських організацій, представники органів влади й місцевого самоврядування, адвокати, студенти старших курсів (починаючи з III курсу), аспіранти та молоді вчені, зацікавлені тематикою. Учасниками школи можуть стати громадяни України та інших країн, не старші 35 років.

Заняття проводитимуть українські та зарубіжні вчені, експерти, фахівці-практики. Програму школи та попередні завдання буде надіслано безпосередньо її учасникам.

Для участі в конкурсі необхідно заповнити онлайн-анкету: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScB-DillQasr0CQLwd7p4RDMXU_8A0D4bC-kjzfEm-JIROUVQ/viewform?vc=0&c=0&w=1.

Організатори мають отримати анкету до 1 лютого 2019 р. (24:00). За результатами конкурсу буде відібрано 20 учасників. Про результати відбору кандидатам повідомлять до 5.02.2019 р. Додатково організатори залишають за собою право проведення співбесіди з аплікантом.

У разі виникнення питань звертайтеся до Рівненського інституту КУП НАН України за телефоном: +380(67)454-48-37, безпосередньо в КУП НАН України на електронну пошту: inter-dep@kul.kiev.ua, телефонами: +380(67)440-34-78 та +380(44)409-15-00.

Організатори забезпечують проживання й часткове харчування (ранкова кава/чай, обід) учасників школи. Фінансування транспортних витрат не надається.

За участь у школі передбачається оплата реєстраційного збору в розмірі 90 дол. Додатково (поза конкурсом) організатори розглянуть заявки від

кандидатів, готових покрити витрати на своє навчання. Вартість витрат на одного такого учасника становить 250 дол.

Школа відбуватиметься в Рівненському інституті КУП НАН України за адресою: Україна, м. Рівне, вул. Короленка, 5.

Деталі – на сайті КУП НАН України за посиланням: <http://kul.kiev.ua/informacija/uvaga-3-25.02.19r.-01.03.19r.-na-baziri-kup-nanu-bude-provedena-mignarodna-zimova-shkola-z-prav-ljudini-mignarodna-zimova-shkola-z-prav-ljudini.html> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 28.01*).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

У третьому випуску Міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (25 січня – 1 лютого 2019 р.) вийшла друком стаття провідного наукового співробітника відділу досліджень людського розвитку Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України кандидата економічних наук І. Новак і старшого наукового співробітника відділу економічних проблем соціальної політики, завідувача відділу інформатизації наукової діяльності Інституту економіки промисловості НАН України кандидата економічних наук Р. Покотиленка «Зайнятість в Індустрії 4.0: визначаємо національні пріоритети».

Як зазначається на початку публікації, сформульована в середині минулого століття теорія трьох секторів доводить, що підвищення продуктивності праці зумовлює поступовий перерозподіл виробництва і зайнятості від першого, аграрного, та другого, промислового, секторів економіки на користь третього – сфери послуг.

З останнього в сучасному світі вже виокремлюють четвертий сектор – інформаційні технології, дослідження, торгівлю, страхування, операції з нерухомістю, фінансові послуги, а також п'ятий – охорону здоров'я, освіту, відпочинок, державне управління. Але проста зміна пропорцій у виробництві ВВП і зайнятості на користь сфери послуг на тлі зменшення аграрного й індустріального секторів, що не супроводжується зростанням продуктивності та якісними змінами зайнятості, як це сьогодні відбувається в Україні, є ознакою негативного процесу деіндустріалізації. І навпаки, збільшення сфери послуг за умов сталого зростання продуктивності високорозвинутої промисловості й доходів населення – позитив для економіки.

Фахівці звертають увагу на те, що стратегія промислової політики Євросоюзу визнає промисловість наріжним каменем економічного процвітання, оскільки вона забезпечує зайнятість у суміжних сферах, передусім у транспорті й торгівлі. Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО) наголошує, що країни із сучасною промисловістю демонструють меншу вразливість до глобальних потрясінь і

здатні успішніше долати випробування. Вони зберігатимуть значні можливості для промислового зростання й технологічного прогресу протягом наступних десятиліть.

Підписання Угоди про асоціацію з ЄС поставило на порядок денний питання забезпечення відповідності України критеріям європейського соціального й економічного простору. З огляду на це Планом пріоритетних дій уряду було передбачено розроблення й подання Кабінету Міністрів України в травні минулого року проекту Стратегії розвитку промислового комплексу, що мала визначати середньострокові цілі та завдання із забезпечення сталого розвитку промисловості країни. На офіційному веб-сайті Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 17 квітня 2018 р. було оприлюднено проект розпорядження Кабміну «Про схвалення Стратегії розвитку промислового комплексу України на період до 2025 року». Утім, станом на кінець 2018 р. цей документ так і не було затверджено урядом.

Детально про основні пріоритети промислового розвитку України та перспективи переходу на принципи та засади концепції Індустрії 4.0 читайте у повній версії статті вчених-економістів академії за посиланням: https://dt.ua/macrolevel/zaunyatist-v-industriyi-4-0-viznachayemo-nacionalni-prioriteti-300710_.html (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 5.02*).

*Нещодавно світ побачив ювілейний номер міжнародного журналу **Experimental Oncology** (2018, т. 40, № 4), присвячений 100-річчю Національної академії наук України.*

«Важливу роль в актуалізації фундаментальних і прикладних досліджень у галузі експериментальної та клінічної онкології відіграла Національна академія наук України. Ще на початку ХХ ст. у колі вчених-медиків і біологів активно дискутувалося питання причин виникнення, прогресії пухлинної хвороби та пошуку шляхів терапії хворих. Розширення фронту експериментальних досліджень значно розширило уявлення про біологію та морфологію пухлинної клітини. Безперечним досягненням української академічної науки стала концентрація досліджень експериментального канцерогенезу, започаткованих школою В. Підвисоцького. Його учні – велика плеяда талановитих учених, серед яких і майбутні президенти Всеукраїнської академії наук Д. Заболотний та О. Богомолець.

Створення у 1930 р. у Києві Інституту експериментальної біології та патології дало можливість зосередити значний обсяг досліджень навколо проблеми реактивності та протипухлинної резистентності організму. <...> На сьогодні в структурі НАН України ІЄПОР [Інститут експериментальної онкології, патології і радіобіології] ім. Р. Є. Кавецького [НАН України] є потужним центром наукових досліджень з актуальних проблем

експериментальної патології, біотехнології та молекулярної онкології, який зробив значний внесок у скарбницю світової онкології», – пише у своїй публікації *Oncology in the Mainstream of the National Academy of Sciences of Ukraine: to the 100th Anniversary of the Academy* в цьому журналі його головний редактор, директор ІЕПОР ім. Р. Є. Кавецького НАН України академік В. Чехун.

Україномовний варіант цієї статті академіка В. Чехуна – під назвою «Онкологічна наука у фарватері НАН України: до 100-річчя Академії» – опубліковано в журналі «Онкологія» (2018, № 4) (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 29.01).

Про найновіші світові та вітчизняні наукові досягнення в галузі терапії онкопатологій у міжнародному громадсько-політичному тижневику «Дзеркало тижня» (№ 38, 13–19 жовтня 2018 р.) розповів директор Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького НАН України академік В. Чехун.

Як відомо, Нобелівську премію в галузі фізіології та медицини 2018 р. було присуджено Д. Елісону (Університет штату Техас, США) і Т. Хондзьо (Університет Кіото, Японія) – з формулюванням «за відкриття терапії онкозахворювань шляхом гальмування негативного імунного регулювання».

«Нобелівську премію присуджують зазвичай за відкриття, які зробили значний внесок у розв'язання якоїсь прикладної проблеми. У 1990-х роках американець Д. Елісон відкрив Т-клітинний білок CTLA-4, а японець Тасуку Хондзьо – білок PD-1, виражений на поверхні Т-клітин. Ці білки гальмують активність Т-клітин, що знищують чужорідні тіла.

В організмі є комплекс активних процесів, який захищає від злоякісних новоутворень, – система протипухлинної реактивності організму. Це насамперед імунна система і величезна кількість інших факторів. Коли виникає трансформована клітина, імунні клітини її виявляють і знищують за допомогою своїх специфічних рецепторів. Якщо виник конгломерат пухлинних клітин, які розпізнала імунна система, то імунокомпетентні клітини намагаються його знищити. Але в силу дисбалансу в організмі, коли мікрооточення сприяє розвитку пухлинного вогнища, ракові клітини виробляють додаткові білки, що взаємодіють з рецепторами на поверхні Т-лімфоцитів, за рахунок чого вони розпізнавали пухлинні клітини й знищували їх. Тобто пухлинні клітини продукують білок, так званий ліганд, і фактично нейтралізують Т-лімфоцити.

Велика шана й подяка авторам відкриття за те, що вони справді виявили й розкрили механізм дії цих білків на рецептори Т-клітин. Але я не переконаний, що все обмежується лише цими білками. Тому, думаю, буде ще не одне відкриття, доки ми прийдемо до повного розуміння механізмів, які дають змогу пухлинній клітині вислизнути з-під імунного контролю.

Фундаментальне відкриття цьогорічних нобел'янтів стало поштовхом до розроблення принципово нових онкопрепаратів – на основі моноклональних антитіл, які блокують відповідні білки і дають можливість активувати імунокомпетентну систему», – пояснює академік В. Чехун і при цьому зауважує, що, попри те що відкриття білків CTLA-4 та PD-1 є справді незаперечним проривом у молекулярній онкоімунології, завдяки якому поліпшується розуміння взаємодії пухлинних клітин з клітинами імунної системи (лімфоцитами) і відкриваються нові перспективи при виборі мішеней для прицільної терапії раку, його не можна вважати панацеєю. «Річ у тім, що не всі новоутворення чутливі до такого виду лікування, оскільки є так звані високо- і низькоімуногенні пухлини. До того ж активне й надмірне застосування цих препаратів може призводити до аутоімунних процесів в організмі хворого. Тому токсичні ефекти цих препаратів є лімітуючим фактором для їх широкого застосування», – зазначив академік.

Учені ІЕПОР ім. Р. Є. Кавецького НАН України теж мають чимало досягнень у напрямі розроблення засобів онкотерапії, які користуються міжнародним визнанням. «Крім традиційних напрямів досліджень, ми зосередили зусилля на проблемі взаємовідносин пухлини та організму. Організму потрібно допомогти знищити пухлинну клітину. Імунна система – це елемент боротьби організму проти пухлини. Фактично імуноterapia (як частина біотерапії) у нас іще далека від бажаної. Ми ведемо пошуки засобів, які б допомогли організму самому боротися з хворобою, або якщо вже вдаватися до засобів жорсткої терапії, то щоб вони були максимально вибіркової дії, щоб діяли тільки на вогнище пухлини, а не на весь організм», – говорить академік В. Чехун.

До вагомих здобутків Інституту належить насамперед протипухлинна аутовакцина. Це – «імунобіологічний засіб персоніфікованого лікування онкологічних хворих, що застосовується для профілактики рецидиву та метастазів. Цей оригінальний препарат виготовляється з пухлинної тканини хворого та після спеціального оброблення біологічного матеріалу вводиться підшкірно або внутрішньошкірно. Ефект вакцини досягається за рахунок подолання толерантності імунної системи до власних пухлинних антигенів. <...> [Цей] Біопрепарат пройшов повний цикл доклінічних та три фази клінічних досліджень. Отримано сертифікат на його державну реєстрацію. Розроблено і затверджено методичні рекомендації щодо застосування протипухлинної аутовакцини в комплексному лікуванні онкохворих.

За даними канцер-реєстру оцінено показники виживаності пацієнтів із включенням препарату в комплексне лікування. З'ясувалося, що вони значно вищі порівняно з відповідними показниками хворих, яких лікували за стандартними протоколами. Так, наприклад, 10-річний показник виживаності при раку шлунка становив 33,3 %, при колоректальному раку – 55,3 %, при раку молочної залози – 51,2 %».

Інститут має й ряд інших ефективних інноваційних розробок, які вже практично впроваджуються: «Система “Онко Drug Test” дає змогу визначати

індивідуальну чутливість до протипухлинних препаратів, здійснювати підбір найефективніших ліків для конкретного пацієнта. <...> Інша наша розробка “Онко Check-Up” призначена для сучасної діагностики та скринінгу онкологічних захворювань. Система дає змогу на доклінічному етапі виявляти онкопатологію і таким чином запобігати розвиткові процесу, поки він іще не зайшов надто далеко».

Докладніше про це, а також про перешкоди на шляху широкого впровадження вітчизняних наукових розробок медичного призначення в клінічну практику та важливість персоналізованої медицини читайте в повному тексті публікації за посиланням: https://dt.ua/interview/akademik-vasil-chehun-likuvannya-onkohvorih-maye-buti-personifikovanim-290885_.html (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 30.01).

27 лютого 2019 р. відбудеться черговий захід у межах спільного семінару Інституту проблем математичних машин та систем (ІПММС) НАН України й Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України «Інформаційне суспільство: досягнення та виклики» (Informational society: progress and challenges).

Тема: «Теорія ігор і алгоритми парування».

Доповідач – старший науковий співробітник Інституту програмних систем НАН України кандидат фізико-математичних наук О. Ігнатенко.

Нобелівську премію з економіки за 2012 р. було присуджено Л. Шеплі й А. Роту за розроблення теорії стійких парувань та її застосування до створення ринків. Традиційний економічний аналіз розглядає ринки, у яких ціна балансується попитом-пропозицією. І часто ринок є таким, наприклад ринок нафти. Але іноді виникають ситуації, коли гроші «не працюють». Наприклад, навчання в закладах вищої освіти безкоштовне (принаймні бюджетні місця), але потрібно вирішити, хто потрапить до якого університету чи інституту. Інший приклад – донорство органів. Плата за органи визнається неетичною з багатьох міркувань, ви не можете купити нирку (легально). Тим не менше є люди, які хотіли б стати донорами для своїх близьких. Такі ринки отримали назву matching markets (ринки з паруванням). Ці й інші проблеми розв’язуються за допомогою алгоритму Гейла-Шеплі – алгоритму, що виник у 1950-х роках як результат рішення кооперативної гри та через 40 років був застосований А. Ротом для створення працюючого ринку донорського обміну нирками. Пізніше виявилось, що аналіз і синтез ринків добре застосовується для розуміння роботи таких екосистем, як Amazon, Uber, Airbnb та ін. Кожен з них створив свій ринок. У лекції йтиметься про алгоритми парування, їх застосування до конкретних кейсів, а також розглядатимуться основні проблеми створення ринків.

Початок семінару о 18:00 за адресою: м. Київ, вул. Володимирська, 45-а (Київський будинок учених НАН України).

Керівник семінару – старший науковий співробітник відділу математичного моделювання морських і річкових систем Інституту проблем математичних машин та систем НАН України кандидат фізико-математичних наук К. Терлецька (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 31.01).

Наукові видання НАН України

На основі досліджень за бюджетною програмою «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень» науковці Інституту економіки природокористування та сталого розвитку (ІЕПСР) НАН України під керівництвом директора академіка НААН України М. Хвесика підготували науково-аналітичні матеріали, у яких визначили фінансово-економічні важелі й інструменти механізму капіталізації природних ресурсів та їх перетворення на повноцінні активи на муніципальному рівні, а також розкрили можливості застосування об'єднаними територіальними громадами сучасних фінансово-економічних складових зазначеного механізму – фіскальних і дивестиційних інструментів, договорів концесій, спільного проектного фінансування.

Зазначені матеріали підготовлено у вигляді окремого видання, яке стане в нагоді керівникам територіальних громад, громадським лідерам, представникам місцевого бізнесу, управлінцям, науковцям, а також усім, хто цікавиться проблемами економіки природокористування, сталого розвитку й децентралізації управління господарством (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 30.01).

Діяльність науково-дослідних установ

У 2021 р. свій 225-річний ювілей відзначатиме Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України. Про історію та сьогодення цієї перлини й окраси нашої країни, а також про плани з розвитку парку газеті «Україна молода» (№ 123, 13 листопада 2018 р.) розповіли директор цієї академічної установи член-кореспондент НАН України І. Косенко й інші співробітники.

«Софіївка» – вічний пам'ятник кохання та безсмертній гармонії. І хто побував тут, це зрозуміє... А відвідують нас сотні туристів щоденно – не лише з України, а й з різних куточків світу. <...> Архітектура унікального дендропарку базується на давньогрецькій і давньоримській міфології. «Софіївка» ніби живе разом з міфічними героями, які відображені в статуях,

композиціях парку. Нами багато зроблено, щоб відновити назви і події міфологічні, які з плином століть були втрачені і зараз повертаються у “Софіївку”. <...> Краса парку чарує відвідувачів, облагороджує, виховує», – запевняє І. Косенко.

«Софіївка» – парк-пам’ятка, яка має багату й непросту історію. Сьогодні на її території зростають близько 3 тис. 200 видів рослин. Ці дерева походять з усіх куточків світу. У парку також мешкають 76 видів птахів. Царство флори доповнюють водоспади й водограї, а прикрашають численні архітектурні споруди та скульптури. Свого часу про «Софіївку» говорили, що вона не поступається французькому Версалю.

Проте були в історії парку й дуже непрості сторінки. «У тому олімпійському [1980 р.] році планувався приїзд до парку багатьох зарубіжних гостей. А навесні сталося жахливе стихійне лихо... 1 квітня 1980 р. на засіданні Президії АН УРСР мене затвердили директором “Софіївки”, а вже в ніч із 3 на 4 квітня паводок розмив земляну греблю Красноставського водоймища і вся його маса у вигляді селевого потоку з велетенськими уламками криги ринула течією р. Кам’янка в долину, де розташовані головні об’єкти і найцінніші насадження парку. Замість прекрасного історичного дендропарку була величезна руїна, – розповідає І. Косенко. – Парк рятувало все місто: наш колектив, робітники і службовці, працівники дитячих садків, старшокласники, учні ПТУ і солдати. До Олімпіади ми вже приймали гостей».

«До катастрофи 1980 р. у нас не було науковців. Сьогодні ж “Софіївка” має статус науково-дослідного інституту НАН України, який вона отримала з нагоди 55-річчя перебування в Академії наук. Зараз у нас два доктори наук, два професори і 19 кандидатів наук. Інститут став осередком розвитку наукової думки, запровадження нових підходів і тенденцій у геоботаніці, біотехнології та ландшафтному будівництві. <...> Ретельно зберігаючи дендропарк ще тих, давніх, часів, ми фактично створили і рівний за площею новий парк», – продовжує вчений і зауважує, що в рік свого великого ювілею «Софіївка» розпочала оновлення. Планується відновити алею головної – історичної – частини парку, облаштувати Японський сад, побудувати фрагменти регулярного парку типу Версальського і багато іншого.

Докладніше про це дізнавайтеся з повного тексту статті за посиланням: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/3383/188/127982> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 30.01*).

Астрономічна наука

Молодий учений-астрофізик, науковий співробітник відділу позагалактичної астрономії та астроінформатики Головної астрономічної обсерваторії НАН України кандидат фізико-математичних наук А. Василенко 21 січня 2019 р. виступив у Києві з

науково-популярною лекцією «Колонізація Місяця: реальність та проблеми». Захід відвідали та поспілкувалися з лектором і журналісти щоденної всеукраїнської газети «День». За підсумками цього у свіжому виданні (№ 13–14 2019 р.) вийшла стаття.

«Місяць – це ресурсна база, дослідний полігон для перевірки відпрацьованих на Землі космічних технологій. Зворотний бік нашого супутника є вдалим місцем для розміщення телескопів ультрафіолетового діапазону або ж радіотелескопів, особливо довгого діапазону хвиль, адже земна іоносфера заважає прийому таких радіохвиль, до того ж на Місяці ми позбуваємось “фону” численних земних радіопередавачів. Також Місяць можна використовувати як величезну сонячну батарею. Таким чином, ряд виключно астрофізичних питань найкраще ми можемо дослідити саме на нашому супутнику. Висновок один: нам потрібно летіти до Місяця, бо це розвиток людини», – переконаний А. Василенко.

Він також звернув увагу слухачів лекції на проблеми, з якими земляни можуть стикнутися при облаштуванні місячної бази. «Перша проблема при будівництві місячної бази – сонячна радіація, заряджені частинки сонячного вітру. Місяць не має магнітного поля, відповідно, нам треба захищатися від радіації. Перший варіант – створити штучне магнітне поле, але поки це далекі футуристичні плани, у настільки великих масштабах це важко. Другий варіант – “закопатися” під поверхню або побудувати товсте укриття, щоб воно поглинало заряджені частинки.

Друга проблема – метеорити. По суті відсутня атмосфера, тому немає динамічного спротиву для розігрівання і руйнування метеориту як на Землі.

Труднощів додають перепади температури. У скафандрах астронавтів велике місце займала система терморегуляції, де циркулювала вода, а на поверхні вони були гарячі.

Ще астронавти жалілися, що оскільки реголіт дрібний, він забиває усі можливі щілини. Починаючи з “Аполлону-11”, астронавти спали, не знімаючи скафандрів, а в наступних місіях у місячних модулях були наявні навіть спеціальні порохотяги для чистки скафандрів. Річ у тому, що коли астронавти не відчищали скафандр, реголіт починав літати по всьому місячному модулю, що призводило до значного дискомфорту при диханні. Астронавти починали кашляти, з’являлися проблеми з легенями», – зазначив учений.

Більше про єдиний природний супутник нашої планети та перспективи людства колонізувати його читайте в повній версії за посиланням: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/nashe-misce-na-misyaci> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 29.01).

Здобутки української археології

Улітку 2018 р. археологи академії повернулися до дослідження унікального Більського городища, що на Полтавщині. Це – велетенське укріплення, що має площу понад 4 тис. 020 га та вали завдовжки близько 35 км. У Європі інших пам'яток такого масштабу немає. Попри понад сторічні дослідження Більськ приховує в собі ще чимало таємниць. У минулі роки завдяки зусиллям учасників Більської археологічної експедиції Інституту археології НАН України, яку нині очолює старший науковий співробітник відділу археології раннього залізного віку Інституту археології НАН України кандидат історичних наук Д. Гречко, було встановлено, що весь комплекс споруджувався у стислі терміни (упродовж одного-двох років) орієнтовно в середині VI ст. до н. е. Однією із загадок залишався період існування городища у V–IV ст. до н. е., коли регіон розвивався в межах північнопричорноморської Скіфії. Під час польового сезону 2018 р. науковці мали на меті з'ясувати, чи застигло Більське городище у своїх первинних формах у цей час.

На початку XX ст. археолог В. Городцов відзначив наявність залишків валу всередині городища. Досі вчені не були схильні вважати його насипаним у ранньому залізному віці та припускали, що це рештки межового валу між Московською державою та Річчю Посполитою.

Сучасні дослідження валу дають підстави стверджувати, що його було створено у V ст. до н. е. – на відображення істотних змін, які відбувалися в період припинення життя на території Західного укріплення, поселеннях в урочищах Царина Могила і Лісовий Кут. Розкопки 2018 р. показали, що плато зі Східним укріпленням виокремлювалося з решти території Великого Більського городища «південним» валом. Основним місцем проживання осілого населення стало Східне укріплення, що пережило розквіт у наступному столітті. Таким чином, археологам вдалося зовсім інакше поглянути на історію городища, яке саме в той час, хоча й зменшилося в розмірах, але набуло деяких рис міста (ідеться про елементи планування, значний за площею дерев'яний храм, ремісничий квартал і некрополі, розташовані за стінами).

Проте учасники експедиції не зупинилися на досягнутому й дослідили також кургани в південній частині Більського городища (група Б). Тамтешній некрополь було створено саме після виокремлення цієї частини городища з житлового простору вищеописаним валом і перетворено на частину «міста мертвих». Дослідження як попередніх років, так і 2018 р. вказують на те, що в цьому місці ховали осіб з високим соціальним статусом – воїнів та членів їхніх родин. Особливо прикметною серед поховань є могила важкоозброєного воїна в залізному захисному обладунку: у ній учені знайшли гончарний глечик з Херсонесу Таврійського (сучасне м. Севастополь, Автономна Республіка Крим). Ця знахідка – унікальна для всього лісостепу.

І навіть після цих робіт найголовніше відкриття було у вчених ще попереду. Упродовж тривалого часу на території Дніпровського лісостепоного Лівобережжя не було відомо ґрунтових (без курганів) могильників цього часу – питання про те, де ховали своїх померлих звичайні землероби, залишалося відкритим. Починаючи розкопки на Барвінковій Горі (відкритій галявині за зовнішнім валом городища з чудовою панорамою на заплаву р. Ворскла), археологи й не сподівалися віднайти щось незвичне. І були здивовані, коли замість плями господарчої ями побачили череп людини. Після того як студенти, які брали участь у польових дослідженнях неподалік, повідомили про відкриття решток ще одного свідка повсякденного життя Більська у V–IV ст. до н. е., дослідники зрозуміли, що таки натрапили на залишки некрополя пересічного населення Східного укріплення. Цей об'єкт розташовується за 100 м на північ. Під час розкопок виявилось, зокрема, що дітям і жінкам в останній шлях клали скромний інвентар – наконечник стріли, намисто, залізні браслети, бронзові скроневі кільця, пряслице.

Важливу інформацію про природні умови, у яких місцеве населення створило південний вал і ховало своїх померлих у курганах групи Б та на Барвінковій Горі, археологи отримали завдяки тісній співпраці з колегами з Інституту географії НАН України: палеоґрунтознавчі дослідження тут проводив науковий співробітник відділу геоморфології та палеогеографії цієї академічної установи кандидат географічних наук А. Кушнір. Результат його роботи – нові дані про природні умови проживання людини в скіфській час. Вони свідчать про те, що на той час на території Більського городища переважали чорноземоподібні ґрунти, а на момент утворення досліджуваних археологічних пам'яток панівними природними умовами були лісостепові, з активним промивним режимом.

У цілому, польовий сезон 2018 р. дав змогу учасникам Більської археологічної експедиції Інституту археології НАН України істотно доповнити знання про розвиток Більського городища в останній період його існування. Ученим приємно, що їхні дослідження привернули пильну увагу місцевого населення та ЗМІ. Це додало їм упевненості в правильності обраного шляху. Шляху збереження, вивчення й популяризації вітчизняної культурної спадщини. Дослідження цього феноменального комплексу планується продовжити у польовому сезоні 2019 р. (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 29.01*).

Результати геологічних розвідок

На сторінках свіжого номера міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (вип. № 3, 26 січня – 1 лютого 2019 р.) вийшла стаття, підготовлена колективом українських учених, серед яких директор Інституту геологічних наук НАН України академік П. Гожик і головний науковий співробітник цієї ж установи

академік О. Лукін, під назвою «Нова теорія про відновлюваність, невичерпність і екологічність глибинних нафтогазових ресурсів».

На початку публікації зазначається, що донедавна беззаперечно панувала думка про те, що нафта й газ є вичерпними енергетичними ресурсами, а їхній видобуток створює екологічну небезпеку. Це істотно стримувало розвиток нафтогазової справи.

Проте останнім часом з'явилися переконливі докази, які змінюють уявлення про походження й міграцію вуглеводнів, кардинально переорієнтовують ставлення до вуглеводних покладів як до поновних, невичерпних джерел енергії, інтенсифікація й оптимізація видобутку яких дає можливість розв'язати важливі соціально-економічні та глобальні екологічні проблеми людства.

Колектив у складі провідних українських науковців провів дослідження, за результатами яких розроблено пропозиції нових підходів до теорії нафтогазоутворення та врахування їх в оцінці ресурсів нафти й газу та при розробленні їхніх родовищ. Ці пропозиції ґрунтуються на принципах відновлюваності покладів, ощадливого видобутку, збалансованого з темпами регенерації, керування процесом вилучення вуглеводнів, безперервного всеохопного моніторингу і фундаментальних досліджень.

Було також розроблено пропозиції щодо подальшого системного вивчення явища відновлення покладів вуглеводнів у нафтогазоносних регіонах України відповідно до тенденції досліджень цієї проблематики в передових країнах світу.

З метою наукового обґрунтування теорії відновлення нафтогазових покладів, обговорення стратегії формування та реалізації концепції ефективного освоєння відновлюваних глибинних нафтогазових ресурсів, а також опрацювання механізмів істотного впливу нових поглядів і розуміння глобальних процесів, що відбуваються в надрах Землі, на науковий світогляд суспільства та визначення його ролі у формуванні й реалізації державної політики у сферах енергетики та надрокористування 20 грудня 2018 р. в Інституті геологічних наук Національної академії наук України відбувся круглий стіл на тему: «Формування та реалізація Концепції ефективного освоєння відновлювальних глибинних нафтогазових ресурсів». У засіданні круглого столу взяли участь представники профільної академічної, галузевої та університетської науки, нафтогазових компаній, відомств, підприємств і громадських організацій.

У результаті ретельного та тривалого обговорення, до якого долучилися академіки НАН України, Академії технологічних наук України (АТНУ), Української нафтогазової академії (УНГА), доктори й кандидати геологічних, технічних і фізико-математичних наук, а також провідні фахівці нафтогазової галузі, одностайно було визнано теорію природного відновлювання нафтогазових ресурсів за рахунок глибинної дегазації Землі науково обґрунтованою та практично підтвердженою.

Крім того, учені рекомендували враховувати запропоновану концепцію ефективного освоєння відновлюваних глибинних нафтогазових ресурсів при формуванні та реалізації державної політики.

Докладно читайте в повному тексті публікації за посиланням: https://dt.ua/energy_market/nova-teoriya-pro-vidnovlyuvanist-nevicherpnist-i-ekologichnist-glibinnih-naftogazovih-resursiv-300704_.html (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 31.01).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

С. Горова, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Глобалізм та інформатизація в розвитку світоглядних орієнтирів сучасності

Ще на початку минулого століття В. Вернадський, розглядаючи закономірності суспільного розвитку, зазначав, що «збільшення вселенськості, спаяності всіх людських суспільств безперервно зростає і стає помітним останнім часом майже щорічно.

Наукова думка, єдина для всіх, і та ж наукова методика, єдина для всіх, нині охопила все людство, розповсюдилася по всій біосфері, перетворюючи її в ноосферу» [1, с. 82]¹.

Тенденція до вселенськості, у нинішній термінології – до глобалізації, у розвитку складових сучасної цивілізації, зафіксована вченим на початку минулого століття, набула особливої динаміки у своєму розвитку в передових країнах Заходу в 1950–1960-ті роки з розвитком електронних інформаційних технологій. Вона дедалі більш відчутно впливає на економічне, політичне, культурне життя й базується на різкому зростанні виробництва інформації, розвитку науки, комунікаційної революції. Усе це об'єктивно сприяє прогресу людства, оскільки забезпечує підвищення ефективності використання інформаційних ресурсів, необхідних для розвитку. Більш гнучка й динамічна система комунікацій на основі розвитку електронних інформаційних технологій уперше набуває значення всеохоплюючого інструмента впливу на всі регіони світу.

Це є особливо важливим, оскільки саме інформаційний ресурс у період динамічних глобальних перетворень стає найважливішим для людства і є його основним аргументом перед викликами сучасності, перспективним фактором подальшого суспільного розвитку. Удосконалена таким чином внутрішньосуспільна інформаційна оснащеність сприяє поліпшенню координації, більш ефективному використанню й розвитку соціальної структури суспільства для вирішення і глобальних завдань, і місцевого розвитку. У результаті, на сьогодні суспільство в глобальному вимірі і всі

¹ Вернадский В. И. Научная мысль как планетарное явление. М. : Наука, 1991. С. 82.

його крупні складові (держави, нації, наднаціональні союзи тощо) перетворюються в складні динамічні соціальні системи з мережею нових, електронних вертикальних та горизонтальних комунікацій між собою. Енергетичний рівень цих зв'язків, їхня дієвість характеризуються зростаючими обсягами інформаційних обмінів. Постійне зростання важливості інформаційних обмінів стало підставою для визначення сучасного постіндустріального етапу розвитку суспільства як інформаційного, а безпосередньо інформацію вважати основною рушійною силою подальшої інтеграції та розвитку суспільства. З розвитком відповідних технологій, витісненням аналогових у системі інформаційних обмінів цифровими цей етап постіндустріального (післяіндустріального) розвитку частіше стали називати цифровим.

Глобалізація, пов'язана з розвитком інформаційних процесів, насамперед електронних у масштабах усього світу, сприяє прискоренню соціальної трансформації, вивільненню творчого потенціалу дедалі більшої кількості людей для високопродуктивної праці, її інтелектуалізації, вибору оптимальних способів змін чи створення нових її технологічних варіантів, «придає особливого значення росту науки, вибуху наукової творчості, що спостерігається на сьогодні» [1, с. 82]. Процеси глобалізації, охоплюючи весь світ, включаючи у свій обіг усі аспекти суспільного життя (економічної, політичної діяльності, культури, освіти тощо), за своєю природою, внутрішньою суттю не можуть залишити насильно чи навіть за власною ініціативою відгородженими країни, якісь певні складові в соціальній структурі суспільства, навіть окремих людей від своїх впливів. При цьому такі глобальні інформаційні процеси дають шанс країнам, націям, що не входять до «золотого мільярда» сприйняти виклики, правила гри, диктовані глобалізмом, і на оновлюваній технологічній базі ввійти до світового співтовариства достойними партнерами.

При цьому «було б черговою помилкою вважати позитивні впливи глобалізації подарунком долі. Відкриваючи шлях до реалізації певних шансів для економічного зростання на базі насамперед технічного переоснащення, глобалізація спричиняє також нові суспільні протистояння і суперечності вже на інших рівнях суспільних взаємовідносин, що не обіцяє легкості при їх вирішенні»²[2].

Розвиток глобальних впливів на основі розвитку електронних інформаційних технологій актуалізував прояв двох діаметрально протилежних процесів у сучасному суспільному розвитку: можливості загальної культурної уніфікації, що, у кінцевому підсумку, є згубним варіантом для розвитку цивілізації, і альтернативного варіанта – можливості багатонаціонального розвитку з використанням потенціалу творчих можливостей кожної нації. У зв'язку з цим М. Моїсєєв справедливо зауважував, що, «подібно до генетичного різноманіття, різноманіття

² Горовий В. М. Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2015.

національне – це захист популяції HOMO SAPIENS від випадкових мінливостей долі» [3, с. 240]³. Продовжуючи цю думку, Е. Тоффлер (Alvin Toffler) зауважує, що «нові засоби масової комунікації збільшили кількість інформації і відеоматеріалів здалеку. Під впливом цих змін місцеві інтереси відступали. При цьому національна свідомість просипалася» [4, с. 78]⁴. Така точка зору підтверджується в наш час проявом національних рухів у багатьох, у тому числі і європейських, країн, у спротиві глобальній культурній уніфікації.

Розвиток інформаційного суспільства формує також новий світогляд, якісно відмінний від минулого. Е. Тоффлер називає його «глибоко місцевим і водночас глобальним». Він говорить про те, що «скрізь ми заходимо нове зосередження уваги на “спільноті” та “сусідстві”, на локальній політиці та локальних зв'язках, і це в той же час, коли велика кількість людей – часто тих самих, які найбільш місцево орієнтовані – цікавиться глобальними питаннями» [4, с. 266]⁵.

На рівні кожної соціалізованої особи проявляються суперечності, пов'язані із змінами у світоглядних орієнтирах сучасної людини, у сукупності узагальнених уявлень людини про себе, світ, свої взаємини зі світом, про своє місце у світі та своє життєве призначення. У цьому випадку йдеться саме про той світ, у якому живе конкретна людина і який ми можемо назвати світом людини. Цей світогляд формується та розвивається під постійним впливом двох основних джерел: аналітичного й життєво-практичного.

До першого, аналітичного, при цьому належать уявлення про знання, навички, правила співіснування, культурні орієнтири та інші прийняті й схвалені людською спільністю, до якої відносить себе індивід і які є орієнтирами для його перебування в цій спільності. В умовах активізації глобальних процесів на основі електронних інформаційних технологій нове знання про світ, принципи й технології розвитку соціальних структур у ньому проявляється для основної маси членів суспільства через засвоєння соціальними структурами. Схвалення соціальною структурою є орієнтиром для сприйняття цих світоглядних орієнтирів членами певної людської спільності. Цей соціальний механізм забезпечує те, що М. Вебер називав «сутнісною раціональністю», тобто рухом до раціональних цінностей і раціональних цілей, що досягаються за допомогою колективних і розумних дій» [5, с. 6–7]⁶.

Життєво-практичне джерело формує світоглядні орієнтири, пов'язані з практичною діяльністю, індивідуальним життєвим досвідом людини. Це джерело порівняно з першим, що спирається на засвоєння потрібних для

³ Моисеев Н. Н. Человек и ноосфера. М. : Мол. гвардия, 1990. С. 240.

⁴ Тоффлер Е. Третья хвиля / пер. з англ. А. Евса. Київ : Вид. дім «Всесвіт», 2000. С. 78.

⁵ Тоффлер Е. Третья хвиля / пер. з англ. А. Евса. Київ : Вид. дім «Всесвіт», 2000. С. 266.

⁶ Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI века / пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. М. : Логос, 2003. С. 6–7.

соціального розвитку даних науки, на технічний прогрес, є більш консервативним. І ця консервативність залежить від рівня розвитку людини, рівня засвоєння нею прогресивних факторів розвитку суспільства. Вона базується на свідомості тієї частини сучасного суспільства, яка має обмежену кількість соціальних зв'язків, обмежена у своїх інтересах найпростішою ручною працею – тому відстає в динамічних процесах розвитку інформаційного суспільства. Наприклад, сапаючи на городі, деякі люди, не включені в сучасні інформаційні потоки, сьогодні ще відчують серйозні проблеми в розумінні змісту глобалізаційних процесів і тим більше їхнє значення для сучасності, для конкретної особистості.

У розвитку світоглядних процесів сучасності важливим є також уявлення про значення інформатизації [6]⁷ як ефективного інструмента освоєння членами суспільства інформаційних технологій сучасності, входження у світ глобалізованої дійсності. Процес інформатизації забезпечує доступ членів суспільства до системи ресурсів глобального інформаційного простору, до національних інформаційних ресурсів, що сприяє розвитку уявлень про загальні тенденції розвитку нового глобалізованого суспільства, підвищенню культурно-інформаційного рівня людей до рівня вимог цього суспільства, ефективне функціонування людини в ньому. Разом з тим процес інформатизації сприяє можливостям самореалізації члена суспільства в сучасному інформаційному просторі, прояву творчих здібностей, у підсумку сприяє піднесенню творчого потенціалу суспільства. Таким чином, інформатизація виступає як соціальний інструмент донесення до свідомості наших сучасників уявлень про розвиток глобальних процесів на етапі інформаційного суспільства.

У зв'язку з цим важливим завданням бібліотечних установ на етапі входження нашого суспільства в інформаційний етап розвитку є саме вдосконалення роботи, спрямованої на осучаснення світоглядних орієнтирів членів суспільства, і особливо тієї їхньої частини, яка відстає від темпів сучасного розвитку, не включена в загальносуспільні процеси розвитку.

Електронні технології дають можливості для практичного безмежного розширення соціальних зв'язків користувачів. Бібліотеки набувають можливостей і поступово входять у процес реалізації інформаційного супроводу таких зв'язків. «Бібліотеки нині усвідомили себе навігаторами в необмеженому масиві інформації (навіть при відсутності інколи необхідної матеріально-технічної бази), що вигідно вирізняє їх серед інших комунікативних структур. У бібліотечній свідомості ідея доступу до інформації починає переважати над ідеєю володіння нею», – зауважує стосовно цього процесу Т. Кузнецова [7]⁸. Вона ж додає важливе уточнення

⁷ Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР / Відом. Верховної Ради України. 1998. № 27–28.

⁸ Кузнецова Т. Я. Инновационные процессы в библиотечном деле и непрерывное профессиональное образование: пути и формы интеграции. URL: <http://Vgunb.ru./links/master/scod/doc./01/KusnesovaL.htm>.

про те, що інформаційна функція сучасної бібліотеки набуває також і «ресурсно-оцінюючого і ресурсно-орієнтуючого характеру».

Практика реалізації інформаційної функції бібліотек у процесі дедалі тіснішого співробітництва з управлінськими, політичними, економічними структурами, науковими центрами сьогодні дає підстави для висновку про поступову трансформацію цієї функції в інформаційно-аналітичну. У цьому випадку йдеться не лише про згадуваний вище ресурсно-оцінюючий і ресурсно-орієнтований характер діяльності. Хоча і він дедалі більшою мірою припускає аналітичні підходи, пов'язані з наданням послуг користувачам. Практика свідчить, що в середовищі користувачів сучасних бібліотек зростає також попит на власне аналітичну, інформаційно-аналітичну продукцію бібліотек. Вона допомагає сучасному користувачу в орієнтації в нових зростаючих масивах інформації, у використанні цих орієнтирів у процесі вирішення практичних завдань сучасності.

Список використаних джерел

1. *Вернадский В. И.* Научная мысль как планетарное явление / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 1991. – 271 с.
2. *Горовий В. М.* Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації : монографія / В. М. Горовий ; [відп. ред. О. С. Онищенко] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – 330 с.
3. *Моисеев Н. Н.* Человек и ноосфера / Н. Н. Моисеев. – М. : Мол. гвардия, 1990. – 351 с.
4. *Тоффлер Е.* Третья хвиля / Е. Тоффлер ; пер. з англ. А. Евса. – Київ : Вид. дім «Всесвіт», 2000. – 480 с.
5. *Валлерстайн И.* Конец знакомого мира: Социология XXI века / И. Валлерстайн ; пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Логос, 2003. – 355 с.
6. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР // Відом. Верховної Ради України. – 1998. – № 27–28.
7. *Кузнецова Т. Я.* Инновационные процессы в библиотечном деле и непрерывное профессиональное образование: пути и формы интеграции [Электронный ресурс] / Т. Я. Кузнецова. – Режим доступа: <http://Vgunb.ru./links/master/scod/doc./01/KusnesovaL.htm>. – Загл. с экрана.

До уваги держслужбовця

А. Головащук, мол. наук. співр. НБУВ

Нові надходження біобібліографічних покажчиків до фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського

1. Михайло Бабидорич: життя в журналістиці : бібліогр. покажч. : до 95-річчя від дня народж. / Департамент культури Закарпат. облдержадмін., Комун. закл. «Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка» Закарпат. облради ; уклад.: М. Б. Бадида, І. В. Когутич. – Ужгород : ТІМРАНІ, 2018. – 152 с. : фот. – (Закарпатська публіцистика в іменах: бібліографія).

Бібліографічний покажчик, приурочений 95-річчю від дня народження патріарха закарпатської журналістики, яскравого публіциста М. Бабидорича. У виданні відображено життя та творчість журналіста, який 53 роки працював у газеті «Закарпатська правда», де пройшов шлях від кореспондента, завідувача відділу, відповідального секретаря до заступника редактора. Школа юного журналіста, яку він започаткував у газеті, подарувала плеяду справжніх талантів, серед яких одним з найяскравіших став колишній газетяр, а нині відомий письменник, театрал О. Гаврош. За серію статей, опублікованих у «Закарпатській правді», які лягли в основу книжки «Маски й обличчя», М. Бабидорич отримав премію ім. Я. Галана.

Видання розраховано на бібліотечних працівників, журналістів, дослідників і шанувальників історії краю.

Шифр зберігання НБУВ: Ва823829

Шифр зберігання ВНБІ: д Б12

2. Бажанов Марко Ігорович : біогр. і бібліогр. довід. : до 95-річчя від дня народж. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; уклад.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко, О. В. Харитоновна [та ін.]. – Харків : Право, 2017. – 56, [35] с. : іл. – (Харківська школа кримінального права).

Довідник підготовлено до 95-річчя від дня народження відомого вченого-криміналіста доктора юридичних наук, професора, академіка Національної академії правових наук України, заслуженого діяча науки і техніки України, заслуженого професора Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого М. Бажанова (30 грудня 1922 р. – 28 жовтня 2001 р.).

Діапазон наукових інтересів М. Бажанова був надзвичайно широким. Активно працюючи в науці кримінального процесу, учений глибоко досліджував і проблеми матеріального кримінального права. Уже в середині 1950-х років ним були опубліковані перші праці з кримінального права, у яких розглядалися питання кримінальної відповідальності за крадіжку, розбій і хуліганство.

Неоціненним є внесок М. І. Бажанова в розвиток вчення про покарання. Багато уваги вчений приділяв і проблемам кримінально-правової охорони особистості від злочинних посягань.

Бібліографічний довідник містить біографічні відомості про життєвий і творчий шлях М. Бажанова, бібліографію його наукових праць, переліки

дисертаційних робіт, а також перелік публікацій про життя, наукову та педагогічну діяльність ученого.

Шифр зберігання НБУВ: ВА824895

Шифр зберігання ВНБІ: д Б16

3. Роман Іванович Байцар : біобібліогр. покажч. : до 70-річчя від дня народж. / Нац. ун-т «Львів. політехніка», Наук.-техн. б-ка ; уклад.: Г. М. Щитинська, А. В. Ржеуський. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2017. – 114, [16] с. : іл. – (Біобібліографія вчених Львівської політехніки ; вип. 59).

Р. Байцар – доктор технічних наук, професор кафедри метрології, стандартизації та сертифікації Національного університету «Львівська політехніка», учений у галузі електронної техніки, метрології, стандартизації та сертифікації.

Наукові дослідження Р. Байцара супроводжуються активною винахідницькою діяльністю. Основний напрям – методологічні та технологічні проблеми точних вимірювань, розроблення напівпровідникових мікросенсорів, працездатних у складних умовах експлуатації. Особливо важливими були дослідження, що виконувалися за конкурсним проектом Держкомітету України з питань науки і технології «Розробка основ технології одержання мікрокристалів Si–Ge з газової фази для створення на їх основі частотних сенсорів з підвищеними метрологічними характеристиками».

У творчому доробку вченого понад 430 опублікованих праць, зокрема 26 винаходів, 30 методичних розробок, чотири навчальні посібники.

Видання підготував колектив Науково-технічної бібліотеки університету до 70-річчя від дня народження Р. Байцара у співпраці з ювіляром.

Шифр зберігання НБУВ: Ва821222

Шифр зберігання ВНБІ: д Б18

4. Вячеслав Іванович Борисов : до 75-річчя від дня народж. та 45-річчя наук.-пед. і громад. діяльності / Нац. акад. прав. наук України ; упоряд.: В. С. Батиргареєва, Д. П. Євтеєва, Г. С. Крайник. – Харків : Право, 2018. – 111, [1] с. : фот. кольор. – (Біографія і бібліографія вчених-правознавців).

У виданні висвітлено життєвий шлях, науково-педагогічну і громадську діяльність відомого фахівця в галузі кримінального права, кримінології, кримінально-виконавчого права, соціології кримінального права та міжнародного кримінального права, доктора юридичних наук, професора, директора Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності ім. академіка В. Сташиса Національної академії правових наук, професора кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, заслуженого юриста України В. Борисова.

Академік В. Борисов є головним редактором збірника наукових праць «Питання боротьби зі злочинністю», заступником головного редактора електронного наукового видання «Вісник Асоціації кримінального права України», а також членом редакційних колегій ряду періодичних видань, серед яких «Вісник Національної академії правових наук України», «Право України», «Проблеми законності» та ін.

Плідна наукова діяльність професора В. Борисова, його фундаментальні знання в галузі права відображено у близько 450 наукових працях, зокрема монографіях, підручниках, навчальних посібниках, науково-практичних коментарях, що є свідченням значного внеску в розвиток вітчизняної юридичної науки.

У яскравій палітрі гармонійної особистості В. Борисова важливе місце посідають його захоплення, найпомітнішими серед яких є прихильність до мистецтва, поезії, історії України.

Шифр зберігання НБУВ: Ао174610

Шифр зберігання ВНБІ: д Б82

5. Ярослав Ганіткевич : бібліогр. покажч. / авт. вступ. ст.: З. Служинська, В. Дяків ; уклад.: З. Служинська, Г. Беявська ; наук. ред. М. Сахелашвілі. – Львів : ПАІС, 2018. – 103 с.

У 2017 р. видатному сучаснику Я. Ганіткевичу виповнилося 88 років від дня народження та 63 роки науково-педагогічної діяльності. Я. Ганіткевич – доктор медичних наук, видатний український учений у галузі біотехнології, біомінералогії, в останню чверть століття – один з провідних істориків медицини, дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка (далі – НТШ), почесний член Українського лікарського товариства, лауреат премії ім. І. Огієнка.

У роки незалежності України Я. Ганіткевич став одним з ініціаторів відродження Наукового товариства ім. Т. Шевченка, був першим головою Лікарської комісії НТШ, відновив видання «Лікарського збірника», започатковане Є. Озеркевичем у 1898 р., на сторінках якого він активно пропагував повернення до українських національних традицій у медицині, публікував матеріали про медичні організації в УНР, про лікарів української діаспори. Я. Ганіткевич багато сил доклав для виходу у світ тритомного енциклопедичного довідника П. Пундія і Я. Ганіткевича «Українські лікарі», у якому, крім загальної редакції і вступних статей, він виступає автором багатьох статей про відомих і репресованих українських лікарів.

Науковий доробок професора Я. Ганіткевича становить понад 500 праць з історії медицини, фізіології людини та тварин. З них 16 монографій, вісім брошур, понад 200 статей і 215 публікацій у збірниках, журналах і газетах.

Шифр зберігання НБУВ: Ва821432

Шифр зберігання ВНБІ: д Г19

6. Глінка Костянтин Дмитрович : до 150-річчя від дня народж. видат. вченого-грунтознавця К. Д. Глінки (1867–1927) : біобібліогр. покажч. / Харків. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва, Фундам. б-ка ; уклад.: О. Д. Кандаурова, І. П. Жидких, О. І. Артюхова. – Харків, 2018. – 28 с. : іл. – (Педагоги-вчені ХНАУ).

Біобібліографічний покажчик присвячено 150-річчю від дня народження видатного вченого-грунтознавця К. Глінки. У покажчику представлено наукову спадщину вченого, яка зберігається в цінному книжковому фонді Фундаментальної бібліотеки ХНАУ ім. В. В. Докучаєва, а також подано видання про видатного науковця.

Із самого початку своєї наукової діяльності К. Глінка паралельно з грунтознавчими дослідженнями проводив геологічні та мінералогічні роботи. Уже після захисту магістерської дисертації «Глауконит» (1896) у віці 28 років він широко відомий у наукових колах як мінералог.

Учений-грунтознавець проводив дослідження ґрунтів паралельно з геохімічними й мінералогічними. Вони охоплюють широке коло питань фізичної географії та ґрунтового вивітрювання. Професор вніс багато нового в розуміння закономірностей географічного розподілу ґрунтів, генезису, солонцевого процесу, підзолоутворення й утворення бурих напівпустельних ґрунтів.

Шифр зберігання НБУВ: Р134307

Шифр зберігання ВНБІ: д Г54

7. З вінка шани Олесеві Гончару : ретроспект. зб. бібліогр. вид. (2003–2018 рр.) : до 100-річчя від дня народж. / Департамент культури і туризму Полтав. облдержадмін., Полтав. обл. б-ка для юнацтва ім. О. Гончара ; упоряд. Н. М. Требіна ; ред. С. В. Сичова. – Полтава : АСМІ, 2018. – 123 с. : фот., іл. – Бібліогр. в кінці ст.

Відомий український письменник О. Гончар був депутатом Верховної Ради СРСР, УРСР, двічі лауреатом Державної (Сталінської) премії СРСР (1948, 1949), Державної премії УРСР ім. Т. Шевченка (1962). У 1959–1971 рр. – голова правління Союзу письменників України, лауреат Ленінської премії (1964), лауреат Державної премії СРСР (1982), Герой Соціалістичної Праці (1978), Герой України (2005, посмертно), кавалер десяти орденів, у тому числі двох бойових – Червоної Зірки і Слави третього ступеня, багатьох медалей.

У своїх творах О. Гончар віднаходив у людині сильне, поетичне, непокірне, бунтівливе, піднесене, красиве.

Пропонований збірник містить покажчики, розвідки, підготовлені до ювілеїв письменника за останні 15 років. У покажчику «Високих літ високий лет» зібрана література про життя і творчість письменника, наявна у фондах Полтавської обласної бібліотеки для юнацтва ім. О. Гончара. У трьох розвідках досліджено фронтову долю, духовність, світ почуттів у житті та творчості великого українця. У дайджесті-покажчику «І сам [Гончар]

продовжується в майбуття» йдеться про молодих письменників-полтавців – лауреатів Міжнародної українсько-німецької літературної премії його імені.

Шифр зберігання НБУВ: Ва822468

Шифр зберігання ВНБІ: д Г65

8. Гродзинський Моріц Маркович : біобібліографія : до 130-річчя від дня народж. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; уклад.: О. В. Капліна, О. І. Самофал. – Харків : Право, 2017. – 35, [2] с. : портр. – (Харківська школа кримінального процесуального права).

Бібліографія підготовлена до 130-річчя від дня народження відомого українського вченого, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки УРСР, основоположника харківської школи кримінального процесу М. Гродзинського.

Крім бібліографії, у виданні містяться автобіографічні дані вченого, у тому числі ті, що відновлено завдяки архівним даним, наводиться перелік дисертаційних досліджень, здійснених під науковим керівництвом М. Гродзинського, а також публікації, у яких згадується про життя, наукову й педагогічну діяльність ученого.

За роки професорської діяльності М. Гродзинський підготував 11 кандидатів юридичних наук. Серед його учнів: В. Познанський, М. Богатирьов, М. Бажанов, М. Діденко, Д. Постовий та ін.

Шифр зберігання НБУВ: Р133771

Шифр зберігання ВНБІ: д Г86

9. Багатогранність науково-педагогічного пошуку професора Світлани Трохимівни Золотухіної : біобібліогр. покажч. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; упоряд. О. І. Башкір ; за ред. Л. Д. Зеленської. – Харків : Іванченко І. С., 2018. – 43, [1] с.

Оцінка спадщини відомих постатей, які заклали фундамент національної педагогіки і ставали рушійною силою процесу розвитку суспільства, є сьогодні актуальною та затребуваною у зв'язку з необхідністю підготовки майбутніх учителів у контексті розбудови нової української школи.

Біобібліографічний покажчик присвячений знаному вченому, педагогу, очільнику історико-педагогічної наукової школи Слобожанщини, доктору педагогічних наук, професору, завідувачу кафедри загальної педагогіки й педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди С. Золотухіній.

Видання підготовлено до друку з нагоди 65-річчя від дня народження та 40-річчя науково-педагогічної діяльності вченої. Покажчик відображає її творчий доробок, інформує про досягнення професора в галузі освіти й педагогіки.

Шифр зберігання НБУВ: Р134379

Шифр зберігання ВНБІ: д З–81

10. Іваненко Валентин Васильович : біобібліогр. покажч. : до 70-річчя від дня народж. / Дніпров. нац. ун-т ім. Олеся Гончара ; уклад.: С. І. Світленко, В. Д. Мирончук, В. Ю. Медяник. – Дніпро : АРТ-ПРЕС, 2018. – 191, [2] с. : фот. кольор.

Покажчик присвячено відомому українському історику, доктору історичних наук, професору, заслуженому діячеві науки і техніки України, проректору, професору кафедри східноєвропейської історії Дніпровського національного університету ім. О. Гончара В. Іваненку.

Ім'я В. Іваненка як висококваліфікованого науковця, педагога й університетського менеджера широко відоме в Україні та за її межами. В. Іваненко – автор і співавтор близько 540 друкованих праць, серед яких численні монографії, збірники документів і матеріалів, підручники, навчальні та методичні посібники, науково-популярні брошури, наукові та публіцистичні статті. Вагомий доробок ученого в галузі соціально-політичної історії України ХХ ст., його багатогранна робота у сфері модернізації навчально-виховного процесу вищої школи отримали широке визнання.

Видання містить біографічні дані дослідника, а також хронологічний, алфавітний і видовий покажчики наукових, навчально-методичних, публіцистичних праць.

Шифр зберігання НБУВ: Ва821649

Шифр зберігання ВНБІ: д І–18

11. Віктор Федорович Іваницький (1881–1955). Життя, віддане книзі : [збірник] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; упоряд. і наук. ред. Г. І. Ковальчук ; редкол.: Л. А. Дубровіна (голова), Т. В. Добко, Г. І. Ковальчук [та ін.]. – Київ, 2018. – 310, [1] с. – Бібліогр.: с. 276–297. – До 100-річчя Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.

Збірник присвячено заступнику директора Всенародної бібліотеки України (нині – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського) у 1923–1933 рр., керівнику відділу Орієнталія та інших спеціалізованих відділів установи, видатному бібліотекознавцю, книгознавцю, сходознавцю В. Іваницькому (20.11.1881 – 26.02.1955).

В. Іваницький непересічна особистість, інформація про яку повертається до загалу фахівців лише останніми роками. До сьогодні В. Іваницький відомий обмеженому колу фахівців. Але ця постать неординарна та заслуговує на те, щоб його наукові здобутки знайшли належне місце в історіографії кількох наук, адже він був не лише блискучим знавцем Давнього Сходу, гебраїстом, а й бібліотекознавцем, книгознавцем, бібліографом, перекладачем.

Збірник складається зі статей про В. Іваницького, публікації архівних документів, зокрема автобіографій, спогадів, заяв щодо реабілітації, а також підготовлених ним бібліотечних інструкцій. Подано бібліографічний список праць ученого, література про нього, іменний покажчик.

Шифр зберігання НБУВ: Вс64650

Шифр зберігання ВНБІ: д І-19

12. Мирон Капраль : біобібліогр. покажч. / НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Львів. від-ня ; уклад., авт. вступ. ст. А. Фелонюк. – Львів : Манускрипт, 2018. – 98, [17] с. : фот.

У 2018 р. виповнилося 50 років від дня народження сучасного українського історика, археографа та джерелознавця, доктора історичних наук, професора, керівника Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України М. Капрала. Він знайомий в Україні та за кордоном як дослідник історії українських міст, передусім Львова, видавець історичних джерел, упорядник творчої спадщини М. Грушевського і Я. Дашкевича, організатор наукового життя.

У біобібліографічному покажчику висвітлено життєвий шлях і науковий доробок історика, зібрано та за тематично-хронологічним принципом укладено публікації вченого за 1991–2018 рр. Книга складається зі вступної статті та трьох розділів. У вступі висвітлено основні віхи біографії, фахові здобутки. Перший розділ містить найважливіші події життя та діяльності М. Капрала, систематизовані за хронологією. У другому розділі подається бібліографія творчого доробку вченого, насамперед друковані праці – окремі видання, статті та матеріали. Третій розділ «Допоміжні покажчики» включає алфавітний реєстр назв опублікованих праць, упорядкованих і редагованих видань, предметно-тематичний покажчик, вказівники імен і географічних назв, що фігурують у бібліографічних описах.

Шифр зберігання НБУВ: Ва822775

Шифр зберігання ВНБІ: д К20

13. Лідія Андріївна Лисиченко : біобібліографія / НАН України, Ін-т укр. мови ; упоряд. І. Є. Богданова, Т. Ю. Лисиченко ; авт. вступ. ст. С. І. Дорошенко, О. О. Маленко. – Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2018. – 103, [25] с. : фото. – (Біобібліографія вчених України).

Ювілейне видання містить інформацію про життєвий і науковий поступ доктора філологічних наук, професора Л. Лисиченко (Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди). У покажчику окреслено шляхи професійного становлення відомої української лінгвістики, презентовано напрями дослідницької діяльності Л. Лисиченко у просторі національного мовознавства, подано бібліографію наукових праць ученої.

Основну увагу приділено працям професора з питань лексико-семантичної системи української мови, мовної та концептуальної картин світу, діалектології, стилістики художнього тексту.

У виданні подано інформацію про наукове осмислення і вивчення Л. Лисиченко досвіду представників Харківської філологічної школи,

зокрема її лінгвістичної традиції, що має початок від середини ХІХ ст. і до сьогодні.

Шифр зберігання НБУВ: Ао274735

Шифр зберігання ВНБІ: д Л63

14. Володимир Мельниченко : біобібліографія / упоряд. В. Стеценка ; вступ. ст. С. Гальченка ; голов. ред. А. Мнишенко. – Київ : Либідь, 2018. – 182, [49] с. : іл.

У виданні представлено літературу про життя і діяльність В. Мельниченка – знаного вченого, доктора історичних наук, академіка Національної академії педагогічних наук України, заслуженого діяча науки України та водночас яскравого публіциста, письменника, одного з найкращих популяризаторів історичних знань, лауреата Національної премії України ім. Т. Шевченка, почесного академіка Національної академії мистецтв України, члена Національної спілки письменників України.

У документальній розповіді «Феномен Володимира Мельниченка» вперше повно розкрито непросту творчу долю історика, якого життя випробувало в різних суспільно-політичних ситуаціях. Під його керівництвом (2001–2015) Культурний центр України в Москві здобув статус національного і світове визнання. За точним висловом С. Гальченка, В. Мельниченко «давно тримає пальму першості в українознавчому дослідженні перебування Тараса Шевченка і Михайла Грушевського у Москві».

Шифр зберігання НБУВ: Ва822284

Шифр зберігання ВНБІ: д М48

15. Надія Іванівна Миронець : біобібліогр. покажч. / НАН України, Ін-т укр. археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського ; упоряд.: Ю. Середенко, Н. Казакова, Л. Кузьменко ; авт. вступ ст.: Г. Папакін, М. Жулинський. О. Гуржій [та ін.]. – Київ : Людмила, 2018. – 170, [VIII] с. : фот. – (Біобібліографія вчених України).

Покажчик охоплює понад 60-літню наукову, педагогічну та громадську діяльність відомого українського історика, доктора історичних наук, професора, заслуженого працівника народної освіти України, лауреата Міжнародної літературно-мистецької премії ім. О. Теліги та премії Ліги українських меценатів ім. Д. Нитченка, завідувача відділу Інституту української археології та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України (2001–2012) Н. Миронець.

З перших публікацій Н. Миронець простежується її кредо історика-джерелознавця – об'єктивний аналіз джерел і літератури. Праці вченої, присвячені українським політичним і громадським діячам, діячам культури та літератури, стали важливими складовими патріотичного й естетичного виховання молоді: вони увійшли до шкільних програм і бібліографічних посібників.

Численними науковими розвідками Н. Миронець сприяла введенню до наукового обігу творів політичних діячів, письменників і поетів. Також Н. Миронець займалася просвітницькою діяльністю, ініціювала видання творів маловідомих в Україні авторів і разом з громадськістю та державними структурами опікувалася встановленням меморіальних знаків українським митцям, як в Україні, так і поза її межами.

Шифр зберігання НБУВ: Ва824448

Шифр зберігання ВНБІ: д М64

16. Володимир Степанович Осадчук : біобібліогр. покажч. до 80-річчя від дня народж. / Вінниц. нац. техн. ун-т, Наук.-техн. б-ка ВНТУ ; уклад. Л. В. Квятківська. – Вінниця : ВНТУ, 2018. – 103 с. : іл. – (Вчені нашого університету).

Біобібліографічний покажчик підготовлено з нагоди 80-річчя від дня народження заслуженого діяча науки і техніки України, академіка Академії інженерних наук України, доктора технічних наук, професора кафедри радіотехніки Вінницького національного технічного університету В. Осадчука.

Покажчик відбиває основний науковий доробок ученого, висвітлює його багаторічну науково-педагогічну, винахідницьку та громадську діяльність.

Наукова робота професора В. Осадчука проводиться за напрямом досліджень фізичних процесів і явищ у напівпровідниках і напівпровідникових приладах у широкому діапазоні частот, а також розроблення на основі цих явищ нового класу мікро- та наноелектронних приладів. Результатом наукової та педагогічної діяльності В. Осадчука є понад 800 публікацій, серед яких 18 монографій і 12 навчальних посібників, 310 авторських свідоцтв, патентів України та Російської Федерації.

Шифр зберігання НБУВ: Ва821252

Шифр зберігання ВНБІ: д О–72

17. Галина Остапівна Партин : біобібліогр. покажч. / Нац. ун-т «Львів. політехніка», Наук.-техн. б-ка ; уклад. Р. В. Проскурницька, бібліогр. ред. І. О. Войтович ; редкол.: А. І. Андрухів, О. В. Харгелія, Р. С. Самотий [та ін.]. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2017. – 71, [16] с. : іл. – (Біобібліографія вчених Львівської політехніки : вип. 60).

У покажчику відображено основні етапи життя, наукову, науково-організаційну, педагогічну діяльність кандидата економічних наук, професора кафедри фінансів Інституту економіки та менеджменту Національного університету «Львівська політехніка» Г. Партин.

Сфера наукових інтересів ученої охоплює проблеми фінансового управління, зокрема формування системи управління витратами та фінансовими результатами суб'єктів господарювання, організації управлінського обліку та фінансового контролінгу.

За період науково-педагогічної діяльності Г. Партин опублікувала понад 320 науково-методичних праць як в українських, так і в закордонних наукових виданнях, з них три підручники, 14 навчальних і навчально-методичних посібників, три словники з фінансово-банківської термінології, статті в «Енциклопедії банківської справи України», статті в наукових періодичних збірниках.

Шифр зберігання НБУВ: Ва821225

Шифр зберігання ВНБІ: д П18

18. Пасека Станіслава Раймондівна : біобібліогр. покажч. / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, Наук. б-ка ім. М. Максимовича ; уклад. В. А. Красномоєць. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2018. – 57, [4] с. : фот. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. Вип. 35).

У виданні, приуроченому 60-річчю від дня народження, представлено відомості про життя та науково-педагогічну діяльність відомої вченої-економіста, доктора економічних наук, професора, завідувача кафедри туризму й готельно-ресторанної справи Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького С. Пасеки.

Професор С. Пасека активно займається науково-дослідницькою роботою. Від 2016 р. є академіком Академії економічних наук України. У колі її наукових інтересів – актуальні проблеми розвитку туризму сфери гостинності в Україні, економіка праці та соціально-трудові відносини, освітній менеджмент. Учена є автором понад 150 праць, серед яких 11 монографій. Основні теоретичні й практичні положення її наукових досліджень обговорювалися на 40 міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях, конгресах, семінарах, п'ять з яких було організовано очолюваною нею кафедрою.

Шифр зберігання НБУВ: Ва823589

Шифр зберігання ВНБІ: д П19

19. Галина Петрівна Петришин : біобібліогр. покажч. / Нац. ун-т «Львів. політехніка», Наук.-техн. б-ка ; уклад. О. Б. Ніколюк. – Львів : Растр-7, 2017. – 123 с. : іл. – (Біобібліографія вчених Львівської політехніки. Вип. 57).

Г. Петришин – кандидат архітектури, професор, завідувач кафедри «Містобудування» Інституту архітектури Національного університету «Львівська політехніка». У покажчику відображено основні етапи життя, наукову, науково-організаційну та педагогічну діяльність ученої.

Наукова та педагогічна діяльність професора Г. Петришин супроводжується активною методичною роботою – опубліковано два методичні посібники та один підручник з грифом МОН України (у співавторстві), 25 посібників, лекційних курсів і методичних розробок до навчальних курсів.

Діяльність Г. Петришин сприяє поширенню знань та інформації про Україну та поглиблює співпрацю із закордонними ВНЗ. Організована у 2013 р. Міжнародна конференція «Креативний урбанізм» до 100-річчя кафедри містобудування Національного університету «Львівська політехніка» стала помітним явищем в українському науково-освітньому просторі.

Показчик побудовано за хронологічним принципом. У межах кожного року бібліографічні описи розміщено за видами видань: монографії, наукові статті, тези та доповіді конференцій, депоновані рукописи, статті з газет, а також видання іноземними мовами.

Шифр зберігання НБУВ: Ва823793

Шифр зберігання ВНБІ: д П30

20. Сергій Іванович Пирожков / НАН України ; відп. ред.: В. А. Денисенко, А. В. Денисенко. – Київ : Академперіодика, 2018. – 204, [26] с. : фот. – (Біобібліографія вчених України).

До 70-річчя академіка НАН України С. Пирожкова.

Висвітлено основні етапи життя, наукової, науково-організаційної, дипломатичної та громадсько-політичної діяльності відомого вченого, доктора економічних наук, професора, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, премії НАН України та М. Туган-Барановського, заслуженого діяча науки і техніки України, віце-президента НАН України, академіка НАН України С. Пирожкова. Науково-дослідні інтереси вченого охоплюють різноманітні питання соціології та демографії, створення системи стратегічного аналізу й наукових засад національної безпеки держави, широкого кола проблем міжнародних відносин і конфліктології. Вагомий внесок ученого в обґрунтування цивілізаційного розвитку незалежної України.

Наукова спільнота України високо шанує його як відомого в Україні та за її межами вченого в галузі демографії, методології стратегічного аналізу та економічного розвитку, автора та співавтора понад 450 наукових праць. Серед важливих наукових досягнень академіка С. Пирожкова – оцінка реальних втрат населення України під час демографічних катастроф у 1930–1940 рр., визначення перспектив динаміки населення України до 2050 р.

Шифр зберігання НБУВ: Ва824046

Шифр зберігання ВНБІ: д П33

21. Радишевський Ростислав Петрович : біобібліогр. показч. до 70-річчя від дня народж. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т філології, НАН України, Міжнар. шк. україністики ; упоряд.: В. Єршов, О. Янішевський ; вступ. ст. О. Г. Астаф'єва. – Київ : Талком, 2018. – 303, [63] с. : фот.

Виповнилося 70 років з дня народження відомого українського вченого, доктора філологічних наук, професора, члена-кореспондента НАН

України, академіка Академії знань (Краків), завідувача кафедри полоністики Інституту філології Київського національного університету ім. Т. Шевченка, директора Міжнародної школи україністики НАН України, провідного наукового співробітника Інституту літератури ім. Т. Шевченка Р. Радишевського.

Біобібліографічний покажчик містить наукові праці вченого, опубліковані впродовж 1974–2018 рр. Публікації розміщено за жанрами й подано в хронологічному порядку. Вступна стаття окреслює основні етапи наукової біографії професора. Бібліографічний покажчик знайомить читачів з науковими та науково-популярними працями, перекладами, поезією.

Шифр зберігання НБУВ: Ва823158

Шифр зберігання ВНБІ: д Р15

22. Ривлін Абрам Львович : біобібліографія : до 125-річчя від дня народж. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; уклад.: О. В. Капліна, О. І. Самофал. – Харків : Право, 2018. – 24 с. – (Харківська школа кримінального процесуального права).

Бібліографія підготовлена до 125-річчя від дня народження відомого українського вченого, доктора юридичних наук, професора А. Ривліна.

А. Ривлін – автор понад 80 друкованих праць, серед яких уперше виданий в Україні підручник «Организация суда и прокуратуры в СССР» (1962), який одержав високу оцінку юридичної спільноти та вийшов другим, доповненим виданням у 1968 р.

А. Ривлін брав участь у комісії з підготовки проекту Кримінально-процесуального кодексу Української РСР (1960). Професор підготував вісім кандидатів юридичних наук. Серед його учнів: З. Онищук, В. Фінько, Г. Ясинський та ін.

Крім бібліографії, у виданні містяться автобіографічні дані вченого, у тому числі ті, що відновлені завдяки архівним даним, наводиться переклад дисертаційних досліджень, здійснених під науковим керівництвом А. Ривліна, а також публікації, де висвітлюється його життя, наукова й педагогічна діяльність.

Шифр зберігання НБУВ: Р134035

Шифр зберігання ВНБІ: д Р49

23. Салапатов Володимир Іванович : біобібліогр. покажч. / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, Наук. б-ка ім. М. Максимовича ; уклад.: Ю. Є. Гребенович, М. М. Чемерис ; наук. ред. Г. М. Голиш. – Черкаси : Вид-во Гордієнко Є. І., 2018. – 31, [4] с. : фот. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. Вип. 23).

У покажчику представлено відомості про життя, науково-педагогічну діяльність і наукові праці вченого, освітянина, кандидата технічних наук, доцента, декана факультету обчислювальної техніки, інтелектуальних та

управляючих систем Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького В. Салапатова.

В. Салапатов був одним з тих, хто брав участь у розробленні Міжнародного проекту «Коспас-SARSAT». Завдяки успішному виконанню цієї програми з боку СРСР у 1982 р. було запущено в космос перший у рамках цієї програми штучний супутник Землі.

В. Салапатов має близько 50 років викладацького стажу. У його творчому доробку понад 70 наукових і методичних праць. Для студентів викладає «Вступ до спеціальності», «Програмування на Асемблері», «Проектування та розробка трансляторів», «Паралельні обчислювальні процеси», «Теорію паралельних та розподілених систем».

Шифр зберігання НБУВ: Р134310

Шифр зберігання ВНБІ: д С16

24. Сегай Михайло Якович : біобібліографія : до 95-річчя від дня народж. / Київ. НДІ суд. експертиз М-ва юстиції України ; авт.-уклад. А. В. Іщенко, Д. А. Ляшенко, А. О. Полтавський [та ін.] ; за заг. ред. О. Г. Рувіна. – Київ : КНДІСЕ Мінюсту України, 2018. – 63 с. : іл. – (Біографія і бібліографія науковців України).

Видання містить матеріали про життєвий шлях, науковий доробок провідного вченого-правознавця в галузі криміналістики та судової експертизи, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, академіка Національної академії правових наук України М. Сегая.

М. Сегай своїм багаторічним служінням науці криміналістиці та судовій експертології подає приклад покоління практиків і науковців своєю невтомною наснагою, відданістю науковим ідеям і практичним доробкам, яким він присвятив усе своє життя.

Професор М. Сегай – автор понад 200 наукових праць, серед яких понад 15 монографій, методичних посібників і методик. Свій досвід талановитий криміналіст і вчений залюбки передавав молодим фахівцям, був керівником з підготовки дисертаційних робіт багатьох співробітників інституту, зокрема Н. Клименко, В. Палій, В. Прищепи та ін.

Шифр зберігання НБУВ: Ва824141

Шифр зберігання ВНБІ: д С28

25. Іван Сенько : біобібліогр. покажч. : до 80-річчя від дня народж. / Держ. ВНЗ «Ужгород. нац. ун-т», філол. ф-т, каф. слов'ян. філології та світ. літ., Наук. б-ка ; уклад.: О. В. Бряник, Н. С. Лехман, Л. О. Мельник. – Ужгород : Вид-во Олександрії Гаркуші, 2017. – 195 с. : фот.

Бібліографічний покажчик, укладений з нагоди 80-ліття від дня народження, висвітлює життєвий і творчий шлях літературознавця, фольклориста, краєзнавця, доцента Ужгородського національного університету І. Сенька.

І. Сенько – автор численних праць, серед яких монографії, навчальні посібники, словники, збірники наукових статей, збірники фольклорних творів, упорядкованих ним, бібліографічні покажчики, публікації в періодичних і продовжуваних виданнях, рецензії, огляди.

Важливою місією служіння народу І. Сенько завжди вважав збирання й дослідження усної народної творчості – фольклору, якому присвятив свою кандидатську дисертацію «Історичні пісні слов'янських народів про події ХІХ століття».

Особливою сферою наукових зацікавлень вченого є краєзнавство. Вражає широта краєзнавчих праць дослідника – від публікацій науково-популярного характеру до ґрунтовних монографічних видань.

Пропоноване видання подає опис доробку науковця та літературу про нього за період з 1961 до 2017 р.

Шифр зберігання НБУВ: Ва821843

Шифр зберігання ВНБІ: д С31

26. Стеценко Анатолій Іванович : біобібліогр. покажч. / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, Наук. б-ка ім. М. Максимовича ; уклад. П. М. Гунько ; наук. ред. Г. М. Голиш. – Черкаси : Вид-во Гордієнко Є. І., 2018. – 30, [4] с. : фот. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. Вип. 24).

Біобібліографічний покажчик висвітлює життя та науково-педагогічну діяльність відомого вченого, кандидата наук з фізичного виховання і спорту, професора кафедри спортивних дисциплін Інституту фізичної культури, спорту та здоров'я Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького.

За роки роботи в університеті вчений має ряд наукових досягнень. Об'єктами зацікавлень А. Стеценка є проблеми загальної теорії спорту, системи підготовки спортсменів високої кваліфікації, менеджмент у спорті, силова підготовка спортсменів. Він є автором понад 60 наукових і навчально-методичних праць, рецензував десятки кандидатських дисертацій, підготував чотири кандидати наук з фізичного виховання і спорту, педагогіки.

А. Стеценко підготував 15 майстрів спорту та майстрів спорту міжнародного класу, серед яких чемпіони й призери чемпіонатів світу і Європи. Видання стане в пригоді науковцям, викладачам, студентам і всім, хто цікавиться персоналіями дослідників науки в галузі фізичної культури та спорту.

Шифр зберігання НБУВ: Р134317

Шифр зберігання ВНБІ: д С79

27. Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження : біобібліогр. покажч. / Нац. акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд.: О. В. Сухомлинська, Л. Д. Березівська, Л. І. Страйгородська [та ін.] ; наук.

ред. Л. Д. Березівська. – Вінниця : Твори, 2018. – 395 с. – (Видатні педагоги світу. Вип.12).

Важливе місце серед постатей української та світової педагогіки ХХ ст. належить В. Сухомлинському (1918–1970). Його творчий доробок завжди був і залишається об'єктом численних досліджень вітчизняних та зарубіжних учених.

Біобібліографічний покажчик представляє комплексне видання, що є частковим продовженням п'яти попередніх (1978, 1987, 2001, 2008, 2013). У ньому проаналізовано, доповнено й систематизовано записи публікацій, окремих видань, присвячених вивченню науково-практичної діяльності та педагогічних ідей ученого за період 1945–2017 рр. з метою популяризації його творчості як в Україні, так і за її межами. Покажчик підготовлено з метою визначення кола дослідників спадщини вченого, виокремлення напрямів і змісту творчого використання ідей та доробку, виявлення недостатньо вивчених питань у дослідженнях життєвого шляху видатного педагога.

Бібліографічний матеріал покажчика висвітлено в такій послідовності: основні дати життя та діяльності В. Сухомлинського, увічнення його пам'яті, вивчення діяльності та творче використання спадщини педагога. Зарубіжні джерела в покажчику наведено в загальному списку за абеткою, а в кінці опису вміщено інформацію про мову видання, місце та видавництво або ж назву друкованого органу засобами транслітерації української мови.

Посібник має допоміжний апарат, який представлено іменним покажчиком, абетковим покажчиком назв педагогічних праць і художніх творів В. Сухомлинського.

Шифр зберігання НБУВ: Вc64225

Шифр зберігання ВНБІ: д С91

28. Віктор Васильович Трохимчук. Навчаючи, ми самі вчимося «Docendo discimus (Seneca)» : бібліогр. покажч. до ювілею фармацевт. та освіт. діяльності Заслуж. працівника освіти України проф. Трохимчука Віктора Васильовича / Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П. Л. Шупика, Укр. військ.-мед. акад. ; уклад.: А. В. Кабачна, О. П. Шматенко. – Київ : Людмила, 2018. – 166 с. : фот. – (Вчені нашої академії).

Історія розвитку фармацевтичної науки та освіти в Україні нерозривно пов'язана з іменем професора В. Трохимчука. Відомий учений, талановитий дослідник у галузі управління фармацією в сучасних економічних умовах і проблем стандартизації, розроблення технології лікарських препаратів і ефективних методів дослідження якості препаратів в інтересах практичної медицини. Педагог В. Трохимчук майже півстоліття присвятив освітянській діяльності та фармацевтичній справі, зокрема фармацевтичному забезпеченню населення.

Бібліографічний покажчик розкриває різні грані життя та науково-педагогічної діяльності вченого. Біографічний нарис розповідає про основні

етапи життєвого шляху в Ленінграді, Києві й Одесі, результати та досягнення науково-дослідницької роботи В. Трохимчука.

Видання популяризує наукові праці професора, містить перелік патентів, що увійшли до бази Укрпатент. Бібліографія зацікавить дослідників, наукових працівників, викладачів і студентів медичних, фармацевтичних закладів вищої освіти та практичних працівників охорони здоров'я.

Шифр зберігання НБУВ: Ва823410

Шифр зберігання ВНБІ: д Т26

29. Володимир Зіновійович Туркевич / НАН України, Ін-т надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля ; упоряд. Н. І. Колодніцька ; відп. ред. та авт. вступ. ст. Т. О. Гарбуз. – Київ : Академперіодика, 2018. – 68, [1] с. – (Бібліографія вчених України).

У книзі висвітлено основні етапи життя, наукової, науково-організаційної, педагогічної і громадської діяльності відомого українського вченого в галузі матеріалознавства, доктора хімічних наук, професора, академіка НАН України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, премії НАН України ім. І. М. Францевича, директора Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України В. Туркевича.

Наукові дослідження професора В. Туркевича охоплюють широке коло питань з термодинаміки надтвердих матеріалів під високим тиском, з вивчення фізико-хімічного аспекту синтезу та спікання надтвердих матеріалів за високих значень тиску й температури.

В. Туркевич має понад 250 наукових праць, у тому числі один підручник, вісім колективних монографій, 136 статей і сім винаходів. Його роботи добре відомі як в Україні, так і за кордоном. Він виступив з-понад 30 доповідями на міжнародних конференціях у різних країнах світу.

Шифр зберігання НБУВ: Ва824064

Шифр зберігання ВНБІ: д Т88

30. Авторитетний педагог, відомий історик, досвідчений керівник Анатолій Григорович Філінюк : до 65-річчя від дня народж. та 40-річчя педагог. і наук. діяльності : біобібліогр. покажч. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Б-ка ун-ту ; уклад.: Н. Д. Крючкова, В. Ф. Биковська ; голова редкол. С. А. Копилов. – Кам'янець-Подільський : Друкарня Рута, 2018. – 137, [8] с. : фот. – (Постаті в освіті і науці. Вип. 25).

Виповнилося 65 років з дня народження та 40 років педагогічної і наукової діяльності А. Філінюка, доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, академіка Академії наук вищої освіти України, завідувача кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка.

Професор А. Філінюк збагатив історичну науку важливими й цінними дослідженнями. Він відомий учений, активний громадсько-політичний діяч, мудрий педагог, патріот рідної землі. А. Філінюк – авторитетний краєзнавець. У його науковому доробку близько половини опублікованих праць присвячено відтворенню минулого малої Батьківщини.

З матеріалів цього видання зацікавлений читач дізнається про здобутки у науково-дослідній і науково-педагогічній діяльності вченого. Показчик містить біографічно-історичний нарис і дописи друзів, колег про ювіляра. Бібліографія праць охоплює описи монографій, книг, брошур, навчальних посібників, методичних рекомендацій, що дає змогу презентувати багатогранний творчий і вагомий науковий доробок.

Шифр зберігання НБУВ: Ва824827

Шифр зберігання ВНБІ: д Ф53

31. Фостій Іван Петрович : біобібліогр. покажч. : до 90-річчя від дня народж. / Пошук. вид. агентство «Книга Пам'яті України», Чернів. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України ; уклад. І. І. Саранчук. – Чернівці : Друк Арт, 2018. – 135 с. : фот.

Видання висвітлює літературну, журналістську та наукову діяльність І/Фостія, кандидата історичних наук, головного редактора Чернівецького обласного відділення Пошуково-видавничого агентства «Книга Пам'яті України», члена Національної спілки журналістів України.

За майже 25 років роботи на різних посадах під безпосереднім керівництвом І. Фостія було видано три томи «Книги пам'яті України. Чернівецька область», «Національну книгу пам'яті жертв голодоморів 1932–1933, 1946–1947 років в Україні», а також тритомник «Реабілітовані історією. Чернівецька область», які повернули народіві прізвища, імена, короткі відомості про загиблих у війні з німецьким фашизмом, убитих сталінськими репресіями й організованими комуністичною владою голодоморами.

До бібліографічного покажчика увійшли книжкові, журнальні та газетні публікації І. Фостія.

Шифр зберігання НБУВ: Ва824830

Шифр зберігання ВНБІ: д Ф81

32. Професор Христева Лідія Асенівна : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1938–1984 р. : до 110-річчя від дня народж. Л. А. Христевої та 95-річчя з дня заснування Дніпр. ДАЕУ / Дніпр. держ. аграр.-екон. ун-т, Ін-т біотехнології та здоров'я тварин, каф. фізіології та біохімії с.-г. тварин, Наук. б-ка ; уклад.: А. Г. Братчик, Н. В. Кобець, Л. Є. Прудка [та ін.] ; наук. ред. А. С. Кобець. – Херсон : Олді-плюс, 2017. – 136 с. : іл., фото. – (Біобібліографія вчених-аграріїв ДДАЕУ. Вип. 9).

Наукова, педагогічна, громадська діяльність професора Л. Христевої досить багатопланова. Вона – засновник наукової школи Дніпровського державного аграрно-економічного університету «Гумунові речовини в АПК»,

автор понад 120 наукових праць, у яких узагальнено значний обсяг експериментального матеріалу і виробничого досвіду в дослідженні фізіології рослин.

У виданні відображено основні етапи життя, науково-дослідну, педагогічну, організаційну та громадську діяльність відомого вченого, педагога, громадського діяча в галузі теорії й практики заснування гумінових добрив та інших фізіологічно активних препаратів гумусової природи професора Л. Христевої. Представлено основні надбання наукової діяльності.

Бібліографічний покажчик надає відомості про наукову діяльність професора Л. Христевої за період з 1938 по 1984 р., пропонує спогади учнів, колег і однодумців. Покажчик знайомить з книгами, монографіями, статтями в наукових виданнях, авторськими свідоцтвами, які є в науковому доробку відомої вченої, знайомить з літературою про її життя та діяльність.

Шифр зберігання НБУВ: Ва824546

Шифр зберігання ВНБІ: д Х93

33. Чернов Борис Олексійович : біобібліогр. покажч. / ДВНЗ «Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди» ; упоряд.: О. І. Шкира, Л. В. Губар, Л. М. Забарилло [та ін.]. – Київ : Міленіум, 2018. – 171 с. : кольор. іл., фот. – (Наукова еліта Переяславщини).

Видання створено з нагоди 80-річчя від дня народження українського вченого в галузі теорії, методології географії та краєзнавства, дидактики географії, кандидата педагогічних наук, професора, заслуженого працівника освіти України, почесного професора університету Б. Чернова.

Біобібліографія містить інтерв'ю з професором Б. Черновим і список літератури, переданої ним у фонди бібліотеки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди».

Науковий доробок Б. Чернова розташовано за хронологією, а список дарчої літератури зроблено у вигляді бібліографічного покажчика з алфавітною розстановкою й довідково-бібліографічним апаратом, що складається з іменного, предметного та покажчика персоналій.

Шифр зберігання НБУВ: Ва825095

Шифр зберігання ВНБІ: д Ч–49

34. Покликання : біобібліогр. покажч. : до 90-річчя від дня народж. Павла Павловича Чучки / Держ. ВНЗ «Ужгород. нац. ун-т», філол. ф-т, каф. словац. філології, Наук. б-ка ; уклад.: Л. О. Мельник, Н. С. Лехман, О. В. Бряник. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2018. – 223 с. : фот.

Біобібліографічний покажчик присвячено 90-річчю від дня народження заслуженого діяча науки і техніки України, доктора філологічних наук, професора, українського лінгвіста, дослідника сучасної та історичної ономастики, діалектології, лексикографії, мови писемних пам'яток, міжмовних контактів П. Чучки.

Показчик містить опис доробку вченого та літературу про нього за період з 1952 до грудня 2017 р.

У виданні представлено окремі видання П. Чучки (монографії, підручники, навчальні посібники, конспекти лекцій, словники, довідники), численні наукові й науково-популярні статті з питань мовознавства, матеріали конференцій, публікації в пресі, література про життя і творчість науковця.

При укладанні бібліографії було враховано також публікації, подані під псевдонімами (В. Ковач, М. Ковач, П. Павлик, Ч. Павлик, Ч. Павлюк).

Описи праць розташовано за хронологією, у межах кожного року – за алфавітом прізвищ авторів або назв книг і статей, спочатку кирилицею, а далі мовами, які використовують латинську графіку.

Шифр зберігання НБУВ: Ва821833

Шифр зберігання ВНБІ: д Ч–96